

# PROGNOSTICKÉ PRÁCE

FORESIGHT, ANALYSIS AND RECOMMENDATIONS

## PP-FAR

Prognostický ústav Slovenskej akadémie vied  
Institute for Forecasting Slovak Academy of Sciences



Volume 14  
No 1

2022

## OBSAH

LABOR MIGRATION OF ROMA IN SLOVAKIA – CRITICAL ANALYSIS OUTLINE <i>Nikoleta Slavíková, Martin Mlynár</i> .....	5
PUBLIC AND MEDIA DISCOURSE OF THE COVID-19 PANDEMIC IN MARGINALISED COMMUNITIES WITH STATE-IMPOSED QUARANTINE <i>Klára Kohoutová, Veronika Pastrnáková</i> .....	19
JOB OPPORTUNITIES AND JOB SEARCH TOOLS. WHAT HAVE ROMA EXPERIENCED IN SLOVAKIA AND HOW ARE THEY <i>Lýdia Gabčová</i> .....	32
THE DECISIONS OF ROMA FROM MARGINALISED LOCALITIES ABOUT TRAVELLING TO WORK IN THE FORM JOB MOBILITY OR COMMUTING <i>Erik Šatara, Zuzana Havírová</i> .....	48

## **Redakčná rada (Editorial Board)**

### **Hlavný redaktor (Chief editor)**

*Vladimír Baláž (Prognostický ústav CSPV SAV, Bratislava)*

### **Členovia redakčnej rady (Members of editorial board)**

*Elena Fifeková (Ekonomická univerzita Bratislava)*

*Richard Filčák (Prognostický ústav CSPV SAV, Bratislava)*

*Maroš Finka (Slovenská technická univerzita Bratislava)*

*Pavol Kárász (Prognostický ústav CSPV SAV, Bratislava)*

*Christiana Kliková (Ekonomická fakulta Vysoké školy báňské v Ostravě, ČR)*

*Martina Lubyová (Prognostický ústav CSPV SAV, Bratislava)*

*Edita Nemcová (Prognostický ústav CSPV SAV, Bratislava)*

*Martina Polláková (University of Hertfordshire, UK)*

*Eva Sodomová (Ekonomická univerzita Bratislava)*

*Allan M. Williams (University of Surrey, UK)*

*Luděk Šídlo (Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, ČR)*

### **Výkonný redaktor (Executive editor)**

*Martina Chrančoková (Prognostický ústav – CSPV SAV, Bratislava)*

### **Technický redaktor (Technical Editor)**

*Igor Taldík (Prognostický ústav – CSPV SAV, Bratislava)*

*Ingrid Pecháňová (Prognostický ústav – CSPV SAV, Bratislava)*

*Vydal: Prognostický ústav – CSPV SAV, Šancová 56,  
811 05 Bratislava ☎ : (02) 524 95 062,*

*Vedecký redaktor: Ing. Vladimír Baláž, PhD., DrSc.*

*Výkonný redaktor: Ing. Martina Chrančoková, PhD.*

*Technickí redaktori: Mgr. Igor Taldík, Ingrid  
Pecháňová*

*Číslo 1-2/2018 boli redakčne spracované v decembri 2018*

*© Prognostický ústav SAV (od 1.10.2015 CSPV SAV)*

*Rozmnožovanie je povolené len so súhlasom autora.*

*Časopis Prognostické práce – FAR neprešiel jazykovou úpravou.*

*Reg. číslo MK SR – 2947/09*

*ISSN: 1337-9666*

*ISSN: 1338-3590 (elektronická séria)*

## Pokyny pre autorov

Prognostické práce – FORESIGHT, ANALYSIS AND RECOMMENDATIONS (PP – FAR) prinášajú originálne príspevky výskumníkov Prognostického ústavu CSPV SAV a ďalších vedcov doma a v zahraničí. Príspevky do časopisu môžu zasielať pracovníci ktorejkoľvek akademickej inštitúcie zo SR alebo zahraničia. Elektronický časopis je dostupný na webstránke <http://prog.sav.sk/index.php/actual-forecasting-work> a aktualizovaný niekoľkokrát ročne.

Príspevky sú publikované v slovenskom a v anglickom jazyku. Očakávaná dĺžka príspevku by mala byť 0 až 40 strán. Šablóny na písanie príspevkov v slovenskom aj v anglickom jazyku sa nachádzajú na našej stránke [www.prog.sav.sk](http://www.prog.sav.sk), kde sú uvedené potrebné technické parametre dokumentu (napr. formátovanie a citovanie použitej literatúry – v štýle APA).

Príspevky sa zasielajú elektronicky na adresu [prognostickeprace@savba.sk](mailto:prognostickeprace@savba.sk). Recenzentov oslovuje výkonný redaktor po konzultácii s členmi redakčnej rady. Minimálne jeden recenzent je z externej inštitúcie. Recenzenti ostávajú anonymní. Príspevky už publikované inde nebudú prijaté na posúdenie. Ponúkaný príspevok by nemal byť zároveň v tom istom čase ponúkaný inému periodiku. Príspevky neprechádzajú jazykovou korekciou. Autor príspevku zodpovedá za kvalitu slovenského alebo anglického textu. Zároveň autori príspevkov podpisujú tzv. Vyhlásenie o dodržaní Európskej charty výskumných pracovníkov.

## Guide for authors

Prognostické práce – FORESIGHT, ANALYSIS AND RECOMMENDATIONS (PP – FAR) deliver the original contributions of the Institute for Forecasting Institute - CSPV SAS researchers and their collaborators from Slovakia as well as abroad. The contributions can be send by researchers of any academic institutions from Slovak Republic or abroad. The journal is published on website <http://prog.sav.sk/index.php/actual-forecasting-work> in several volumes per year.

Contributions are published in Slovak and English. The expected length of contributions is about 10-40 pages. Each paper must contain name of article, abstract (max. 200 words) and keywords (3-7) in English. On our website [www.prog.sav.sk](http://www.prog.sav.sk) exist the templates (in Slovak and English version), where are presented all the technical parameters for the writing of the article (eg. formatting and manual for references – in style APA).

All contributions available for publication in scientific journal PP – FAR should be sent in electronic form to the executive editor at [prognostickeprace@savba.sk](mailto:prognostickeprace@savba.sk). Reviewers will be contacted by the executive editor according to the consultation with the editorial board. At least one reviewer must be from an external institution. Reviewers remain anonymous. Papers already published elsewhere will not be accepted for publishing. Offered contribution should not be at the same time offered to other periodicals. Contributions will be not assessed linguistic adjustment. Contributor is responsible for the quality of language version of contribution. We also ask the contributors to include the signed declaration on the European Charter and Code for Researchers.

## LABOR MIGRATION OF ROMA IN SLOVAKIA – CRITICAL ANALYSIS OUTLINE

Nikoleta Slavíková<sup>1</sup> Martin Mlynár<sup>2</sup>

### Abstract

The goal of the article is to critically analyze the scientific discussion on Roma labor migration in Slovakia. The main focus is on studies that examine Roma migration trends and obstacles that Roma face in the labor market in Slovakia as well as in society. To achieve this goal, we provide a critical review of the scientific literature on Roma labor migration, which focuses on methodologically quantitative and qualitative studies that have been conducted over the past 20 years. The paper deals with the issue of integration, barriers in society and the labor market and the very reasons that may lead to the implementation of labor migration. We conclude the article with claims that we can understand the labor migration of the Roma as a very complex process that cannot be simplified. Barriers that hinder the Roma in the labor market are linked to the reasons for implementing labor migration. It is the complexity of the combination of reasons that results in their migration for work.

### Keywords:

Roma; Slovakia; Integration; Critical Review; Labour Migration

### I. Úvod

Migráciu by sme nemali chápať len ako fyzický pohyb v priestore na iné miesta, ale aj nádej ktorá je úzko spojená s predstavovanou životaschopnosťou seba samého (Grill, 2012). V procese migrácie sa nejedná len o jednoduchý fyzický presun z jednej lokality do druhej, ale skrýva sa za ňou oveľa komplikovanejšia spleť dôvodov a motivácií. V prípade Rómov sa stále jedná o jednu z najzraniteľnejších menšín v rámci Európskej únie a aj Európy ako takej. Téma pracovnej migrácie Rómov nie je významná len z dôvodu nedostatku pracovníkov na trhu práce na Slovensku či odlivu mozgov, ale aj pochopenia komplikovaného obrazu realizovania migrácie. Je stále relatívne málo preskúmanou témou a zaslúži si pozornosť akademikov, vedcov a aj širšej spoločnosti. Cieľom článku je načrtnúť kritickú analýzu vedeckej diskusie o pracovnej migrácii Rómov, s dôrazom na Slovenskú republiku. Príspevok sa primárne zameriava na dôvody pracovnej migrácie a prekážky, ktorým Rómovia čelia na trhu práce na Slovensku ako aj v spoločnosti. Sekundárne je pozornosť venovaná problematike Európskej únie ako medzinárodného aktéra, ktorý rieši problematiku rómskej inklúzie.

<sup>1</sup> Centre of Social and Psychological Sciences – Institute of Forecasting, SAS, Šancová 56, 811 05 Bratislava, Slovakia; Institute of Public Policy, Faculty of Social and Economic Sciences, CU, Mlynské luhy 4, 821 05 Bratislava, Slovakia; nikoleta.slavikova@fses.uniba.sk

<sup>2</sup> Centre of Social and Psychological Sciences – Institute of Forecasting, SAS, Šancová 56, 811 05 Bratislava, Slovakia; Institute of Public Policy, Faculty of Social and Economic Sciences, CU, Mlynské luhy 4, 821 05 Bratislava, Slovakia; martin.mlynar@fses.uniba.sk

## II. Metodika

V rámci článku pracujeme prevažne s kvalitatívnou metódou kritickej analýzy odborných článkov, ktoré vznikali prevažne za posledných 20 rokov. Výsledkom načrtnutia kritickej analýzy je diskusia vedeckej literatúry, ktorá sa zaoberá pracovnou migráciou Rómov (hlavne na Slovensku) a v prepojení na prekážky na trhu práce. V rámci metodiky sme si určili dve výskumné otázky:

- 1) *Akým prekážkam čelia Rómovia na trhu práce?*
- 2) *Aké sú dôvody pracovnej migrácie Rómov?*

Výskumné otázky boli určené na základe existujúceho poznania, ktoré pramení z teoretického hľadiska (Massej, et. al., 1993; Magazzini, Piemontese, 2019; de Haas, 2021). Na základe výskumných otázok sme hľadali relevantnú vedeckú literatúru, ktorá sa zaoberá pracovnou migráciou Rómov na Slovensku a s nimi spojenými prekážkami na trhu práce taktiež aj v spoločnosti. Výber vedeckých publikácií prebiehal za pomoci webovej aplikácie Google Scholar, kde bola pozornosť venovaná hľadaniu publikácií, ktoré sú zamerané na Slovenskú republiku (aspoň čiastočne), čo výrazne zredukovalo počet nájdených výsledkov o migrácii a prekážkam na trhu práce rómskej komunity. Sústredili sme sa hlavne na výskumy, ktoré vznikli za posledných 20 rokov. Konkrétne sme vyseletovali 33 štúdií, ktoré tvoria základ tohto článku. Na úvod sme ich rozdelili podľa použitej metodiky na dve kategórie – kvalitatívne a kvantitatívne výskumy. Vo väčšine prípadoch sa kvalitatívny a kvantitatívny prístup skôr prelínal a preto pri väčšine nebolo jednoznačné určiť ich zameranie. Druhý krok, vzhľadom na zameranie nášho článku, bolo rozdelenie na dve hlavné oblasti – prekážky na trhu práce a dôvody migrácie. Do týchto kategórií boli pridelené na základe hlavného zamerania alebo hlavnej témy článku (najväčšia pozornosť z celej štúdie bola venovaná tej oblasti). Viac publikácií sa zameriava na prekážky na trhu práce (18), z čoho väčšina z nich sa venovala nejakej špecifickej oblasti ako vzdelanie, nezamestnanosť atď.. Nižšie množstvo sa pozerá na migráciu (15). Zaujímavosťou však je, že obvykle časť práce v článkoch je zameraná taktiež aj na problémy prístupu na trh práce, čo zároveň dopĺňa prvú kategóriu. V prípade prvej kategórie takáto situácia nenastala, ak sa migrácia spomínala, tak len veľmi okrajovo. V rámci článkov sme hľadali odpovede na naše výskumné otázky, ktoré sme dali do diskusie s inou štúdiou, ktorá mala rovnaký alebo rozdielny výsledok. Na základe tohto postupu sme sformulovali náčrt kritickej vedeckej diskusie o danej problematike.

Doplnkovo sme sa venovali aj kvantitatívnym metódam, ktoré boli spracované alebo prebraté z výskumov spomínaných nižšie. Z opisnej štatistiky sme využili medián. „*Medián je hodnota, ktorá súbor zistených hodnôt delí na 2 rovnako početné skupiny, t. j. skupiny, z ktorých prvá obsahuje 50 % štatistických jednotiek, ktoré majú hodnotu znaku X menšiu ako medián, druhá obsahuje 50 % zvyšných štatistických jednotiek, ktoré majú hodnotu väčšiu ako medián.*“ (Štatistický úrad, 2020). Údaje, ktoré sa nachádzajú v Obrázku 1 boli vypracované na základe určenia mediánu medzi odhadovanými počtami Rómov v jednotlivých obciach SR. Taktiež sme v rámci vypracovania článku pracovali s metódou komparácie, resp. porovnávania. Komparácia umožňuje porovnávať dva alebo viac súborov a na tomto základe o nich robiť úsudky (Tomšík, 2017). Porovnávané boli štatistické výsledky v prípade etnického a rodového hľadiska, ktoré ponúkli zreteľnejší obraz o rozdieloch medzi nimi.

Súčasťou analýzy literatúry bola aj práca s výskumami (tieto výskumy neboli zaradené do prvej kategorizácie vzhľadom na to, že sa jednalo o dátové súbory) od rôznych organizácií ako Rozvojový program spojených národov (UNDP), Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA), Organizácia spojených národov (UN), Inštitút finančnej politiky (IFP) alebo Atlas Rómskych komunít. V rámci príloh sme vychádzali z týchto štatistických údajov (FRA, 2011; UN, 2019; Atlas Rómskych komunít, 2019), na základe ktorých sme spracovali vlastné grafy a mapu.

### III. Európska únia ako medzinárodný aktér zmeny

V dôsledku pretrvávajúcej diskriminácie a nepriateľských postojov začali byť Rómovia politicky aktívnejšími a od roku 1971 usporiadali 9 svetových kongresov. Postupne sa začalo rozoberať presadzovanie práv a integrácia Rómov aj vo viacerých medzinárodných organizáciách. Výnimkou nebola ani Európska únia. Kedy sa však začala výraznejšie zaoberať Rómami? Claude a Guild (2010) za to považujú rozširovanie a integráciu EÚ (vrátane prípravných procesov pre rozšírenie prvých 8 krajín a potom ďalšie 2 krajiny bývalého východného bloku). Hlavne v krajinách strednej a východnej Európy môžeme pozorovať významné animozity a antipatie. Tieto krajiny mali do veľkej miery rozvinuté proti-rómske postavenie, násilie a diskrimináciu, čo prinieslo dôraznejšie sociálne začlenenie Rómov do záujmov európskej politiky (Cahn, Guild, 2010).

Ako konštatuje Európska komisia (2011) vo svojom strategickom dokumente o integrácii Rómov: „Zostávajú jednou z najzraniteľnejších menšín a stále výrazne zaostávajú za svojimi európskymi partnermi, pokiaľ ide o vzdelanie, zamestnanie, prístup k zdravotnej starostlivosti a bývanie.“ Rómsku komunitu však nemôžeme považovať za homogénnu skupinu (aj napriek rovnakej krajine pôvodu), čo má za následok vytvorenie subetnickej diferenciácie. „Rómska populácia je vysoko heterogénna – tak z etnografického, ako aj zo sociálno-ekonomického hľadiska.“ (Rusnáková, Rochovská, 2016, s. 246). Sú heterogénna populácia, pokiaľ ide o etnickú identitu, sociálne postavenie, používanie jazyka, úroveň integrácie/segregácie a následne aj ich pozíciu na trhu práce (Messing, 2013).

O problematiku integrácie Rómov sa však nezaujíma len Európska únia, ale ide o celý sled organizácii v strednej a východnej Európe. Zaujímavou iniciatívou bola „Decade of Roma Inclusion“, kde sa spojilo 12 Európskych krajín s jedným cieľom, a to vyrovnáť priepasť medzi rómskou minoritou a majoritnou spoločnosťou (Jovanovic, 2015). Iniciatíva trvala 10 rokov (2005 – 2015) avšak nepriniesla želané výsledky (Jovanovic, 2015; Brüggemann, Friedman, 2017). Vzdelávanie bolo prioritnou oblasťou, v ktorej sa dosiahol najväčší pokrok pri zlepšovaní situácie Rómov, avšak táto situácia sa v priebehu dekády zlepšila aj u nerómov (Friedman, 2015). Ako ukázala štúdia od Higginsa (2012, s. 49), ktorý použil dáta z výskumu UNDP 2011: „Vzdelávanie mladých Rómov (vo veku 15 – 24 rokov) vo vzdelávaní od roku 2004 výrazne vzrástol, čo odráža ich vyššiu účasť na vyššom stredoškolskom a terciárnom vzdelávaní, aj keď rozdiel v účasť na vzdelávaní na týchto úrovniach je stále veľmi významná.“ Rómovia aj napriek tejto snahe zostali jednou z najviac odmietaných menšín v rámci EÚ. Problémom pri nadnárodných stratégiách môže byť fenomén izomorfnej mimiky, pri ktorej sa vlády snažia napodobniť úspechy iných krajín aplikovaním príkladov „dobrej praxe“ v národnom kontexte, bez zohľadnenia národných špecifik. Iniciatíva EÚ preto môže pomôcť pri zvyšovaní povedomia o výzvach určitých možnostiach zmeny, ale nemali by slúžiť na to, aby vlády zakryli svoj nedostatok odhodlania doma. „Takéto medzinárodné intervencie a fondy môžu pomôcť len vtedy, ak rozšíria participáciu na zdieľaní domácej politickej moci a verejných rozpočtov mimo úzkych elít.“ (Jovanovic, 2015).

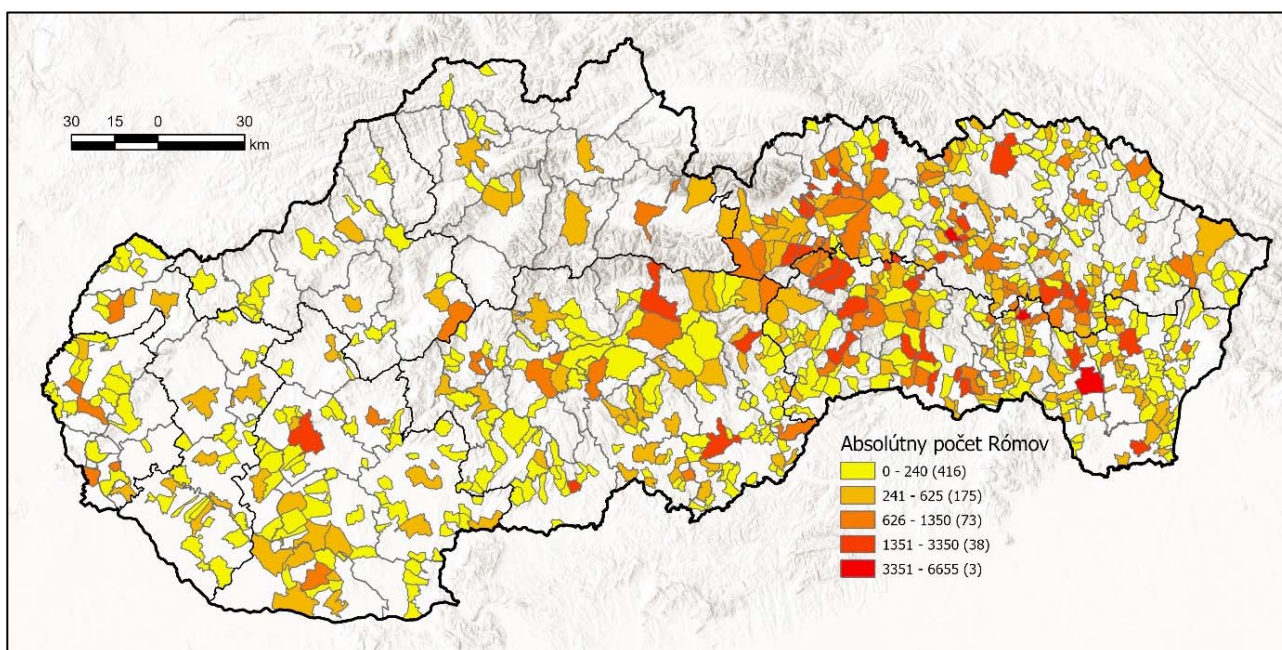
V súčasnosti Európska Únia odhaduje približne 10-12 miliónov Rómov na území Európy, z toho 6 miliónov Rómov na území členských štátov EÚ (Európska komisia, 2021). Údaje o sčítaní Rómov v jednotlivých krajinách boli vždy veľmi nepresné. Stáva sa, že v niektorých štátoch sa oficiálne údaje, ktoré môžu byť založené na kritériách právneho charakteru a odhady, ktoré poskytujú iné zdroje, rozchádzajú v počte v pomere 1 : 5 (Liégeois, 1997). V rámci EÚ nie je táto situácia odlišnou, kde skutočný počet Rómov môžeme len odhadovať. Európska komisia poskytuje v rámci riešenia otázky rómskej inklúzie, v rámci štátov Európskej Únie, približné odhady počtu Rómskej populácie v jednotlivých štátoch (odhady sú vo väčšej časti čerpané z externých zdrojov jednotlivých členských krajín).

Inak to nie je ani v prípade Slovenskej republiky, kde sa odhaduje okolo 440 000 Rómov, čo tvorí približne 8 % populácie (Atlas Rómskych komunit, 2019). Podľa dostupných informácií žije táto minorita približne v 40 % obcí (Marcinčinová, 2014). Je to jeden z najväčších percentuálnych podielov v rámci celej Európy. Minorita už v minulosti čelila výraznej diskriminácii (Liégeois, 1997; Radičová, 2001, Kotvanová et al., 2003; Matlovič, 2005; Cohen, 2020), ktorá ju motivovala neustále migrovať.

Rómska menšina je v skutočnosti druhou najväčšou etnickou skupinou žijúcou na území Slovenska, ale podľa Sčítania obyvateľov, domov a bytov to tak nie je (Atlas Rómskych komunit, 2019). V rámci SODB 2021 sa k rómskej národnosti prihlásilo približne 155 000 občanov SR. Väčšina občanov však využila možnosť sa k nej prihlásiť ako k druhej národnosti (takmer 90 000). Tento fakt poukazuje na nechť Rómov hlásiť sa k svojmu etnickému spoločenstvu, ale predpokladáme, že sa takto sami dobrovoľne rozhodli (Michaeli, Matlovič, Klamár, 2003).

Obrázok 1 nám zobrazuje absolútny počet Rómov na základe údajov z Atlasu Rómskych komunit z roku 2019. Vzhľadom na to, že údaje o počte sú len odhadované, tak sme vždy použili medián medzi dvomi číslami, ktoré poukazovali na počet Rómov v obciach. Z mapy môžeme vidieť, že koncentrácia rómskeho obyvateľstva je hlavne na východe a juhu Slovenskej republiky. Najvyššia početnosť ľudí minority sa nachádza v mestách, avšak v rámci obcí je diverzifikácia oveľa vyššia.

**Obrázok 1: Absolútny počet Rómov v obciach Slovenskej republiky v roku 2019**



Zdroj: dáta – vlastné výpočty na základe Atlasu Rómskych komunit, 2019; mapové vrstvy – vlastné spracovanie na základe ZB GIS 2021

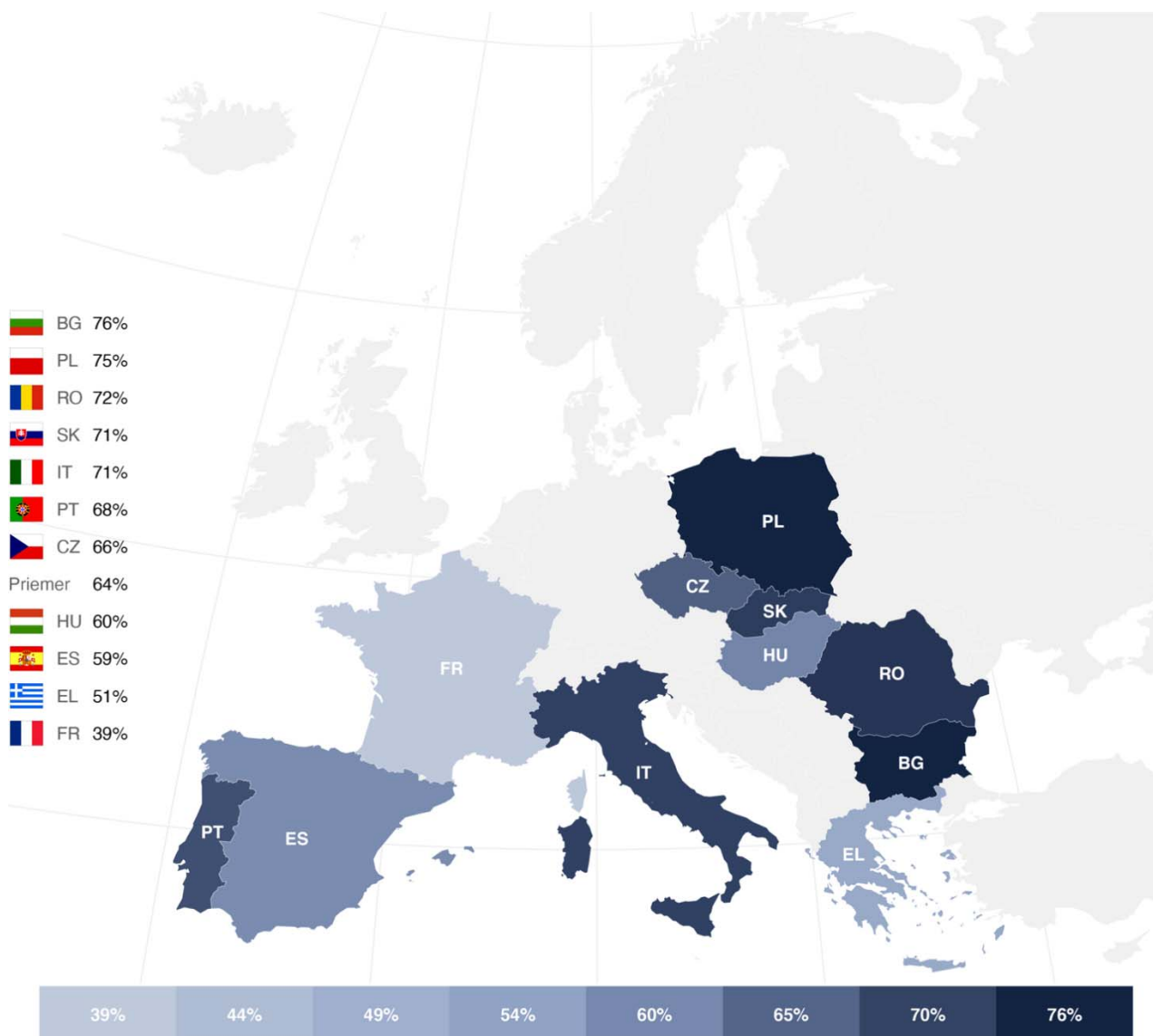
Vysvetlivky: (číslo v zátvorke) – počet obcí, ktoré sa nachádzajú v danej kategórii

#### IV. Sociálno-ekonomická situácia Rómov

V súčasnej dobe je typické označovanie „Rómov“ ako kultúrne odlišnej „*etnickej skupiny*“ s dominantnou a všadeprítomnou sociálnopolitickou identifikáciou ako „*skupina*“ s „*problémom*“ (Tremlett, McGarry, 2013). Východisková situácia, v ktorej sa Rómovia nachádzajú nepraje ich úspešnému presadeniu sa na trhu práce. Čelia nenávisti, chudobe a vysokej miere nezamestnanosti (Spirova, Budd, 2008), ktorá je trojnásobná oproti nezamestnanosti príslušníkov majority (European Union – Agency for Fundamental Rights, 2016). Mieru nezamestnanosti Rómov

naprieč Európou vidíme aj na Obrázku 2, ktorý zobrazuje podiel Rómov, ktorí boli nezamestnaní alebo bez pravidelného zamestnania počas posledných piatich rokov od uskutočnenia prieskumu (European Union Agency for Fundamental Rights, 2011). Toto zobrazenie poukazuje na všeobecnú averziu na trhu práce voči Rómom nie len na Slovensku, ale aj v ďalších európskych krajinách s rómskou menšinou. Rómovia sa taktiež stretávajú s ťažkosťami pri prístupe k základným službám vrátane zdravotníctva a primeraného vzdelania z dôvodu diskriminačných prístupov poskytovateľov služieb a zamestnávateľov (Cherkezova, Tomova, 2013).

**Obrázok 2: Nezamestnaní Rómovia, ktorí sa uchádzali o zamestnanie (%)**

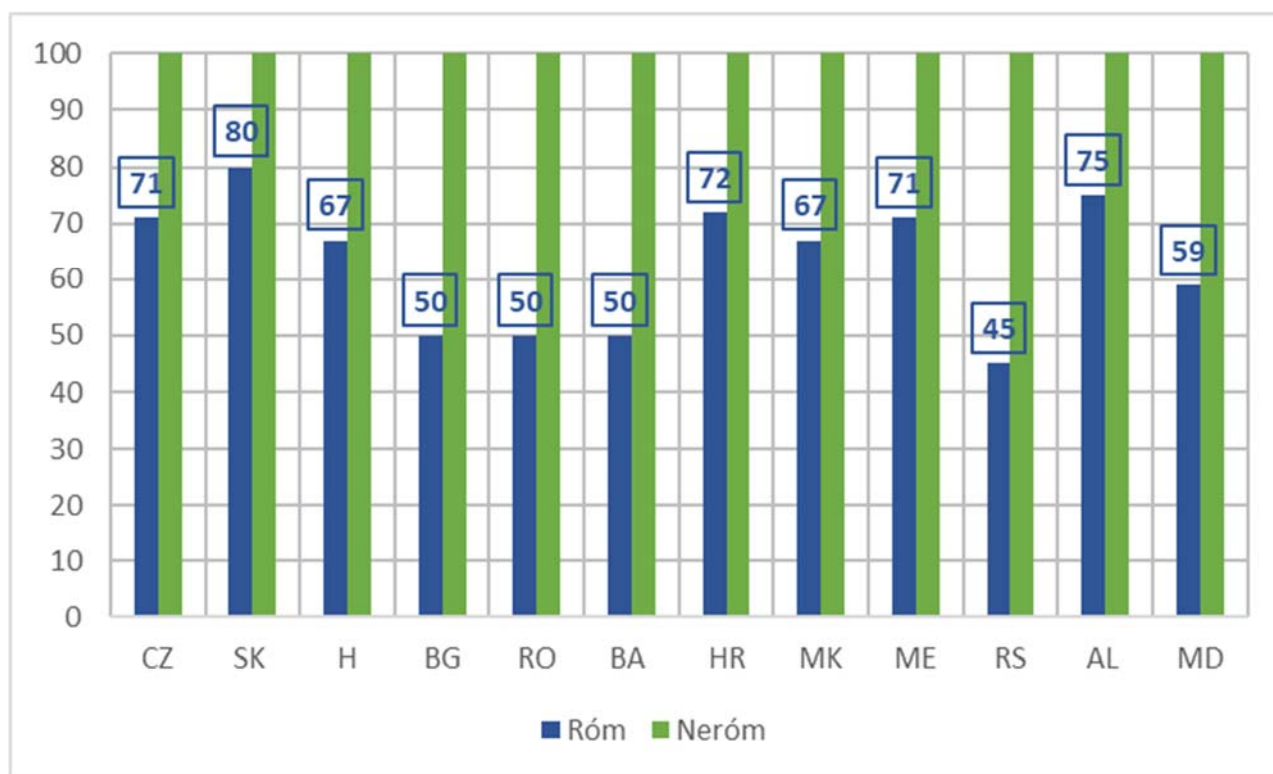


Zdroj: FRA - Survey on discrimination and social exclusion of Roma in EU, 2011

Prirodzenou reakciou chudobnej sociálnej vrstvy je snaha vymaniť sa z chudoby. Bránia im však predsudky majority. „Neochota mnohých zamestnávateľov zamestnať Rómov komplikuje veci ešte viac ... a všade rozšírený nepotizmus spolu s predsudkami voči Rómom im nedáva žiadnu možnosť, ako zlepšiť svoju životnú situáciu.“ (Kriglerová, Chudžíková, 2013, s. 185). Táto neochota zamestnávať Rómov sa prejavila aj v experimente Inštitútu finančnej politiky (IFP) (2014), v ktorom iba 17,7 % percenta rómskych uchádzačov o zamestnanie dostalo pozvánku na pohovor, v kontraste

s 40,3 % pri uchádzačoch z majority. Obdobný scenár vidíme aj pri miere odpovedania, kde iba 37,1 % uchádzačov z rómskeho etnika dostalo akúkoľvek odpoveď na zaslaný životopis v kontraste s 69,4 % uchádzačov z majority (IFP, 2014). Veľa Rómov nevidí iné východisko ako si nájsť neformálnu prácu (práca vykonávaná bez zmluvy alebo „na čierno“). Dve tretiny Rómov v Rumunsku, 57 % v Bulharsku a jedna pätina v Maďarsku a na Slovensku deklarovali neformálne zamestnanie (UNDP, 2011). Zamestnanie „na čierno“ sa ukázalo ako kľúčový prvok pri nevysvetliteľnom rozdieli v mzdách (Obrázok 3), toto však len podporuje marginalizáciu Rómov (O’Higgins, 2012). V. Messing (2013) konštatuje, že okrem nízkej mzdy je pri neformálnej práci aj absencia ochrany zdravia (zdravotné poistenie), dôchodku (sociálne poistenie) alebo bezpečnosti. Rómska komunita má oproti majorite, taktiež výrazne nižšie mzdy. Ako prezentujú údaje z Grafu 1, ktorý vychádza z prieskumov UNDP/WB/EC z roku 2011, tak v niektorých prípadoch je rozdiel v mzde až o polovicu nižší (Bulharsko, Rumunsko, Bosna a Hercegovica a Srbsko). V prípade Slovenskej republiky muž Róm zarába o 20% menej ako neróm. V prípade rómskych žien je znevýhodnenie ešte výraznejšie. Rozmedzie sa pohybuje od 30 až 60 % mediánu mzdy nerómskej ženy (O’Higgins, 2012). V prípade Rómskych žien nie sú rozdiely len etnické, ale aj rodové. Nerómky zarábajú v priemere 63 % medián nerómskej mzdy mužov, kým u rómskych žien je toto percento len 54 % (O’Higgins, 2012).

**Graf 1: Porovnanie medián mesačného platu Róma a neróma muža v roku 2011 (%)**

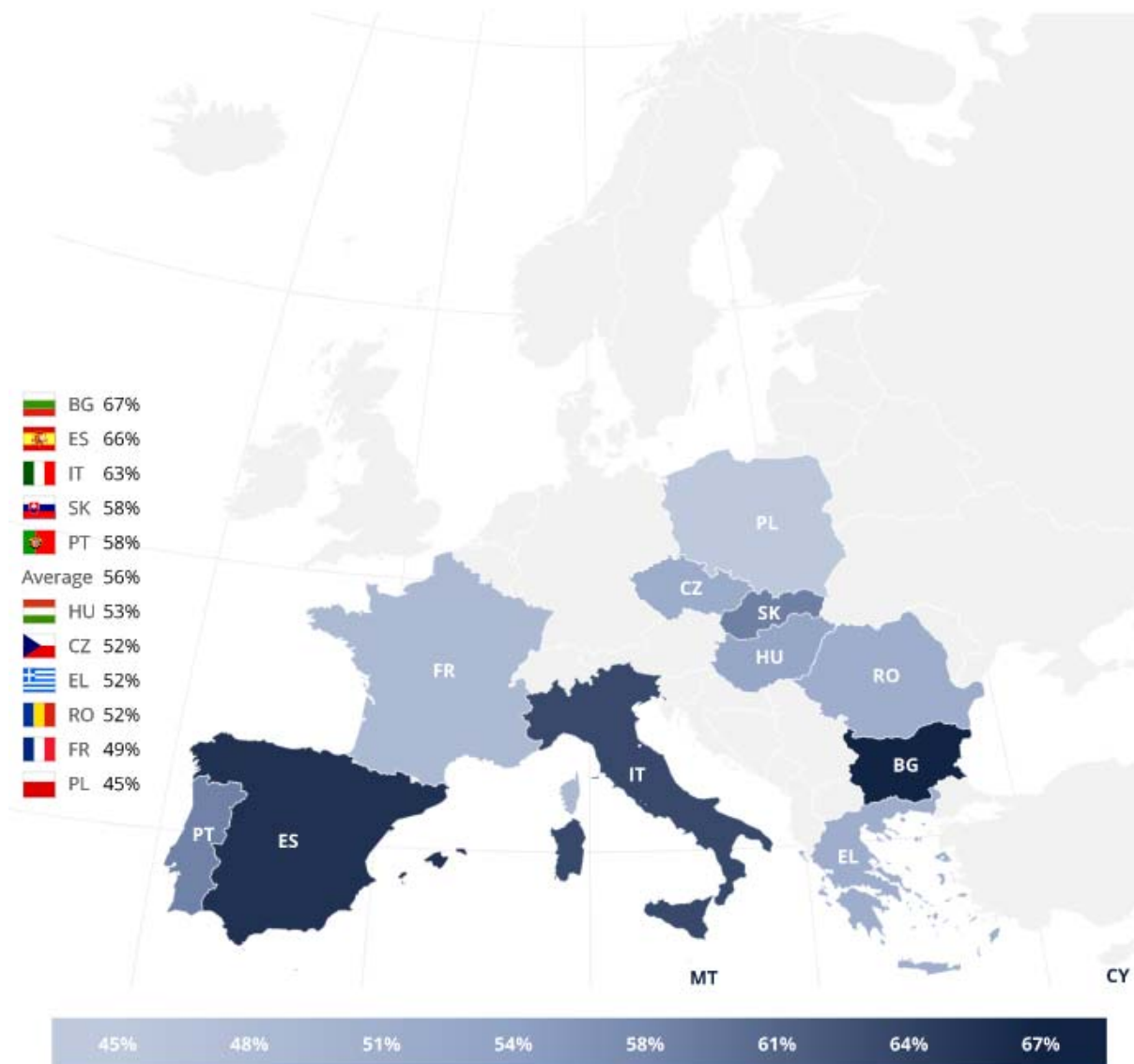


Zdroj: Upravené autormi na základe – O’Higgins (2012) – na základe UNDP/WB/EC 2011.

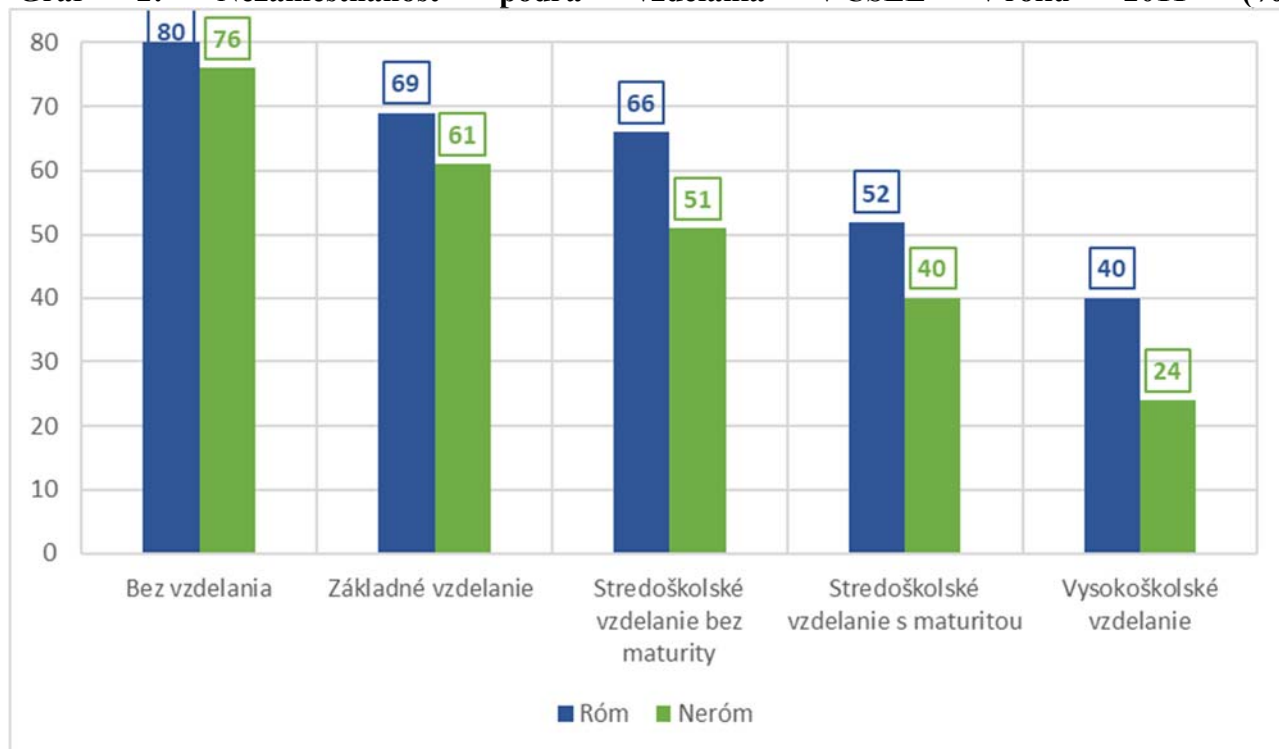
Vzdelanie je nepochybne jedným z ďalších ovplyvňujúcich faktorov, ktoré bránia uplatneniu na trhu práce. Ako ukazuje Obrázok 3, až 58 % Rómov odišlo zo školy pred dosiahnutím 16 roku života. Výskum EDUMIGROM (Szalai 2011, Messing et al 2011, Feischmidt et.al 2010 in: Messing, 2013) rozdelil dôvody nízkej vzdelanosti Rómov na: systémové (štrukturálna diskriminácia, inštitucionálna segregácia, rola skorého výberu a regionálne rozdiely v kvalite vzdelania) a inštitucionálne (prístup školy a učiteľov k etnickej diverzite a vplyv na známkovanie, étos školy, postupy a metódy výučby). O’Higgins (2010, s. 167) vo svojom výskume zistil, že diskriminácia a vzdelanie môžu byť častokrát

úzko prepojené: „Čím nižšie benefity pripadajú na vzdelanejších Rómov v zmysle zvýšenia šance nájsť si prácu a vyššej mzdy, čo má za následok diskriminácia, môžu svojim spôsobom vysvetliť nižšiu vzdelanostnú participáciu.“ Toto prepojenie môžeme sledovať aj v Grafe 2, kde je jednoznačný rozdiel pri jednotlivých stupňoch vzdelania medzi Rómami a Nerómami.

**Obrázok 3: Percentuálny podiel Rómov, ktorí odišli zo školy pred dosiahnutím 16 rokov**



Zdroj: FRA - Survey on discrimination and social exclusion of Roma in EU, 2011

**Graf 2: Nezamestnanosť podľa vzdelania v CSEE v roku 2011 (%)**

Zdroj: Upravené autormi na základe – O’Higgins (2012) – na základe UNDP/WB/EC

Ku situácii, v ktorej sa nachádzajú Rómovia, negatívne prispievajú mnohí politici, politické strany a ich diskurz, ktorý posilňuje predsudky. Rómov zneužívajú na manipuláciu verejnej mienky ako falošnú príčinu, zdroj problémov, ktorý vinia za všetky sociálne problémy (Gehring, 2013). Okrem toho sa však východisková situácia Rómov na Slovensku zhoršila prítomnosťou politickej strany ĽSNS v parlamente, ktorí Rómov dehumanizujú a označujú ich za „parazitov“ (German Sirotnikova, 2020).

## V. Pracovná migrácia Rómov

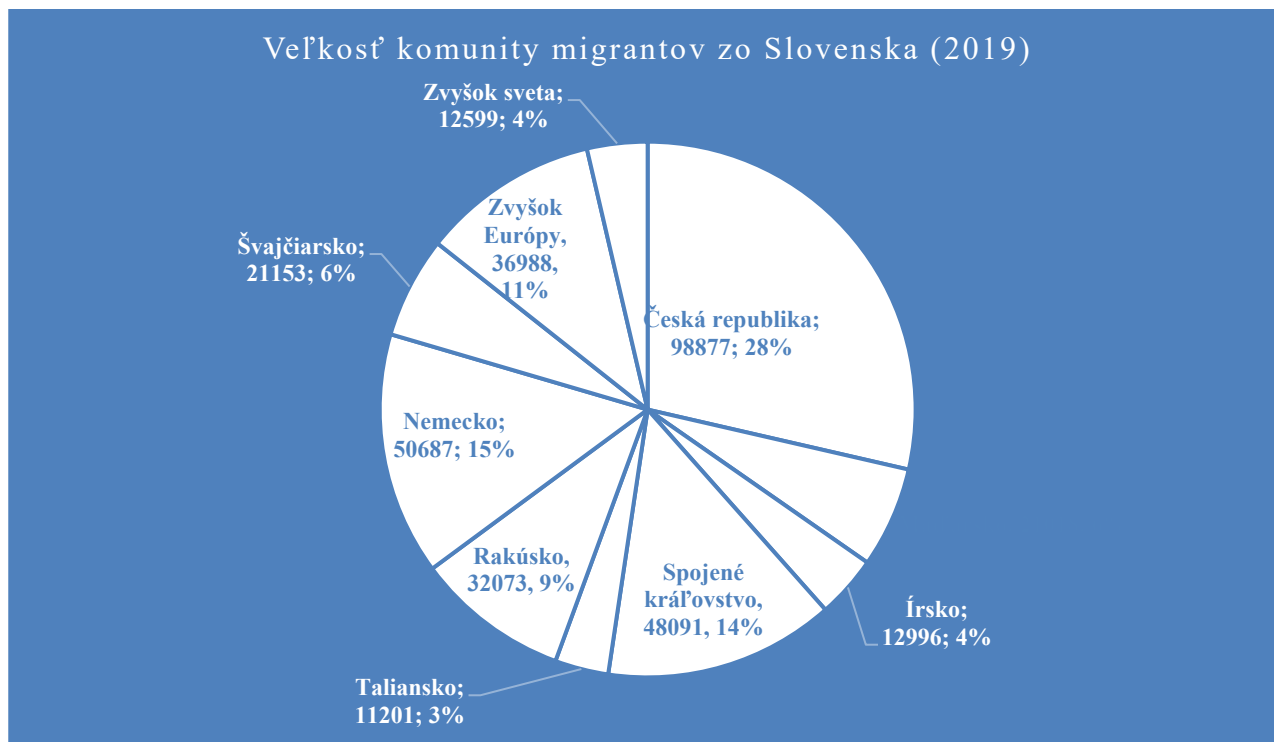
Po skončení socialistických režimov sa začala migrácia východoeurópskych Rómov na západ. Po politických a ekonomických zmenách emigrácia Rómov z krajín strednej a východnej Európy prevyšuje príliv migrácie, čo z nich robí čistých „donorov migrácie“ pre vysoko rozvinuté ekonomiky (Cherkezova, Tomova, 2013). Na základe teórie viacnásobnej diskriminácie musia rómski migranti pri realizácii migrácie zápasit’ s faktom, že predstavujú priesečník dvoch zraniteľností a dva navzájom prekrývajúce prvky stigmatizácie. „Na základe údajov z európskeho sociálneho prieskumu je zrejmé, že „Rómovia“ sú najviac odmietanou menšinou v európskej verejnej mienke, zatiaľ čo značka „migrant“ má v mnohých krajinách tiež stigmatizované konotácie.“ (Magazzini, Piemontese, 2019, s. 27). Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že migrácia môže pre Rómov znamenať skôr presun z horšieho k horšiemu, ktorý sú ochotní podstúpiť s vidinou lepšieho života v zahraničí. Niekedy práve týmto riskom (realizovaním pracovnej migrácie) sa snažia o zabezpečenie lepšieho života pre rodinu, ktorú nechali na Slovensku (Jackson, 2008, in: Grill, 2011). Grill (2012) v tomto kontexte upozornil na pojmy „*isť hore*“ (isť smerom k naplneniu cieľa) a „*byť dole*“ (zaseknutie sa; uzavretie možností konať), ktoré sú charakteristické pre Rómske obyvateľstvo. „Rómsky výraz „*isť hore*“ sa teda implicitne vzťahuje na fyzickú mobilitu migrácie do Spojeného kráľovstva („*isť do Anglicka*“ – migrovať do), ako aj na existenčnú mobilitu.“ (Grill, 2012, s. 1274). Z čoho sa pre Rómov stáva nádej ako proces úsilia o „lepší život“, a teda aj uznanie, na ktorom tu záleží viac ako na skutočnom výsledku (Grill, 2012).

Zatiaľ čo pracovná migrácia bola pred prijatím Slovenska do Európskej únie ťažšie dostupná a Rómovia migrovali skôr s vidinou získania azylu (Vidra, 2013), rozšírenie EÚ umožnilo nie len Rómom hľadať lepší život a legálne zamestnanie v zahraničí (Engbersen et al., 2012). Dôvody pre pracovnú migráciu môžeme hľadať v idealizovaní západu a dostupnosti blahobytu a pracovných príležitostí, bez ohľadu na ich legitimitu. Nedostatok pracovných príležitostí a negatívne vyhliadky môžu Rómov zo Slovenska vytláčať a ťahať ich do zahraničia, tzv. push-pull faktory (Pantea, 2013), čo však ako konštatuje Grill (2012), je veľmi simplifikované. Rovnako ich však môže vytláčať nepriaznivé sociálno-ekonomické prostredie (Vidra et al., 2013) alebo jedným z dôvodov môže byť aj diskriminácia, kedy opisovali vo výskume od Grilla (2018) Slovensko ako krajinu, kde kvôli farbe pleti nemajú šancu.

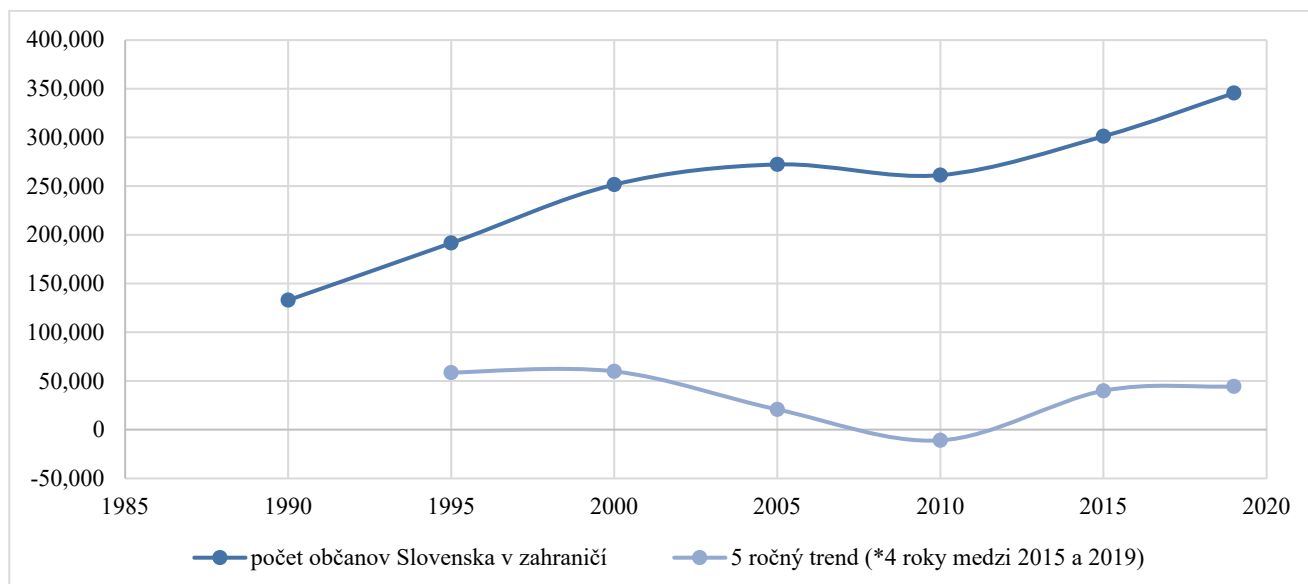
Signifikantnú rolu v kontexte migrácie majú aj komunity, ich veľkosť a sily pôsobiace na sociálne kontakty migrantov v krajine pôvodu, „... keď skupina migrantov vytvorí komunitu, pôsobiace sily majú vplyv na rast migračných tokov medzi odosielajúcou krajinou a prijímajúcou krajinou.“ (Stahl, 1995, s. 25). Medzi takéto sily patrí tlak rovesníkov a idealizovanie migrácie ako rituálu, ktorý je potrebné absolvovať na ceste za úspechom (de Haas, 2021), alebo vnímanie migrácie ako symbolu úspechu, resp. ako vhodný spôsob na útek od ponížovania majoritou (Grill, 2012). Ako hovorí teória sietí, čím viac známych majú v danej krajine, tým je pravdepodobnejšia migrácia (Massey a kol., 1993). Komunity však zohrávajú významnú úlohu pre nových migrantov v krajine destinácie, pomáhajú im vytvárať sociálne väzby s Rómami v miestnej komunite, avšak zlyhávajú v budovaní sociálnych mostov s členmi iných komunit a sociálnych prepojení s miestnou samosprávou a verejnými inštitúciami (Tileaga et al., 2019). Ako konštatuje M. Spittel (1999) jednotlivci môžu byť ovplyvnení aj hypotézou spoločnej príčiny, kedy sa vytvorí v komunitách falošný vzťah v dôsledku spoločných príčin.

Dôležité je poznamenať, že, vychádzajúc z rámca schopností a aspirácií (capabilities and aspirations) Hein de Haasa (2021), nie sú všetci Rómovia schopní migrácie. Rovnako sa však nie všetci Rómovia, ktorí sú schopní migrácie, rozhodnú migrovať, niektorí vedome využijú svoju slobodu ostať, tento rámec však rovnako ako pre minoritu, platí aj pre majoritu. Dôležité je aj to, že tí, ktorí migrujú nepatria medzi najchudobnejšiu vrstvu spoločnosti – pre nich je migrácia nedostupná (Pantea, 2013), to vidíme aj vo vyššie spomenutom rámci schopností a aspirácií (de Haas, 2021), v ktorom úroveň schopnosti migrovať ovplyvňujú aj disponibilné financie a vzdelanostná úroveň (Vidra, 2013). Migrácia je finančne náročná a chudobná vrstva spoločnosti musí v prípade, ak chce migrovať, prekonať bariéru nedostatku likvidity (McKenzie, 2017). Migruje hlavne stredná trieda – Rómovia v osadách sú vylúčení, keďže nemajú dostatok prostriedkov na realizáciu migrácie, zatiaľ čo bohatí Rómovia nemusia mať dôvod prečo, keďže migráciou môže ich kvalita života poklesnúť (Vašečka, I., Vašečka, M., 2003).

Keď ide o objem migračných tokov, v dostupnej literatúre sme nenašli kvantitatívne dáta o objeme pracovnej migrácie Rómov zo Slovenska do zahraničia. Zistiť však vieme veľkosť jednotlivých komunit migrantov zo Slovenska v zahraničí, a veľkosť migračných tokov zo Slovenska, pričom môžeme predpokladať, že výber destinácie bude tak ako pri príslušníkoch majority, tak aj pri minorite kopírovať podobné vzorce – podobne, ako faktory determinujúce migráciu za prácou, ktorým sa venujeme nižšie. Z dát Organizácie Spojených Národov (2019) vidíme na Grafe 3, že najväčšia komunita občanov Slovenska v zahraničí je v Českej republike (28 %), následne v Nemecku (15 %) a v Spojenom kráľovstve (14 %) z celkového počtu 345 683 evidovaných občanov Slovenska žijúcich v zahraničí (United Nations, 2019). Rast počtu migrantov zo Slovenska vidíme na Grafe 4. Bude však zaujímavé sledovať a skúmať zmenu veľkosti komunit migrantov zo Slovenska po zohľadnení dopadu Brexitu a pandémie Koronavírusu.

**Graf 3: Veľkosť komunití migrantov zo Slovenska v zahraničí**

Zdroj: vlastné spracovanie podľa United Nations, 2019 – International migration stock (Table 1 Total migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 1990-2019)

**Graf 4: Počet migrantov a veľkosť migračných tokov**

Zdroj: vlastné spracovanie podľa United Nations, 2019 – International migration stock (Table 1 Total migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 1990-2019)

Dôležité je však poznamenať, že dôvody, ktoré vedú Rómov k pracovnej migrácii sa podľa výskumu autoriek Cherkezova a Tomova (2013) neodlišujú od dôvodov, ktoré k pracovnej migrácii vedú

majoritnú spoločnosť. Autorky sformulovali hlavné faktory, ktoré vedú k migrácii, pričom ich pozornosť bola venovaná Rómom migrujúcim do Francúzska:

1. Lepšia šanca na nájdenie zamestnania (19 %).
2. Lepšia platená práca/lepšie podmienky v zamestnaní (16 %).
3. Lepšie podmienky na život (zdravotná a sociálna starostlivosť, politická situácia) (9 %).
4. Migrácia kvôli rodine, priateľom alebo kvôli manželstvu (6 %).
5. Menej diskriminácie/rasizmu (5 %).

Lepšia šanca na nájdenie si zamestnania bola aj hlavným zistením výskumu Castle-Kaněrovej (2002), kde bol výskum zameraný na pracovnú migráciu Rómov zo Slovenska do Česka. To, že sa faktory, ktoré k migrácii vedú majoritu neodlišujú od motivácie väčšiny migrantov nám dokazuje fakt, že sa migračné správanie rómskej minority neodlišuje od správania majority, pričom na Slovensku a v Albánsku je hlavnou motiváciou migrujúcich Rómov lepšia šanca na nájdenie zamestnania (Cherkezova, Tomova, 2013).

## VI. Záver

Cieľom článku bolo kriticky analyzovať vedeckú diskusiu študujúcu a skúmajúcu pracovnú migráciu Rómov na Slovensku. Poukázali sme na súčasnú situáciu a snahy o integráciu Rómov v rámci EÚ, ktoré sa nepreukázali ako úplne úspešné. Venovali sme sa súčasnej sociálno-ekonomickej situácii, s ktorou sa musia Rómovia vysporiadať ako v spoločnosti, tak aj na trhu práce. Na záver sme zhodnotili pracovnú migráciu Rómov, kde sme sformulovali súčasné trendy a poukázali na komplexnosť dôvodov migrácie, ktoré nemožno simplifikovať.

Dôvody, ktoré bránia Rómom v prístupe na trh práce úzko súvisia so vzdelaním a diskrimináciou, ktoré sa však môžu navzájom dopĺňať a ešte výraznejšie prehlbovať prekážku na pracovnom trhu. Neochota zamestnávateľa prijať Rómov na pracovné miesto podporuje trend hľadania práce na tzv. „šedom trhu“. Existencia neformálnych prác im dáva niekedy jedinou možnosť sa zamestnať avšak za horších podmienok ako je nižšia mzda a neposkytovanie základných zdravotných a sociálnych služieb. Prekážky však nekotvia len v etnickej diferenciácii, ale aj rodovej, ktorá sa odrazila pri ešte náročnejšej úlohe rómskych žien na trhu práce a taktiež výrazne nižšej mzdy. Ako nám prezentuje teória viacnásobnej diskriminácie, tak rómska menšina, špecificky rómske ženy je skutočne z jednou skupín obyvateľstva, ktorá stojí na prieseku niekoľkých zraniteľností, ktoré im neul'ahčujú pôsobenie na trhu práce (Magazine, Piemontese, 2019).

Motivácia Rómov migrovať za prácou sa ukázala ako veľmi komplexný proces, ktorý jednoznačne nemožno zjednodušiť jedným dôvodom alebo odpoveďou. Realizácia migrácie úzko súvisí s prostriedkami na jej realizáciu ako vzdelanie a financie, čo môže výrazne ovplyvniť aj konečné rozhodnutie osoby, či bude migrovať (de Haas, 2021). Dôvody na migráciu súvisia s nepriaznivou sociálno-ekonomickou situáciou, diskrimináciou alebo len s motiváciou na nájdenie si zamestnania (tým sa neodlišujú od majority). Migráciu však môžeme taktiež vnímať ako snahu o aktívne pretváranie svojej budúcnosti – „*íst' hore*“, čo sa však nie vždy musí stať úspešným. Úspešnými sa však v rámci komunity stávajú pozitívne príklady, ktoré môžu započat' tradíciu tohto procesu (de Haas, 2021), čo výrazne zvyšuje aj objem. V prípade úspešnej migrácie sa môže komunita v zahraničí rozrásť a vytvoriť rituál realizovania migrácie, ktorý prezentovala teória sietí a teória aspirácií a schopností (Massey, et. al. 1993; de Haas, 2021). Rómovia majoritnej spoločnosti nastavujú svojou migráciou zrkadlo – zrkadlo netolerance, neakceptácie, odsudzovania a segregácie na okraj spoločnosti a spoločenského záujmu. Práve komplexnosť spomínaných motivácií alebo dôvodov nám utvára obraz o pracovnej migrácii Rómov.

## Pod'akovanie / Financovanie

Článok vznikol ako súčasť projektu VEGA 2/0079/21 Príčiny a dôsledky nerovností na trhu práce (v kontexte Corona pandémie na Slovensku).

## Literatúra

Brozovicova, K., Fabo, B., Kahanec, M., & Messing, V. (2013). *Overview of the Labor Market Situation of Low-Educated and Roma Population and Regulations Affecting their Employment*. NEUJOBS.

Brüggemann, C., & Friedman, E. (2017). The decade of Roma inclusion: Origins, actors, and legacies. *European Education*, 49(1), 1-9.

Cahn, C., & Guild, E. (2010). *Recent Migration of Roma in Europe*. Organisation for Security and Co-operation in Europe. Commissioner for Human Rights.

Cangár, J., Kotvanová, A., & Szép, A. (2003). Depiction of the Roma in the Media. In Michal Vašečka, M., Jurásková, M., Nicholson, T. (eds.). *Čačipen pal o Roma (A Global Report on Roma in Slovakia)* (1<sup>st</sup> ed). Bratislava: Institute for Public Affairs.

Castle-Kanerová, M. (2002). Migration and poverty: the case of the Slovak Roma. *Social policy and society*, 1(2), 161-168.

Cohen, R. (2020). *Sťahovanie ľudstva – Od praveku až po súčasnosť*. Bratislava: Ikar.

de Haas, H. (2021). A theory of migration: The aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*, 9(1), 8.

Engbersen, G., Okólski, M., Black, R., & Panfíru, C. (2012). Introduction. In: Engbersen, G., Okólski, M., Black, R., & Panfíru, C. (eds.). *Working out a way from East to West: EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe* (1st ed.). Amsterdam: Amsterdam University Press.

European Commission. (2021). *European Commission: Roma in the EU*. Dostupné z [https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu\\_en](https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en) (15.4.2022).

European Union & Agency for Fundamental Rights. (2016). *Chudoba a zamestnanosť: Situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ: prieskum zameraný na Rómov: kľúčové údaje*. Publications Office. . Dostupné z <http://bookshop.europa.eu/uri?target=EUB:NOTICE:TK0113754:SK:HTML> (18.10.2021)

European Union Agency for Fundamental Rights. (2011). *Survey on discrimination and social exclusion of Roma in EU* (2011). European Union Agency for Fundamental Rights. Dostupné z <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-discrimination-and-social-exclusion-roma-eu-2011> (15.4.2022)

Friedman, E. (2015). Introduction to the special issue "Talking about Roma: Implications for social inclusion". *Social Inclusion*, 3(5), 1-4.

Gehring, J. S. (2013). Free Movement for Some: The Treatment of the Roma after the European Union's Eastern Expansion. *European Journal of Migration and Law*, 15(1), 7–28.

Grill, J. (2011). From street busking in Switzerland to meat factories in the UK: a comparative study of two Roma migration networks from Slovakia. In Kaneff, D., Pine, F. (eds.). *Global Connections and emerging inequalities in Europe: perspectives on poverty and transnational migration* (1<sup>st</sup> ed). London: Anthem Press.

- Grill, J. (2012). 'Going up to England': Exploring Mobilities among Roma from Eastern Slovakia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(8), 1269–1287.
- Grill, J. (2018). 'In England, they don't call you black!' Migrating racialisations and the production of Roma difference across Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(7), 1136-1155.
- Cherkezova, S. & Tomova, I. (2013). *An Option of Last Resort? Migration of Roma and non-Roma from CEE Countries*. Bratislava: UNDP Europe.
- Inštitút finančnej politiky MF SR (2014). 30. *Unemployment in Slovakia (november 2014)*. Dostupné z <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/publikacie-ifp/ekonomicke-analyzy/30-unemployment-slovakia-november-2014.html> (18.10.2021)
- Jovanovic, Z. (2015). *Why Europe's "Roma Decade" Didn't Lead to Inclusion*. Dostupné z: <https://www.opensocietyfoundations.org/voices/why-europe-s-roma-decade-didn-t-lead-inclusion> (30.10.2021)
- Kriglerová, E. G., & Chudžíková, A. (2013). "There is no life here" Migration of Roma from Slovakia to Canada. In Vidra, Z. (eds.). *Roma Migration to and from Canada: The Czech, Hungarian and Slovak Case* (1<sup>st</sup> ed). Budapest: Center for Policy Studies, Central European University.
- Liégeois, J. P. (1997). *Rómovia, Cigáni, Kočovníci*. Bratislava: Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy.
- Magazzini, T., & Piemontese, S. (2019). *Constructing Roma migrants: European narratives and local governance*. Springer Nature.
- Marčinčinová, E. (2014). *Rómovia na trhu práce*. Bratislava: CEIT.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 19(3), 431-466.
- Matlovič, R. (2005). *Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rómsku minoritu*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- McKenzie, D. (2017). Poverty, Inequality, and International Migration: Insights from 10 Years of Migration and Development Conferences. *Revue d'économie Du Développement*, 25(3), 13-28.
- Michaeli, E., Matlovič, R., & Klamár, R. (2003). Vybrané aspekty štruktúry rómskej komunity v niektorých regiónoch východného Slovenska. *Zborník štúdií grantu VEGA*, 1(0493), 03.
- O'Higgins, N. (2012). *Roma and non-Roma in the labour market in Central and South Eastern Europe*. Bratislava: UNDP.
- O'Higgins, N. (2010). "It's not that I'm a racist, it's that they are Roma": Roma discrimination and returns to education in South Eastern Europe. *International Journal of Manpower*, 31 (2), 163-187
- Pantea, M. C. (2013). Social ties at work: Roma migrants and the community dynamics. *Ethnic and Racial Studies*, 36(11), 1726–1744.
- Radičová, I. (2001). Chudoba Rómov vo vzťahu k trhu práce v Slovenskej republike. *Sociológia*, (5), 439-456.
- Rusnáková, J., & Rochovská, A. (2016). Sociálne vylúčenie, segregácia a životné stratégie obyvateľov rómskych komunít z pohľadu teórie zdrojov. *Geografický časopis*, 68(3), 227-243.
- Spirova, M., & Budd, D. (2008). The EU Accession Process and the Roma Minorities in New and Soon-to-be Member States. *Comparative European Politics*, 6, 81–101.

- Spittel, M. (1999). *Testing network theory through an analysis of migration from Mexico to the United States*. Wisconsin: Center for Demography and Ecology – University of Wisconsin-Madison.
- Stahl, C. W. (1995). Theories of International Labor Migration: An Overview. *Asian and Pacific Migration Journal*, 4(2-3), 211-232.
- Širotníková, M. G. (2020). *As pandemic grows, Slovak media struggle to fight the infodemic*. International Press Institute.
- Štatistický úrad SR (2020) *Štatistické pojmy – medián*. Dostupné na <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/services/statsimple/statterms!/ut/p/> (25.7.2022)
- Tileaga, C., Aldridge, J., & Popoviciu, S. (2019). *Drivers of Roma migration: Understanding migration in politically uncertain times*. Loughborough: Loughborough University and Ruhama Foundation.
- Tomšík, R. (2017). *Kvantitatívny výskum v pedagogických vedách: Úvod do metodológie a štatistického spracovania*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- Tremlett, A., & McGarry, A. (2013). *Challenges facing researchers on Roma minorities*. European Centre of Minority Issues
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Population Division (2019). *International Migrant Stock 2019* (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2019). Dostupné z <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp> (31.10.2021)
- Vašečka, I., & Vašečka, M. (2003). Recent Romani Migration from Slovakia to EU Member States: Romani Reaction to Discrimination or Romani Ethno-Tourism?. *Nationalities Papers* 31(1), 27–45.
- Vidra, Z. (2013). *Roma migration to and from Canada: The Czech, Hungarian, and Slovak case*. Budapest: Center for Policy Studies, Central European University.

# PUBLIC AND MEDIA DISCOURSE OF THE COVID-19 PANDEMIC IN MARGINALISED COMMUNITIES WITH STATE-IMPOSED QUARANTINE

Klara Kohoutová<sup>1</sup> – Veronika Pastrnáková<sup>2</sup>

## Abstrakt

The worldwide coronavirus pandemic came suddenly in 2020 and caught the humanity unprepared. Even the most developed countries in the world could not manage the situation. At the beginning of April, the Government of the Slovak Republic adopted measures that put five Roma localities into a forced quarantine. The reason for isolation was the high concentration of infected people. The high number of infected people was caused by the migration of Slovak Roma permanently settled abroad (especially in the United Kingdom), by panic and chaotic regulations at the beginning of the pandemic. What were the reasons that led the Slovak Roma to leave United Kingdom? How did the Slovak government approach the issue? How did the state-ordered isolation take place in marginalized communities in the Eastern Slovakia Region? For five weeks, the Roma were forced to remain in the state-ordered isolation. Their locations were guarded by a military service. According to military estimates, up to 7 000 people lived in these isolated localities. The aim of the study is to analyse events during the global pandemic in isolated marginalized localities in the Eastern Slovakia. Furthermore, it aims to point out this atypical situation. At the same time, the article analyses the media discourse in public space and is supplemented by interviews within the field research.

## Keywords

Roma people, Covid-19, Marginalised Roma Communities, Eastern Slovakia, Quarantine

## I. Úvod

Pandemie koronaviru přišla náhle a zastihla lidstvo nepřipravené. Jednotlivé státy reagovaly na vývoj onemocnění individuálně. Evropa se octla na křižovatce, neexistovalo totiž souhrnné opatření, kterým by se jednotlivé vlády měly řídit, mnoho států následně ustupovalo od svých lidskoprávních opatření.<sup>3</sup> Cílem této studie je zanalyzovat dění v romských komunitách na východním Slovensku, které se vyhláškou regionální úřadu veřejného zdravotnictví ocitli na jaře 2020 v izolaci. Důvodem vysoké koncentrace nakažených ve vyloučených romských komunitách byl příliv obyvatel žijících mimo Slovensko (velké množství Romů z východního Slovenska žije v Anglii, Německu či Belgii). V článku se budeme blíže věnovat situaci v Anglii, a to ze dvou důvodů:

1. v listopadu 2019, tedy pár měsíců před vypuknutím pandemie jsme navštívili několik anglických měst, ve kterém žijí slovenští Romové, a měli jsme možnost vyměnit si zkušenosti s Markem Paynem, jehož výzkum se věnuje slovenským Romům;

<sup>1</sup> Institute of Social Sciences Centre of Social and Psychological Sciences SAS, Karpatská 5, 040 01, Košice, [kohoutova@saske.sk](mailto:kohoutova@saske.sk).

<sup>2</sup> Institute of Social Sciences Centre of Social and Psychological Sciences SAS, Karpatská 5, 040 01, Košice., [pastrnakova@saske.sk](mailto:pastrnakova@saske.sk).

<sup>3</sup> Především pak státy na Balkáně. Více viz. Online stream Amnesty International Slovakia s Ingrid Kosovou a Barborou Černušákovou, 27. května 2020. Dostupné z URL: <<https://www.facebook.com/AmnestyInternationalSlovakia/videos/173637547415630>> [Cit. 2020-06-10].

2. během terénního výzkumu na východním Slovensku jsme potkali množství Romů dočasně anebo trvale usídlených právě v Anglii.

V neposlední řadě také článek analyzuje to, jakým způsobem se o nastalé situaci psalo a hovořilo a jak byla situace prezentována veřejnosti skrze média. Součástí toho příspěvku nejsou bulvární a senzuchtivá média a informace sdílené na sociálních sítích, které povětšinou vedly ke vzniku hatespeech a šířily množství fám a dezinformací. V rámci výzkumu jsme využili hned několik převážně historických metod, a to: metodu sondy, komparativní metodu a orálně-historickou metodu.

## II. Návrat Romů z Velké Británie

Regionální úřad veřejného zdravotnictví se sídlem v Spišské Nové Vsi vydal 8. dubna 2020 vyhlášení, ve kterém reagoval na mimořádnou situaci na území Slovenské republiky. V rámci tohoto opatření byla nařízena nucená karanténa v pěti romských lokalitách,<sup>4</sup> a to konkrétně: v obci Krompachy – ulice Hornádská (obytná část), ulice Družstevná, část ulice Stará Maša od čísla domu 35; romskou část obce Bystrany, osada Dreveník a sídliště Dreveník v obci Žehra. Vyhlášení bylo výsledkem jednání ústředního krizového štábu. „*Toto opatrenie je nevyhnutným nástrojom na zamedzení šírenia ochoreni COVID-19 spôsobených koronavírusom (SARS-CoV-2) v uvedených lokalitách.*“<sup>5</sup> Jednotlivé romské lokality byly uzavřeny, čímž byl zamezen volný pohyb mezi jejími obyvateli a okolním světem. Cílem nařízení bylo eliminovat šíření nákazy. Rozhodnutím hlavního hygienika Jána Mikase se octlo tisíce Romů v povinné izolaci.<sup>6</sup>

Šéf Světové zdravotnické organizace (*World Health Organization*) Tedros Adhanom Ghebreyesus vyhlásil 11. března 2020 globální pandemii koronaviru. Množství lidí žijících v zahraničí se rozhodlo zůstat ve svém novém domově, někteří se vrátili do své mateřské krajiny. Mezi nimi byli i Romové z východního Slovenska (Spiš, Luník IX apod.). Velká koncentrace Romů z východního Slovenska žije v Anglii ve městech Sheffield, Derby, Peterborough a v New Porte.<sup>7</sup> Velká Británie, stejně tak jako Slovensko, se snažila na pandemii rychle reagovat a přijala množství opatření. Přesto se průběh pandemie a vládami přijatá opatření v obou zemích zjevně lišila. Téměř ihned po prvním potvrzeném případě Slovensko uzavřelo své hranice, nošení roušek na veřejnosti se stalo povinností pro každého a byla nařízená práce z domu u profesí, kterým to způsob práce dovoľoval. Spojené království tyto opatření přijalo v jiném časovém rámci. V deníku *Sky news* vyšel v březnu 2020 článek s titulkem *Koronavirus: Jaké jsou čtyři fáze plánu Spojeného království?*<sup>8</sup>, ve kterém autorka jednotlivé fáze

<sup>4</sup> V médiích se často hovořilo o pěti uzavřených romských osadách. Je potřebné uvědomit si, že ne všechny lokality, které byly vrženy do nucené izolace, jsou osadami v pravém slova smyslu. Byť je pod slovem osada často vnímané jakékoliv romské osídlení, ve skutečnosti tomu tak není. Osada je seskupení provizorních obydlí (takzvané chatrče), ve kterých povětšinou absentují legální připojení na elektriku, pitnou vodu a kanalizaci. Avšak ne všechny romské lokality, které byly kvůli pandemii koronaviru na jaře 2020 izolované, splňují tyto charakteristiky. Například sídliště Dreveník v obci Žehra je klasickým sídlištěm, lidé žijí ve zděných domech. Více o terminologii osad: MUŠINKA, A. & ŠKOBLA, D. (eds.) (2014). *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013*. UNDP, s. 6.

<sup>5</sup> Vyhláška Regionálního úřadu veřejného zdravotnictví se sídlem v Spišské Nové vsi ze dne 8. 4. 2020. Dostupné z URL: <[https://www.obeczehra.sk/evt\\_file.php?file=526](https://www.obeczehra.sk/evt_file.php?file=526)> [Cit. 2020-06-09].

<sup>6</sup> „*Rómska osada v Bystranoch (cca 2200 obyvateľov), rómska časť obce Žehra – vrátane časti Dobrá Vôľa, sídliska Dreveník a okolia (cca 2100 obyvateľov), rómska komunita na Družstevnej ulici v Krompachoch (cca 700 obyvateľov), rómska komunita na Hornádskej ulici v Krompachoch (cca 500 obyvateľov) a rómska komunita Stará Maša (cca 400 obyvateľov).*“ POLLÁK, M. (2020). V Žehre, Krompachoch a Bystranoch sme sa pozreli pravde do očí. Dostupné z: <https://miroslavpollak.blog.sme.sk/c/533727/v-zehre-krompachoch-a-bystranoch-sme-sa-pozreli-pravde-do-oci.html> (17. 04. 2020).

<sup>7</sup> Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Markem Paynem, dne 26. listopadu 2019 v Sheffieldě. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

<sup>8</sup> SIBTHORPE, C. (2020). Coronavirus: What are the four stages of the UK's response plan? Dostupné z: <https://news.sky.com/story/coronavirus-what-are-the-four-stages-of-the-uks-response-plan-11950264> (12. 03. 2020) [Cit. 2020-07-28].

popisuje. Premiér Boris Johnson, citovaný ve výše uvedeném článku, prohlásil, že tato pandemie je „nejhorší krizí veřejného zdraví pro celou generaci a mnoho dalších rodin ztratí své milované“<sup>9</sup>. Spojené království proto ve svém boji proti šíření koronaviru přešlo z fáze „zadržování“ do fáze „zpoždění“.<sup>10</sup> Pro srovnání 10. srpna 2020 bylo v Evropské unii hlášeno 1 820 986 pozitivních případů nakažení koronavirem, z toho bylo 310 825 ve Spojeném království a 2 596 na Slovensku.<sup>11</sup>

V důsledku pandemie koronaviru byla v březnu 2020 na Slovensku vyhlášena mimořádná situace a následně i nouzový stav. Mimořádná situace je důsledkem mimořádných událostí, mezi které řadíme živelné pohromy, havárie, katastrofy, ohrožení veřejného zdraví II. stupně nebo teroristický útok.<sup>12</sup> Ohrožení veřejného zdraví II. stupně nastává v případě výskytu přenosného onemocnění nebo při podezření úmrtí na přenosné onemocnění. Zákon č. 42/1994 Z. z. o civilní ochraně obyvatelstva definuje mimořádnou situaci jako dobu ohrožení nebo působení důsledků mimořádných událostí na život, zdraví nebo majetek. Pokud rozsah postihnutého území přeroste území kraje, vyhláší a odvolává mimořádnou situaci vláda SR. V případě, že je po mimořádné situaci vyhlášen stav nouzový, postupuje se podle Ústavního zákona č. 277/2002 Z. z.<sup>13</sup> Vzhledem na to, že pandemie koronaviru je hodnocena jako ohrožení veřejného zdraví II. stupně, byla na území Slovenské republiky vyhlášena mimořádná situace dne 12. března (usnesením č. 111 z 11. března). Zatímco mimořádná situace je zákonem ustanovená, zákonná definice nouzového stavu absentuje. Nouzový stav vyhláší taktéž vláda SR, a to v případě, že došlo nebo bezprostředně hrozí nebezpečí ohrožení zdraví, života, životního prostředí či majetkových hodnot. Je možné jej vyhlásit na nevyhnutelný čas, nejdéle však na 90 dní. Rovněž se vyhlášení nouzového stavu oznamuje i v sbírce zákonů SR. Vláda Slovenské republiky schválila 15. března návrh na vyhlášení nouzového stavu. Usnesení bylo

<sup>9</sup> Tamtéž.

<sup>10</sup> První fáze tzv. „zadržování“ byla snahou monitorovat nakažené, a tím vysledovat dostupné kontakty, se kterými byl nakažený v kontaktu, což mělo napomoci k zastavení šíření nemoci (známé též jako trasování). Vláda předpokládala, že takovéto opatření může zabránit přetížení zdravotnictví, které reálně hrozilo. V případě, že by fáze zadržování nebyla plně úspěšná, což jak nyní víme, nebyla, Spojené království by přešlo do fáze druhé. Do fáze tzv. „zpoždění“ přešlo Spojené království poměrně rychle, ještě v březnu. Cílem této fáze bylo zpomalit šíření ve Spojeném království, a pokud se to podaří, snížit vrcholný dopad a odsunout ho od zimního období. Z toho důvodu byly zavedeny všechny techniky sociálního distancování (uzavření škol, nakažení zůstávali doma atd.), jelikož vakcína ještě nebyla k dispozici. Třetí fáze „výzkumu“ měla pomoci lépe porozumět viru a akcím, které sníží jeho účinek na populaci Spojeného království; inovovat reakce včetně diagnostiky, léků a vakcín; využít důkazy k informování o vývoji nejučinnějších modelů péče. Ministr zdravotnictví Matt Hancock poskytl Sky news rozhovor, ve kterém řekl, že existuje více optimismu ohledně budoucí léčby, aby se snížil účinek nemoci na infikovanou populaci. Vláda Spojeného království investovala 40 milionů liber do výzkumu vakcíny. Poslední čtvrtá fáze „zmírnění“ měla poskytovat nejlepší možnou péči lidem, kteří onemocní, podporovat nemocnice při zachování základních služeb a zajistit trvalou podporu nemocným lidem v komunitě, aby se minimalizoval celkový dopad nemoci na společnost, veřejné služby a hospodářství. Spojené království zavedlo v květnu 2020 systém úrovní výstrahy a vytvořilo pro zemi pět úrovní rizika, které byly stanoveny dle aktuální situace:

- stupeň pět (červená) – materiální riziko přetížení zdravotnických služeb → extrémně přísné sociální distancování;
- úroveň čtyři – vysoká nebo stoupající úroveň přenosu → vynucené sociální distancování;
- třetí úroveň – když je virus v obecném oběhu → sociální distancování se uvolní;
- druhý stupeň – pokud je počet případů a přenos nízký → minimální sociální distancování;
- úroveň jedna (zelená) – když se virus již ve Spojeném království nevyskytuje → žádné sociální distancování.

Více viz. *Committee launches inquiry on Home Office preparedness for Covid-19 (Coronavirus)* (2020). Dostupné z URL: <<https://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/commons-select/home-affairs-committee/news-parliament-2017/home-office-preparedness-coronavirus-inquiry-launch-19-21/>> [Cit. 2020-07-29];

srov. BBC (2020). *Coronavirus: How does the Covid-19 alert level system work?* Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/explainers-52634739>> [Cit. 2020-06-19].

<sup>11</sup> European Centre for Disease Prevention and Control. *COVID-19 situation update for the EU/EEA and the UK, as of 11 August 2020*. Dostupné z URL: <<https://www.ecdc.europa.eu/en/cases-2019-ncov-eueea>> [Cit. 2020-08-03].

<sup>12</sup> Blíže viz. Zbierka zákonov, zákon č. 42/1994 Z.z., Zákon o civilnej ochrane obyvateľstva, hlava prvá, § 3, odstavec 2.

<sup>13</sup> Blíže viz. Ústavný zákon č. 277/2002 Z.z., Zákon o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

publikované ve Sbírce zákonů pod číslem 45/2020 Z. z.<sup>14</sup> Nouzový stav na Slovensku se týkal především zdravotní péče (například státu poskytoval pravomoc přesouvat zdravotnický personál, materiál nebo techniku z jedné nemocnice do druhé apod.). Rozhodnutím vlády SR č. 366 z 10. června byl nouzový stav ukončen, konkrétně uplynutím dne 13. června 2020.

Britská vláda ihned po vypuknutí krize přijala opatření, ve kterém slíbila finanční pomoc firmám. Cílem byla pomoc vyrovnat se s finančním dopadem pandemie. „*Kancléř Rishi Sunak řekl, že stát bude vyplácet granty pokrývající až 80 % platu pracovníků, pokud si je společnosti ponechávají na výplatní listině, místo aby je propouštěl, protože ekonomika krachuje.*“<sup>15</sup> Ti, kteří na oněch 80% nárok neměli, se mohli zaregistrovat a požádat o *univerzální kredit*, pomoc britské vlády osobám bez zaměstnaneckého poměru.<sup>16</sup> Kredit lidé začali dostávat ihned bez prodlení. Nejznámější postava české a slovenské romské komunity v Anglii Petr Torák v rozhovoru s Jiřím Hoškem uvedl, že problém nastal u lidí, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní a na dávkách. Kvůli jazykové bariéře<sup>17</sup> začali panikařit a nakupovat velké množství potravin, díky čemuž se zadlužili.<sup>18</sup>

Důvodů k návratu bylo vícero. Jak uvedla předsedkyně občanského sdružení *Quo Vadis* a signatářka dubnové výzvy k odstranění diskriminačních opatření vůči romským marginalizovaným komunitám Ingrid Kosová, mezi hlavní důvody odchodu Romů ze zahraničí byla ztráta zaměstnání, tedy ztráta příjmu v důsledku protipandemických opatření.<sup>19</sup> Pedagogická asistentka Viera Sabolová ze Základní školy SNP v Spišských Vlačích se naopak domnívá, že důvod odchodu Romů z Anglie byl zcela jiný – zdravotní péče. „*Okolo 260 ľudí prišlo z Anglicka do Žehry, tak dajak. Vrátili sa kvôli korone. Zdravotne sa báli. Mysleli si, že na Slovensku to nebude tak hrozné ... v Anglicku pozerajú slovenské kanály, pozerajú Markízu, majú tu svojich súrodencov, svoje rodiny takže videli aká je situácia tu na Slovensku a už v Anglicku nosili rúška. Prišli do obchodu, tak ich nepustili, lebo predavači si mysleli,*

<sup>14</sup> Následně došlo k několika zákonným rozšířením nouzového stavu. První rozšíření přišlo 19. března, obsah nového usnesení byl publikován ve Sbírce zákonů, zákon č. 49/2020 Z. z. Dalším usnesení vlády SR byl nouzový stav rozšířen, usnesení bylo publikované ve Sbírce zákonů pod číslem 64/2020 Z. z. V pondělí 6. dubna došlo k dalšímu rozšíření nouzového stavu, usnesení bylo publikované pod číslem 72/2020 Z. z. Naposledy byl nouzový stav rozšířen 18. dubna usnesením č. 84/2020.

<sup>15</sup> PARTINGTON, R. (2020). *UK government to pay 80% of wages for those not working in coronavirus crisis*. Dostupné z URL: <<https://www.theguardian.com/uk-news/2020/mar/20/government-pay-wages-jobs-coronavirus-rishi-sunak>> [Cit. 2020-06-09].

<sup>16</sup> Více o *univerzálním kreditu* zde: <<https://www.gov.uk/universal-credit>> [Cit. 2020-06-09].

<sup>17</sup> „*U imigrantov sú jazykové kompetencie generačnou záležitosťou. Rómovia v Sheffilde, a nie len tu, ktorí si chceli nájsť prácu a vďaka tomu získať aj ďalšie benefity sa po anglicky museli naučiť. Deti chodia do škôl, v ktorých je vyučovanie v anglickom jazyku. Takže väčšina prichádza do kontaktu s angličtinou. Ale v jednej rodine môžete mať až tri jazyky. Medzi sebou sa väčšinou rozprávajú po rómsky. Pozerajú slovenskú televíziu, slovenské programy, takže sa vedú rozprávať aj po slovensky, no a angličtinu majú na školách. Takže mix toho všetkého v každej rodine. Máme tu deti, ktoré prekladajú svojim rodičom z angličtiny, a tým sa rodičia zlepšujú v angličtine. Máme tu tiež rodové záležitosti, ak sa naskytne práca, tak do práce ide muž, teda muži musia vedieť ako tak po anglicky, aby získali prácu. Ženy zvyčajne zostávajú doma.*“ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Markem Paynem, dne 26. listopadu 2019 v Sheffieldě. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky. Nutno dodat, že nejmladší generace Romů žijících ve Spojeném království (častokrát se již narodila v Anglii) povětšinou slovenský jazyk ovládá pasivně, teda rozumí, ale již jím nekomunikuje. Naopak generace jejich rodičů či prarodičů má problémy s angličtinou. Např. na Fir Vale school v Page Hall fungují romští překladatelé, kteří usnadňují komunikaci mezi vedením školy a rodinami. „*Deti nevedia po slovensky. Rozprávajú len rómsky a anglicky, lebo tam sa rozprávajú plynulo anglicky, doma zasa plynulo rómsky. Máme aj také prípady, že sa rodina vrátila na Slovensko, majú 13 ročné dievča, ktoré chodí do druhého ročníka, lebo nevie čítať.*“ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Ivetou Tomčíkovou, dne 3. června 2020 v Žehre. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

<sup>18</sup> HOŠEK, J. (2020). *Čeští a slovenští Romové prchají před koronavirem z Británie*. Dostupné z URL: <<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/cesti-a-slovensti-romove-prchaji-pred-koronavirem-z-britanie-99817>> [Cit. 2020-06-09].

<sup>19</sup> Online stream Amnesty International Slovakia s Ingrid Kosovou a Barborou Čerňušákovou proběhl 27. května 2020 přes facebookovou stránku Amnesty International. Klara Kohoutová v diskuzi pokládala diskutujícím otázky. Dostupné z URL: <<https://www.facebook.com/AmnestyInternationalSlovakia/videos/173637547415630>> [Cit. 2020-06-09].

že majú koronu, keď mali rúško. V Anglicku je tiež zaužívané, že keď je dieťa choré, tak sa s ním vrátiť sem. Deti majú stále poisťku na Slovensku. Dospelí nie, oni sa z tadiaľ odhlásia z úradu práce a zo zdravotnej poisťovne. Deti sú však poistené na Slovensku, za deti platí poistené štát.“<sup>20</sup> Její slova doplnil pedagogický asistent František Sabol ze stejné základní školy. „K návratu na Slovensko im veľmi pomohlo, že v Anglicku zatvorili školy. Kedy školy nezatvorili, tak by sa nevrátili lebo tým by im zastavili všetky peniaze. Už teraz sa zberajú, že sa vrátia späť.“<sup>21</sup> V čase, kdy byla romská část obce Žehra v izolaci, oba spolu s dalšími dobrovolníky pomáhali testovat Romy. Oba pedagogičtí asistenti i sociální pracovnice Iveta Tomčíková se shodují v tom, že se Romové s největší pravděpodobností vrátí zpět do Anglie, protože mají šanci získat lepší práci. „Oni sa vrátia do Anglicka. Vrátili sa prečkať koronavírus domov ku svojim rodinám. Majú tu zdravotné poistenie, čiže tuná majú bezplatnú zdravotnú starostlivosť a tam by si museli všetko platiť.“<sup>22</sup>

### III. Situace na Spiši

Při příležitosti oslav Mezinárodního dne Romů vyzvala mimovládní organizace *Amnesty International Slovensko* vládu k zabezpečení obrany lidských práv a k zastavení stigmatizace Romů během pandemie koronaviru, protože podle lidskoprávní organizace pandemie ještě zhoršuje zranitelnost Romů v segregovaných lokalitách. Na Slovensku se velice aktuálním problémem stal příliv Romů trvale žijících v zahraničí.<sup>23</sup> Návrat do mateřské krajiny způsobil řadu problémů. Jedním z nich bylo i to, že se Romové vraceli ke svým rodinám, ale povětšinou neměli nic zabezpečené.<sup>24</sup> Většina Romů žijících v zahraničí navíc již nežije ve vyloučených lokalitách, tedy v málo rozvinutém prostředí.<sup>25</sup>

Zprvu se řešil především nedostatek zdravotního materiálu (roušek a dezinfekčních prostředků), ale vůbec se nepromýšlelo, co s navrátilci. Co s lidmi, kteří se vrátí ze zahraničí a mohou nakazit ostatní obyvatele romských lokalit? Domácí karanténa v chatrčích, kde nejsou běžně zabezpečeny základní hygienické prostředky, se nedá dodržet.

<sup>20</sup> Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Vierou Sabolovou, dne 3. června 2020 v Žehre. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

<sup>21</sup> Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Františkem Sabolem dne 3. června 2020 v Žehre. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

<sup>22</sup> Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Ivetou Tomčíkovou dne 3. června 2020 v Žehre. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

<sup>23</sup> Podle europoslance a člena krizového štábu Petra Polláka se na Slovensko vrátila asi 1 500 Romů. Více viz. RYŠAVÝ, Z. & KOSTLÁN, F. (2020). *Slovensko bude testovat Romy v osadách. Nakažení Romové by pak mohli být izolováni ve státních zařízeních*. Dostupné z URL: <<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zahranicni/na-slovensku-se-od-patku-rozjede-testovani-na-koronavirus-v-romskych-osadach>> [Cit. 2020-06-28].

<sup>24</sup> HOŠEK, J. (2020). *Čeští a slovenští Romové prchají před koronavirem z Británie*. Dostupné z URL: <<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/cesti-a-slovensti-romove-prchaji-pred-koronavirem-z-britanie-99817>> [Cit. 2020-06-19].

<sup>25</sup> Typickým příkladem jsou romské komunity ve Spojeném království. Ve městech Sheffield a Derby žije poměrně velká menšina slovenských Romů. „Většina Romů v Sheffielde žije v oblasti zvané Page Hall. Page Hall sa nachádza v blízkosti hlavnej nemocnice. Je to oblasť starých viktoriánskych terasovitých domov, ktoré majú okolo sto rokov. Sú to celkom malé domy a je ich tam mnoho. Je to oblasť s hustým osídlením, tiež je to historická oblasť, kde žije veľké množstvo imigrantov. Tieto domy boli povodne pre hutníkov a robotníkov z priemyslu. Tradične tu máme jemenskú a pakistanskú komunitu, ktorá prišla pracovať do fabrik. Oni sa pomerne skoro stali vlastníckmi domov a udomácnili sa tu. Keď prišli noví migranti do Sheffieldu, tak hľadali lacné ubytovanie a prácu v blízkosti domov. A Page Hall bola jedna z oblastí, kam išli. No čo sa stalo neskôr? Slovenskí Rómovia obsadili túto oblasť. Sú tu ulice kde žijú prevažne rómske rodiny. Žijú tu v susedstve ľudí z rovnej rodiny z Bystrian, ďalšie rodiny sú zo Žehry. A týchto rodín je tu mnoho.“ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Markem Paynem, dne 26. listopadu 2019 v Sheffieldě. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Uzavření celých lokalit, je standartní epidemiologický postup, pokud míra rozšíření přesáhne určitou hranici, anebo není možné kontrolovat další šíření virusu.<sup>26</sup> Proč se ale nucená izolace použila poprvé až v případě Romů?<sup>27</sup>

Testování v romských komunitách se začalo 3. dubna v Jarovnicích u Sabinova. Testování zabezpečovaly Ozbrojené síly SR ve spolupráci se státní příspěvkovou organizací Ministerstva zdravotnictví SR Zdravé regiony.<sup>28</sup> „*V prvej etape testovanie dňa 4. 4. 2020 vyšlo 15 pozitívnych prípadov pre spoločnú lokalitu rómska časť Žehra + Dobrá Vôľa.*“<sup>29</sup> Dle nařízení hlavního hygieniky došlo 8. dubna k uzavření části Žehra – Dobrá Vôľa. Administrativně je tato část součástí města Spišské Vlachy, ale s romskou částí obce Žehra je dělí necelých 150 metrů. Osady a sídliště Drevník, které patří k obci Žehra, byly uvaleny do karantény den poté. Izolaci zabezpečovala policie s armádou, co vyvolalo řadu negativních reakcí ze strany veřejnosti. „*Armáda mala zbrane, ale keby sa všetci Rómovia zbúrili, tak ujdú. Zo začiatku bola situácia taká, že ľudia na to neboli pripravení. Zo začiatku robili figu. Na sídlisku sú obchody, vlastnia ich Rómovia, ale neboli dobre zásobené. Prvý deň bol obchod vykúpený a potom už nebolo čo predávať. Zo začiatku nemali Rómovia nič zabezpečené. Zavreli ich a asi dva týždne ich nechali tak. Nikto tam nechodil, žiadne informácie, ani im nepovedali, kto je pozitívny nič. Oni to nevedeli zo začiatku. Prvých bolo 16 pozitívnych a nikto im nepovedal, že sú pozitívni. Nevedeli to a nechali ich tam s ostatnými. Až potom im to povedali.*“<sup>30</sup> Materiální pomoc pro Romy postižené izolací zprvu zabezpečovali jejich příbuzní a kamarádi, kteří donesli zboží<sup>31</sup> na hranici karantény. Zpočátku zásobovala potravinami Žehru také sociální pracovnice Iveta Tomčíková. „*Ja som sa točila desať krát, lebo som mala hotovosť 200 EUR a denne sa robili nákupy minimálne za 1300 EUR, tak podľa toho sa točilo. Keď boli dávky, tak nákupy boli samozrejme väčšie. Fungovalo to na základe toho, že vlastne sme sa stretli, oni mi povedali, že kto čo potrebuje, spísal sa zoznam a ja som im všetko doniesla, samozrejme to, čo sa dalo kúpiť. Priniesla som im to na hranicu, porozdeľovala im nákupy a oni si to zaplatili.*“<sup>32</sup> Následně byla zabezpečena potravinová pomoc pro obce v karanténě.<sup>33</sup> Pomoc přišla také od neziskových organizací (např. od organizace Zdravé regiony). Šéfka *Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie* Janette

<sup>26</sup> NAJVIRTOVÁ, A. (2020). Ako pomôcť Rómom? *Týždeň*, 17, s. 22.

<sup>27</sup> Vláda Igora Matoviče vydala stanovisko, podle kterého uzavře lokalitu až po výskytu 10 a víc procent nakažených. V obci Žehra bylo před započítáním izolace 0,4% pozitivních. Více viz. OLÁH, M. (2020) Najhoršie je ešte pred nami. *Týždeň*, 17, s. 18.

<sup>28</sup> SITA (2020). *Matovič obvinil Pellegrinoho zato, že sú Rómovia v osadách infikovaní koronavírusom*. Dostupné z URL: <<https://domov.sme.sk/c/22379695/matovic-obvinil-pellegrinoho-vladu-zato-ze-su-romovia-v-osadach-infikovani-koronavirusom.html/>> [Cit. 2020-07-22].

<sup>29</sup> POLLÁK, M. (2020). *V Žehre, Krompachoch a Bystranoch sme sa pozreli pravde do očí*. Dostupné z URL: <<https://miroslavpollak.blog.sme.sk/c/533727/v-zehre-krompachoch-a-bystranoch-sme-sa-pozreli-pravde-do-oci.html>> [Cit. 2020-06-20]

<sup>30</sup> Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Františkem Sabolem dne 3. června 2020 v Žehre. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

<sup>31</sup> Náš kolega Miroslav Pollák z Ústavu romistických studií Prešovské univerzity byl v půli dubna na terénním výjezdu v Bystranech, Žehre a v Krompaších. Cílem této cesty bylo zjistit aktuální situaci v romských komunitách, které byly v tom čase necelé dva týdny izolovány od ostatního světa. Výsledky zjištění publikoval na blogu SME. Více viz. POLLÁK, M. (2020). *V Žehre, Krompachoch a Bystranoch sme sa pozreli pravde do očí*. Dostupné z URL: <<https://miroslavpollak.blog.sme.sk/c/533727/v-zehre-krompachoch-a-bystranoch-sme-sa-pozreli-pravde-do-oci.html>> [Cit. 2020-06-20]. Mimo jiné v blogu píše o materiální pomoci (plynové bombě), kterou žehranským Romům přinesli příbuzní.

<sup>32</sup> Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Ivetou Tomčíkovou dne 3. června 2020 v Žehre. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

<sup>33</sup> „*Armáda zabezpečovala potraviny a lieky až neskôr, keď už bola situácia zlá. Keby nebola Ivetka, tak to by bol koniec. Jedna jediná žena. Keď to ukazujú v médiách, že koľko masa napríklad. Novinári kamerovali prepravky ale tie neboli pre Rómov. Pomoc išla cez nás. My sme rozdávali jedlo. Pomoc prišla až neskôr. Raz mäso, potom tašky v hodnote 10 eura a deti dostávali ráno balíčky, týždeň v kuse, tri buchty a banán. Viac nedostali.*“ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Františkem Sabolem dne 3. června 2020 v Žehre. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Motlová v podcastu *Nahlas o deťoch* uvedla, že situace je o to horší, že jsou lidé, kteří by přišli do izolovaných lokalit pomoci, no je nedostatek ochranných obleků se štíty.<sup>34</sup>

Podle vojáků, kteří zabezpečovali karanténu, akce proběhla nekoordinovaně. „*Až príliš komunálnej politiky brzdi a znižuje výkonnosť práce pro zabezpečení samotnej karantény a pri ochrane a podpore bežného života ľudí v karanténe. Výsledkom je malá efektivita. Skutočnú podstatu zabezpečenia karantény navyiac prehlušujú divadelné mediálne výstupy a prezentácie politikov.*“<sup>35</sup> Přestože přítomnost vojáků vyvolala řadu negativních reakcí, asistenti ze Základní školy ve Spišských Vlačích, kteří byli během karantény nápomocni, si ji nemohli vynachválit. „*Veľká vďaka vojakom, ktorí sa podieľali na karanténe v Žehre, Bystranoch a Krompachoch. Klobúk dole, lebo sme videli vojakov a policajtov v daždi. Sedeli tam od rána do večera počas zimy a vetru. Si predstavte takto stále tam byť či je zima, či je vietor, či svieti slnko. Klobúk dole pred tými ľuďmi, že to vydržali.*“<sup>36</sup> Podobné pocity měla i sociální pracovnice Iveta Tomčíková. „*Spolupráca klobúk dole. Toto čo oni nám pomohli, však kolegyne vám sama povie. 24 hodín denne, sedem dní v týždni, počas dažďa, počas vetra, takže niektoré médiá tie informácie nafúknu, ale ja si myslím, že samotný Rómovia to vnímali, že to pre nich bolo prínosné, veľmi prínosné. Čím dlhšie bola karanténa, tak tím boli ľudia znudený z toho. Lebo keď komunikovali bola už taká ponorka, lebo stále komunikovali buď len so mnou alebo medzi sebou v prirodzenom prostredí a už keď prišli samotné policajne zložky, alebo armáda, tak ta komunikácia sa hneď zmenila na niečo, že vlastne aj sme srandovali, aj sme sa potešili, aj sme sa vyžalovali, že už zasa mali niekoho iného.*“<sup>37</sup> Přítomnost ozbrojených složek v marginalizovaných lokalitách byla vnímána rozporuplně. Podle Barbory Černušákové regionální výzkumnice mezinárodního sekretariátu *Amnesty International* v Londýně, armáda neměla být k takovému účelu využita, jelikož to nemá v náplni své práce, její úlohou je boj. V zákoně o ozbrojených silách Slovenské republiky je její funkce popsána takto: „*Hlavnou úlohou ozbrojených sil je brániť Slovenskú republiku pred napadnutím cudzou mocou, brániť jej zvrchovanosť, územnú celistvosť, nedotknuteľnosť hraníc a plniť záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná. Ozbrojené sily sa podieľajú na zachovaní bezpečnosti Slovenskej republiky. Povinnosťou ozbrojených sil je podieľať sa aj na plnení úloh v čase výnimočného stavu alebo núdzového stavu, pri ktorom sú ohrozené životy a zdravie osôb alebo majetok ... Ozbrojené sily možno použiť na a) ochranu a obranu objektov osobitnej dôležitosti a ďalších dôležitých objektov v pôsobnosti ministerstva obrany a obranu ostatných objektov osobitnej dôležitosti a ďalších dôležitých objektov; b) odstraňovanie následkov výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na riešenie mimoriadnych udalostí; c) boj proti terorizmu; d) pátranie po lietadlách a pri záchrane ľudských životov; e) zabezpečenie leteckej prepravy ústavných činiteľov určených vládou Slovenskej republiky (ďalej len „vláda“); f) zabezpečenie leteckej zdravotníckej prepravy; g) zabezpečenie a vykonávanie leteckých navigačných služieb a riadenie špeciálnej letovej prevádzky; h) ochranu majetku štátu v správe alebo užívaní ministerstva obrany; i) poskytovanie podpory zahraničným ozbrojeným silám na území Slovenskej republiky; j) plnenie opatrení Národného systému reakcie na krízové situácie; k) plnenie ďalších úloh ustanovených osobitnými predpismi na zachovanie bezpečnosti Slovenskej republiky*“.<sup>38</sup> Podle platného zákona může tedy být armáda nasazena na pomoc během výjimečného

<sup>34</sup> Podcast *Nahlas o deťoch* s Janette Motlovou. Dostupné z URL: <[https://soundcloud.com/vudpap/aka-je-situacia-v-romskych-osadach?fbclid=IwAR0HnO7MvO9NckrjhBUHiRVmOEG6eFzepu\\_AGweNbho\\_uFAYTGZuv5q-9IU](https://soundcloud.com/vudpap/aka-je-situacia-v-romskych-osadach?fbclid=IwAR0HnO7MvO9NckrjhBUHiRVmOEG6eFzepu_AGweNbho_uFAYTGZuv5q-9IU)> [Cit. 2020-07-20].

<sup>35</sup> POLLÁK, M. (2020). V Žehre, Krompachoch a Bystranoch sme sa pozreli pravde do očí. Dostupné z URL: <<https://miroslavpollak.blog.sme.sk/c/533727/v-zehre-krompachoch-a-bystranoch-sme-sa-pozreli-pravde-do-oci.html>> [Cit. 2020-06-22].

<sup>36</sup> Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Vierou Sabolovou, dne 3. června 2020 v Žehre. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

<sup>37</sup> Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Ivetou Tomčíkovou dne 3. června 2020 v Žehre. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

<sup>38</sup> Zbierka zákonov, zákon č. 321/2002 Z.z., Zákon o ozbrojených silách Slovenskej republiky, § 4, odstavce 1 – 4.

nebo nouzového stavu. Na mylné chápání armády výlučně jako represivní složku reagoval také vojenský mluvčí pro speciální operace Mário Pažický: „*vojáci sú tu aj na to, aby v krízových situáciách pomáhali civilným zložkám odbremenit' ich kapacitu*“.<sup>39</sup>

Obzvláště kritizovaná byla přítomnost zbraní, která pro Romy nebyla příjemná.<sup>40</sup> Otázkou však zůstává, do jaké míry byli vojáci informováni o specifikách v souvislosti s nejhudobnějšími komunitami. Janette Motlová separování už tak vyloučených komunit vnímá negativně. „*Izoláciu, ktorá je vo veľkej miere geografická, niekde aj mentálna, mi teraz vizualizujeme, pretože tie komunity vizuálne oboženime páskou a sú strážené vojakmi a policiou*“.<sup>41</sup>

V obci Žehra nebyly během karantény zaznamenány pokusy o útky. Miroslav Pollák vysvětluje tento fakt okolním terénem.<sup>42</sup> Pozitivní Romové se v první půlce května přestěhovali do karanténního městečka, které vzniklo nedaleko sídliště Dreveník. Městečko postavila armáda z jedenácti kontejnerů. S pozitivními byli přestěhováni i nejbližší rodinní příslušníci. V městečku bylo v půli května izolovaných 92 lidí.<sup>43</sup> V pátek 15. května 2020 byla zrušena izolace ostatních Romů. O zrušení karantény rozhodl krizový štáb.

#### IV. Mediální obraz marginalizovaných lokalit v čase karantény

Romská obydlí byla v médiích prezentována jako zdroj nákazy. Avšak romské lokality mají svoji strukturu, typologii a charakter<sup>44</sup> a nejsou jednoduším prvkem – každá část si vyžaduje vlastní řešení problémů, vlastní přístup (například lidé z osad v obci Žehra nemají přístup k vodě, což je v čase pandemie problematické, naopak na sídlišti Dreveník jsou dostupné všechny inženýrské sítě a nemůžeme ho podle terminologie vnímat jako osadu). Vyjma Žehry byly v karanténě ještě další čtyři lokality. Zatímco v některých měli Romové zajištěnou vyhovující karanténu, jinde byli izolováni v nevhodných podmínkách (např. sklady).<sup>45</sup>

Slovenské média začaly v dubnu 2020 postupně informovat situaci v marginalizovaných komunitách na východním Slovensku v souvislosti s výskytem koronaviru. Ve středu 8. dubna vyšel v *Deníku N* článek s titulkem *Niektoré osady pre koronavírus uzatvorila*.<sup>46</sup> Nová vláda SR jmenovaná v březnu 2020 začala přijímat přísná opatření. Premiér Igor Matovič prohlásil, že neplánuje uvolňovat opatření. Ten den přibýlo po otestování přes 100 nových případů, z toho 32 v romských lokalitách. Premiér za situaci nevinil Romy, ale předchozí vládu. „*Rómovia nemôžu za to, že sú nakazení, ale vláda Petra*

<sup>39</sup> OLÁH, M. (2020). Najhoršie je ešte pred nami. *Týždeň*, 17, s. 19.

<sup>40</sup> Online stream Amnesty International Slovakia s Ingrid Kosovou a Barborou Čerušákovou proběhl 27. května 2020 přes facebookovou stránku Amnesty International. Klara Kohoutová v diskuzi pokládala diskutujícím otázky. Dostupné z URL: <<https://www.facebook.com/AmnestyInternationalSlovakia/videos/173637547415630>> [Cit. 2020-07-01].

<sup>41</sup> Podcast *Nahlas o deťoch* s Janette Motlovou. Dostupné z URL: <[https://soundcloud.com/vudpap/aka-je-situacia-v-romskych-osadach?fbclid=IwAR0HnO7MvO9NckrjhBUhiRVmOEG6eFzepu\\_AGweNbho\\_uFAYTGZuv5q-9IU](https://soundcloud.com/vudpap/aka-je-situacia-v-romskych-osadach?fbclid=IwAR0HnO7MvO9NckrjhBUhiRVmOEG6eFzepu_AGweNbho_uFAYTGZuv5q-9IU)> [Cit. 2020-07-20].

<sup>42</sup> POLLÁK, M. (2020). *V Žehre, Krompachoch a Bystranoch sme sa pozreli pravde do očí*. Dostupné z URL: <<https://miroslavpollak.blog.sme.sk/c/533727/v-zehre-krompachoch-a-bystranoch-sme-sa-pozreli-pravde-do-oci.html>> [Cit. 2020-06-30].

<sup>43</sup> HAKL, R. (2020). *Karanténa sa skončila aj v poslednej osade*. Dostupné z URL: <<https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/551546-v-izolacii-zostava-sedemsto-ludi/>> [Cit. 2020-07-01].

<sup>44</sup> Více viz. MUŠINKA, A. & ŠKOBLA, D. (eds.) (2014). *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013*. UNDP, s. 43 – 44.

<sup>45</sup> Více viz. Online stream Amnesty International Slovakia s Ingrid Kosovou a Barborou Čerušákovou proběhl 27. května 2020 přes facebookovou stránku Amnesty International. Klara Kohoutová v diskuzi pokládala diskutujícím otázky. Dostupné z URL: <<https://www.facebook.com/AmnestyInternationalSlovakia/videos/173637547415630>> [Cit. 2020-07-01].

<sup>46</sup> FOLENTOVÁ, V. & OSVALDOVÁ, L. (2020). *Niektoré osady pre koronavírus uzatvorila. Matovič neplánuje uvolňovať opatrenia, máme 101 nových prípadov, 31 v piatich osadách*. Dostupné z URL: <<https://dennikn.sk/1845973/matovic-neblaznime-neuvolnujme-opatrenia-mame-101-novych-pripadov-31-v-piatich-osadach/>> [Cit. 2020-07-15].

*Pellegriniho, ktorý rozhodol, že títo ľudia pôjdu do domácej karantény, aj keď vedel, v akých podmienkach žijú ... Títo ľudia za to nie sú vinní, tak ako nikto z majority nie je vinný, že sa nakazil. Ved' viac ako 70 Nerómov boli za posledné tri dni pozitívne testovaní v štátnych karanténach.*<sup>47</sup> Nevládní organizace *Amnesty International Slovensko* opakovaně upozorňovala na dlouhodobé problémy, mezi které patří nedostatečný přístup k vodě a hygieně v neformálních romských osadách.

V rámci politického diskurzu a situace po volbách, kdy bývalý premiér Peter Pellegrini předal svůj post Igoru Matovičovi, se v mnoha politických debatách a rozhovorech pro média nový premiér vyjadřoval k současnému stavu opatření a situaci ohledně zvládnutí korona krize velmi kriticky. Matovič obvinil ze špatného stavu země bývalého premiéra a žádal ho o omluvu. U romských osad se nejednalo jen o Žehru, která měla 6. dubna první pozitivní test z velkého testování osad a ghatt.

Ze začátku testovali pouze navrátilce, tedy ty, kteří se vrátili ze zahraničí. Do středy 8. dubna vojenští zdravotníci a hygienici v romských lokalitách otestovali 816 lidí, v té době se už ze zahraničí vrátilo více než 1000 Romů z Velké Británie, České republiky, Rakouska a Maroka.

Dne 16. dubna *Hospodářské noviny* vypublikovaly článek *Pribudlo viac ako sto prípadov koronavírusu. Časť je z rómskej osady, potvrdil úrad.*<sup>48</sup> Noviny upozornily na skutečnost, že počet nakažených v marginalizovaných komunitách je prezentován samostatně a není součástí zveřejněných statistik. Redakce deníku se snažila zjistit, zda v celkovém počtu nově nahlášených případů jsou zahrnuty i přírůstky z romských lokalit. „*Hovorkyňa ÚVZ poskytla len všeobecnú odpoveď. ‚Veľká časť potvrdených prípadov z okresu Spišská Nová Ves bola z rómskej osady,‘ napísala hovorkyňa úradu Daľa Račková. Z tohto okresu pochádza až 38 nakazených z celkového počtu nových prípadov.*“<sup>49</sup> Premiér Igor Matovič zhodnotil situaci jako velký problém, pro který krizový štáb připravil sérii opatření. V článku je také zmíněný ministr zdravotnictví Marek Krajčí, který zmínil romskou osadu v Žehře, jako zdroj nekontrolovatelného šíření nákazy. Je otázkou, jakou část Žehry měl na mysli. V té době už byli místní obyvatelé v izolaci, každá osada i sídliště měli svou vlastní zónu.

Deník *Pravda* zveřejnil 25. dubna informaci ohledně uvolnění opatření v Bystranech, kde se už obyvatelé mohli volně pohybovat. V karanténě byly od 9. dubna. Nařízení o povinné izolaci zrušila regionální hygienistka Renáta Hudáková v sobotu v 15 hodin. Hlavní hygienik Ján Mikas poznamenal, že obyvatelé byli disciplinovaní a ani jeden test na koronavirus nebyl pozitivní, díky tomu se mohla opatření uvolnit. Starosta Bystrian František Žiga se pro deník *Pravda* vyjádřil: „*ukázali sme, že aj Rómovia sú disciplinovaní a vedia sa postarať o seba a svoje deti. Myslím si, že veľmi veľa roboty urobila miestna občianska poriadková služba či sociálni pracovníci*“.<sup>50</sup> Sociální pracovníci a regionální odborníci, kteří znají terén a mají důvěru místních obyvatel, sehráli důležitou roli nejen v Bystranech. Sociální pracovnice ze Žehry, Iveta Tomčíková, se velmi pochvalně vyjádřila jednak na adresu vojáků, kteří pomáhali udržovat pořádek, ale i na adresu samotných obyvatel. Vyjádření však nebyla zcela konzistentní. Na adresu žehranských Romů se řada představitelů (např. Ján Mikas či Peter Pollák) vyjádřila, že žehranští Romové jsou nedisciplinovaní na rozdíl od ostatních izolovaných lokalit, což ztěžuje celý proces.

<sup>47</sup> SITA (2020). *Matovič obvinil Pellegrinoho zato, že sú Rómovia v osadách infikovaní koronavírusom*. Dostupné z URL: <<https://domov.sme.sk/c/22379695/matovic-obvinil-pellegriniho-vladu-zato-ze-su-romovia-v-osadach-infikovani-koronavirusom.html>> [Cit. 2020-07-22].

<sup>48</sup> KL (2020). *Pribudlo viac ako sto prípadov koronavírusu. Časť je z rómskej osady, potvrdil úrad*. Dostupné z URL: <<https://slovensko.hnonline.sk/2131919-pribudlo-viac-ako-sto-pripadov-koronavirusu-cast-je-z-romskej-osady-potvrdil-urad/>> [Cit. 2020-07-15].

<sup>49</sup> Tamtéž.

<sup>50</sup> HAKL, R. (2020). *V Bystranoch zrušili karanténu, v Žehre sú osadníci nedisciplinovaní*. Dostupné z URL: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/549724-v-bystranoch-zrusili-karantenu-v-zehre-su-osadnici-nedisciplinovani/>> [Cit. 2020-07-15].

Od začátku celosvětové pandemie přinášelo zprávy o stavu v romských lokalitách také národnostní vysílání Rádia Patria v rámci relace *Rómske slovo*. „*Profilácia relácie Rómske slovo ako spravodajskej relácie s dorazom na aktuálne informácie zo života Rómov i celej spoločnosti a navýšenie vysielania pre Rómov a o Rómoch v nových formátoch ... Pôvodný ‚zábavný formát‘ sa zmenil na spravodajsko-publicistický, pričom proces skvalitňovania je postupný a súvisí so zapájaním stále nových externých spolupracovníkov a dodávateľov reportáží z celého Slovenska.*“<sup>51</sup> Současne také několik reportáží odvysílali i televizní noviny RTVS a romský magazín na Dvojke. Právě v rámci těchto vysílání byl dán i větší prostor samotným Romům a jejich prožívání.<sup>52</sup> Relace se věnovaly životu v izolaci se zaměřením na různé složky života (např. jak bylo zabezpečeno vyplácení dávek, jakým způsobem byla zabezpečena materiální a potravinová pomoc apod.). Po opětovném otevření některých lokalit byly odvysílány reportáže přímo z místa izolace. Na záběrech Romové tleskali a byli velmi rádi, že karanténa skončila.

I ostatní média dávala prostor (byť okleštěnější než RTVS) pro vyjádření místních obyvatel. Například již výše uvedený článek z deníku *Pravda*, kde Marek Pecha, obyvatel Bystran, situaci po ukončení izolace okomentoval následovně: „*vydržali sme to ale, veľa nám pomáhal starosta. Musíme len ďalej dodržiavať hygienu a nosiť rúška, aby sme neboli zatvorení opäť*“.<sup>53</sup> To svědčí o adekvátním hodnocení situace i obyvateli. Podobné pocity zažíval i další obyvatel Jan Dunka: „*zvíťazili sme, sme nejlepší. Všetkým ďakujem a nech sú všetci na Slovensku zdraví*“.<sup>54</sup>

Situace v romských lokalitách byla pravidelně monitorována různými médii, ale některé z nich přinášely bulvární a seznuchtivé články. Takové reportáže nejsou součástí tohoto příspěvku. V dnešní době mají velký dosah i sociální sítě, na kterých se od března začalo objevovat množství informací i dezinformací. Tyto příspěvky přispívaly ke vzniku hatespeech, šířily fámy a neověřené informace. Smutným odkazem zůstává fakt, že právě tyto dezinformativní příspěvky mají bohužel velmi často větší dosah než ověřené informace. I tento faktor způsobil rozporuplné reakce majority na situaci v marginalizovaných romských částech Slovenska.

## V. Závěr

Na základě analýzy mediálního diskurzu ve veřejném prostoru, která byla doplněná rozhovory v rámci terénního výzkumu, můžeme zkonstatovat, že názory na nucenou izolaci pěti romských lokalit jsou různorodé. Nejen mezi Romy, ale i mezi majoritou panují smíšené pocity. Zatímco Romové z Krompach hlasitě nesouhlasili s průběhem izolace, zehranští si pochvalovali citlivý přístup. Přehlednost do situace nevnesly ani veřejné projevy politických představitelů, členů ústavního krizového štábu či články v tisku. Nařízení se mnohokrát měnily z hodiny na hodinu, z toho důvodu bylo leckdy obtížné se v situaci orientovat. Neobvyklá situace spjatá s izolací pěti romských osídlení vyvolala vlnu kritiky především ze strany lidskoprávních organizací. Kritika se zaměřovala především na nerovný přístup k romské minoritě. Organizace kladly důraz na dodržování základních lidských práv a humanitárních standardů. Vládní postup naopak obhajovali mnozí proromští aktivisté (například Peter Pollák) či vědci (například Andrej Belak). Oba tábory se však shodují v tom, že testování ve vyloučených lokalitách bylo důležitým krokem. Díky němu jsme se postupně mohli dovědět, jak vážná je situace v těchto komunitách a následně začít s bojem proti viru.

<sup>51</sup> MOJŽÍŠOVÁ, K. & BADŽOVÁ, D. (2019). Rómovia vo vysielaní RTVS. Rozhlas a televízia Slovenska (RTVS), s. 13 – 14.

<sup>52</sup> Samotná analýza těchto tří medií a jejich příspěvků k celosvětové pandemii v nejchudobnějších lokalitách je natolik obsáhlá, že je na samotnou studii, z toho důvodu zde uvádíme jen základní informace o relacích.

<sup>53</sup> HAKL, R. (2020). *Karanténa sa skončila aj v poslednej osade*. Dostupné z URL: <<https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/551546-v-izolacii-zostava-sedemsto-ludi/>> [Cit. 2020-07-18].

<sup>54</sup> Tamtéž.

Marginalizované romské lokality byly poměrně brzy zařazeny mezi epidemiologicky rizikové skupiny. Přednostní testování opodstatňuje vysoká koncentrace osob na jednom místě, nízké hygienické standardy, které jsou vyvolané chudobou a návrat Romů dočasně anebo trvale žijících v zahraničí. Narůstající křivka nakažených z marginalizovaných komunit naznačovala nepříznivý trend šíření viru v romských komunitách. Bylo však vhodným řešením zavřít všechny obyvatele do karantény? Jako problematické se jeví především ochrana zdravých obyvatel, kteří nebyli od nemocných izolováni. Taktéž počáteční neinformovanost, kdy nemocní nevěděli, že jsou chorý. Pozitivně testovaní tedy byli ponecháni v uzavřené komunitě spolu se zdravými. Do izolace byli umístěni až později, zatímco se virus mohl šířit dál. Další nezodpovězenou otázkou zůstává, proč byla karanténa poprvé využita až v případě romské menšiny? Po uzavření lokalit nebyl zabezpečen chod lidí žijících uvnitř. Velká část obyvatel proto byla okázána na pomoc okolí (příbuzní, sociální pracovníci, mimovládní organizace apod.). Avšak humanitární pomoc nesmí zůstat na ramenou okolního světa, jelikož to není v jejich kapacitách. Následně po reorganizaci a příjezdu armádních složek byla již pomoc zabezpečena ze strany státu.

V červnu 2020 měly děti možnost návratu do školních lavic. Do základní školy nenastoupilo ani jedno žehranské dítě, jelikož se rodiče báli, aby se děti ve škole znovu nenakazily a nezanesly nákazu zpět do komunity. I Peter Pollák apeloval na všechny Romy, aby nepouštěli do lokalit nové navrátilce a nemusela se situace s izolací opakovat. Během izolace neproběhlo vyučování přes internet.

Celosvětová pandemie koronaviru zaskočila každého, či už v marginalizovaných komunitách či mimo ní. Přes všechny úskalí se víceméně podařilo situaci zvládnout, byť absentovaly další kroky ze strany státu. Situace ve vyloučených lokalitách mohla proběhnout lépe, naštěstí však nedocházelo k diskriminačnímu jednání namířenému proti určité skupině lidí.

### **Pod'akovanie / Financovanie**

Článek je součástí projektu VEGA č. 2/0084/19 *Luník IX – dejiny, súčasnosť a perspektívy rómskeho sídliska*.

### **Literatúra**

BBC (2020). *Coronavirus: How does the Covid-19 alert level system work?* Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/explainers-52634739> (19. 06. 2020)

*Committee launches inquiry on Home Office preparedness for Covid-19 (Coronavirus)* (2020) Dostupné z: [www.parliament.uk](http://www.parliament.uk) (12. 03. 2020).

European Centre for Disease Prevention and Control. *COVID-19 situation update for the EU/EEA and the UK*. Dostupné z: <https://www.ecdc.europa.eu/en/cases-2019-ncov-eueea>.

FOLENTOVÁ, V. & OSVALDOVÁ, L. (2020). *Niektoré osady pre koronavírus uzatvorila. Matovič neplánuje uvoľňovať opatrenia, máme 101 nových prípadov, 31 v piatich osadách*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/1845973/matovic-neblaznime-neuvolnujme-opatrenia-mame-101-novych-pripadov-31-v-piatich-osadach/> (08. 04. 2020).

HAKL, R. (2020). *Karanténa sa skončila aj v poslednej osade*. Dostupné z: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/551546-v-izolacii-zostava-sedemsto-ludi/> (15. 05. 2020)

HAKL, R. (2020). *V Bystranoch zrušili karanténu, v Žehre sú osadníci nedisciplinovaní*. Dostupné z: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/549724-v-bystranoch-zrusili-karantenu-v-zehre-su-osadnici-nedisciplinovani/> (25. 04. 2020).

HOŠEK, J. (2020). *Čeští a slovenští Romové prchají před koronavirem z Británie*. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/cesti-a-slovensti-romove-prchaji-pred-koronavirem-z-britanie-99817> (14. 04. 2020).

KL (2020). *Pribudlo viac ako sto prípadov koronavírusu. Časť je z rómskej osady, potvrdil úrad.* Dostupné z: <https://slovensko.hnonline.sk/2131919-pribudlo-viac-ako-sto-pripadov-koronavirusu-cast-je-z-romskej-osady-potvrdil-urad/> (16. 04. 2020).

MOJŽÍŠOVÁ, K. & BADŽOVÁ, D. (2019). *Rómovia vo vysielaní RTVS.* Rozhlas a televízia Slovenska (RTVS).

MUŠINKA, A. & ŠKOBLA, D. (eds.) (2014). *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013.* UNDP.

NAJVIRTOVÁ, A. (2020). Ako pomôcť Rómom? *Týždeň*, 17, 22.

OLÁH, M. (2020) Najhoršie je ešte pred nami. *Týždeň*, 17, 18-21.

Online stream Amnesty International Slovakia s Ingrid Kosovou a Barborou Černušákovou proběhl 27. května 2020 přes facebookovou stránku Amnesty International. Dostupné z: <https://www.facebook.com/AmnestyInternationalSlovakia/videos/173637547415630> (27. 05. 2020).

PARTINGON, R. (2020). *UK government to pay 80% of wages for those not working in coronavirus crisis.* Dostupné z: <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/mar/20/government-pay-wages-jobs-coronavirus-rishi-sunak> (20. 03. 2020).

Podcast *Nahlas o deťoch* s Janette Motlovou. Dostupné z: [https://soundcloud.com/vudpap/aka-je-situacia-v-romskych-osadach?fbclid=IwAR0HnO7MvO9NckrjhBUhiRVmOEG6eFzepu\\_AGweNbho\\_uFAYTGZuv5q-9IU](https://soundcloud.com/vudpap/aka-je-situacia-v-romskych-osadach?fbclid=IwAR0HnO7MvO9NckrjhBUhiRVmOEG6eFzepu_AGweNbho_uFAYTGZuv5q-9IU).

POLLÁK, M. (2020). *V Žehre, Krompachoch a Bystranoch sme sa pozreli pravde do očí.* Dostupné z: <https://miroslavpollak.blog.sme.sk/c/533727/v-zehre-krompachoch-a-bystranoch-sme-sa-pozreli-pravde-do-oci.html> (17. 04. 2020).

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Markem Paynem, dne 26. listopadu 2019 v Sheffieldě. Prepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Ivetou Tomčíkovou dne 3. června 2020 v Žehre. Prepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Františkem Sabolem dne 3. června 2020 v Žehre. Prepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ a Veroniky PASTRNÁKOVÉ (SVÚ CPSV SAV) s Vierou Sabolovou, dne 3. června 2020 v Žehre. Prepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

RYŠAVÝ, Z. & KOSTLÁN, F. (2020). *Slovensko bude testovat Romy v osadách. Nakažení Romové by pak mohli být izolováni ve státních zařízeních.* Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zahranicni/na-slovensku-se-od-patku-rozjede-testovani-na-koronavirus-v-romskych-osadach> (01. 04. 2020).

SIBTHORPE, C. (2020). *Coronavirus: What are the four stages of the UK's response plan?* Dostupné z: <https://news.sky.com/story/coronavirus-what-are-the-four-stages-of-the-uks-response-plan-11950264> (12. 03. 2020)

SITA (2020). *Matovič obvinil Pellegrinoho zato, že sú Rómovia v osadách infikovaní koronavírusom.* Dostupné z: <https://domov.sme.sk/c/22379695/matovic-obvinil-pellegrinoho-vladu-zato-ze-su-romovia-v-osadach-infikovani-koronavirusom.html/> (08. 04. 2020).

Ústavný zákon č. 277/2002 Z.z., Zákon o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

Vyhláška Regionálneho úradu verejného zdravotníctví se sídlom v Spišské Nové vsi ze dne 8. 4. 2020.

*Web site of UK government services and information (2020).* Dostupné z: <https://www.gov.uk/universal-credit>.

Zbierka zákonov, zákon č. 321/2002 Z. z., Zákon o ozbrojených silách Slovenskej republiky, §4, odstavce 1 – 4.

Zbierka zákonov, zákon č. 42/1994 Z. z., Zákon o civilnej ochrane obyvateľstva, hlava prvá, § 3, odstavec 2.

Zbierka zákonov, zákon č. 49/2020 Z. z., Uznesenie vlády Slovenskej republiky k návrhu na rozšírenie núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov a na rozšírenie uloženia pracovnej povinnosti na zabezpečenie výkonu zdravotnej starostlivosti a rozšírenie zákazu uplatňovania práva na štrajk niektorým pracovníkom vyhláseného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 114 z 15. marca 2020.

Zbierka zákonov, zákon č. 64/2020 Z. z., Uznesenie vlády Slovenskej republiky k návrhu na rozšírenie núdzového stavu.

Zbierka zákonov, zákon č. 72/2020 Z. z., Uznesenie vlády Slovenskej republiky k návrhu na rozšírenie núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov vyhláseného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 114 z 15. marca 2020 a zmeneného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 115 z 18. marca 2020 a uznesením vlády Slovenskej republiky č. 169/2020 z 27. marca 2020.

Zbierka zákonov, zákon č. 84/2020 Z. z., Uznesenie vlády Slovenskej republiky k návrhu na rozšírenie núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov, na uloženie pracovnej povinnosti na zabezpečenie výkonu zdravotnej starostlivosti u ďalších držiteľov povolenia na prevádzkovanie zariadení ambulantnej zdravotnej starostlivosti a rozšírenie zákazu uplatňovania práva na štrajk niektorým pracovníkom vyhláseného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 114 z 15. marca 2020.

# JOB OPPORTUNITIES AND JOB SEARCH TOOLS. WHAT HAVE ROMA EXPERIENCED IN SLOVAKIA AND HOW ARE THEY

Lýdia Gabčová<sup>1</sup>

## Abstract

The post presents the perspective of Roma originally living in Slovakia in excluded communities in underdeveloped regions relocated to the UK for work and better living conditions. The aim is to compare their experience of finding a job in Slovakia and subsequently in the UK. We compare experiences, assistance services or other available options available to jobseekers in both countries. Most of the participants in the research have a negative experience of access and treatment at various institutions in Slovakia. In the UK, on the other hand, not a single respondent had such an experience, although the country's entire exit campaign from the European Union was in the spirit of increased control of migrants.

Discrimination or anti-Roma sentiments across Europe are not the only reason why the Roma have also chosen UK as their new homeland. The interviews we conducted as part of our research showed that the biggest motivation is the abundance and availability of job opportunities related to better living conditions. In the paper, we will also look at the hypothesis of the magnet of well-being, the theory saying that migration decisions are made based on the generosity of social benefits in the country to which they migrate.

## Keywords

Roma, Labor migration; Stereotypes, abuse of the social system; Barriers in the labor market; The theory of the magnet of well-being

## I. Úvod

Cieľom našej štúdie je priniest pohľad skupiny Rómov, ktorá sa odsťahovala do Veľkej Británie predovšetkým za prácou a lepšími životnými podmienkami aké mali na Slovensku. Zaujímali nás ich skúsenosti s hľadáním práce na Slovensku a následne to, ako sa im podarilo adaptovať sa na podmienky v inej krajine, kto všetko im asistoval a ako to hodnotia oproti skúsenostiam zo Slovenska. Naším cieľom je mapovať skúsenosti s hľadáním si zamestnania Rómov z marginalizovaných komunít na Slovensku a súčasne porovnať ich skúsenosti so zamestnaním sa po odsťahovaní sa do Veľkej Británie. Rovnako nás zaujímala motivácia a dôvody, pre ktoré sa rozhodli odísť zo Slovenska. V neposlednom rade sa pozrieme na teóriu, ktorá tvrdí, že mnohí migranti cestujú do bohatých krajín práve preto, aby čo najviac využili ich sociálny systém a výhody, ktoré ponúka.

<sup>1</sup> Institute of Romological Studies, UKF in Nitra, FSVaZ, Kraskova 1, 949 07 Nitra, Slovakia, E-mail: [lydia.gabcova@ukf.sk](mailto:lydia.gabcova@ukf.sk)

## II. Metodológia

Štúdia prináša výsledky kvalitatívnej časti výskumu, ktorý sa realizoval v rámci APVV projektu 17-0141 „*Analýza bariér prístupu k pracovným príležitostiam pre marginalizované skupiny obyvateľstva*“. Táto časť výskumu mala dva ciele a to :

- zistiť aké sú individuálne skúsenosti Rómov z marginalizovaných komunít s nástrojmi podpory v oblasti zamestnanosti (aktívne opatrenia trhu práce, sprostredkovateľské služby a pod.) na Slovensku;
- zistiť aké sú individuálne skúsenosti Rómov z marginalizovaných komunít s nástrojmi podpory v oblasti zamestnanosti (aktívne opatrenia trhu práce, sprostredkovateľské služby a pod.) vo Veľkej Británii.

Použili sme metódu polo štruktúrovaných rozhovorov, ktoré boli riadené protokolom s pripravenými otázkami, rozdelenými podľa tematických oblastí. Rozhovory boli realizované s obyvateľmi rómskych marginalizovaných komunít na Slovensku, ktorí sa v posledných rokoch odsťahovali a v súčasnosti žijú vo Veľkej Británii. Zaujímala nás najmä ich subjektívna skúsenosť s trhom práce a s postupom hľadania si práce, tiež sme sa ich pýtali na skúsenosti s inštitúciami, prípadne pomáhajúcimi profesionálmi, či inými organizáciami zaoberajúcimi sa sprostredkovaním zamestnania. Ďalší set otázok bol zameraný na samotné zamestnanie (pracovné podmienky, mzdu, vzťahy na pracovisku a pod.) v prípade zamestnaných respondentov.

Vzorku tvorilo 23 osôb, 14 žien vo veku od 30 – 60 rokov a 9 mužov vo veku od 22 do 66 rokov. Rozhovory sa realizovali s Rómami žijúcimi na severozápade Veľkej Británie – 21 respondentov žijúcich v Bradforde alebo bližšom okolí Shipley, Harrogate. Jedna respondentka žije vo Walese pri New Castle a rovnako jeden respondent žije niekoľko rokov v meste Peterborough, severovýchodne od Londýna.

Pokiaľ ide o pôvodné bydliská na Slovensku, respondenti boli prevažne z miest - Prešov, Michalovce, Strážske, Trebišov, Vranov nad Topľou, Martin, Handlová, Nové Zámky. Vzdelanostná úroveň bola takisto rôznorodá. Dvaja respondenti mali ukončené VŠ štúdium II. Stupňa, jeden respondent študoval na Univerzite v Bradforde. Väčšina žien bola iba so základným vzdelaním a u zvyšných mužov prevažovalo stredné odborné učilište, resp. niektorí toto štúdium na Slovensku nedokončili. Hoci naša vzorka účastníkov polo štruktúrovaných rozhovorov nebola štatisticky reprezentatívna pre migrujúcich Rómov zo Slovenska do Veľkej Británie, prevažná väčšina účastníkov nášho výskumu pracovala, išlo o rôzne povolania od upratovačov cez pracovníkov v továrňach na výrobu mlieka, syra, v pekárňach, až po sociálnu pracovníčku v komunitnom centre. V čase pohovoru boli

nezamestnaní 3 z 23 účastníkov a to pre nepriaznivý zdravotný stav, alebo starostlivosť o člena rodiny či deti. Účastníci mali rôzne znalosti anglického jazyka, viacerí v rozhovore spomenuli absolvovanie štúdia na tzv. college, ktoré im bolo ponúknuté job centrom, alebo zamestnávateľom. V čase účasti na rozhovore bol poberateľmi tzv. Universal creditu, čiže sociálnych dávok len malý počet respondentov.<sup>1</sup>

### **Dôvody odchodu do Veľkej Británie**

Migrácia a voľný pohyb osôb významne prispievajú k súdržnosti spoločnosti, sociálnemu kapitálu, sociálnemu začleneniu a hospodárstvu Veľkej Británie (Kofman et al., 2009). Avšak migrácia Rómov, ako podmnožina širšieho fenoménu migrácie do Veľkej Británie a ako dôležitý príspevok k sociálnemu a hospodárskemu kapitálu je bežne nepochopená a ovplyvnená verejnými mylnými predstavami a predsudkami súvisiacimi s migráciou. V posledných rokoch to bolo možné vidieť v médiách či verejných vystúpeniach viacerých politikov Veľkej Británie, ako sú stereotypne a negatívne naladení voči rómskym migrantom. Celá tzv. odchodová kampaň Veľkej Británie z EÚ sa niesla v duchu nutnosti viac kontrolovať príviv migrantov a so zámerom sprísniť podmienky pre získanie tzv. settled, či pre-settled statusu alebo i nároku na sociálne benefity.

Prečo vlastne Rómovia odchádzajú zo Slovenska práve do Veľkej Británie? Za prácou, alebo za ľahko dostupnými sociálnymi benefítmi? Zaznievali často populistické správy v médiách. Migrácia pracovnej sily v Európskej únii (EÚ) sa stala horúcou témou vo verejných diskusiách, najmä v čase posledného väčšieho európskeho rozširovania v roku 2004. Médiá sú často kritizované za to, že vyvolávajú rozruch okolo prisťahovalectva. Mnoho samotných Rómov, ktorí pracujú vo Veľkej Británii od svojho príchodu či už na občasnú zmluvu, alebo trvalý pracovný pomer a od začiatku nevyužili žiaden typ podpory ani príspevkov, ktoré sociálny systém ponúka odmietajú označenie, že sa im nechce pracovať a prišli iba využiť sociálny systém. Samozrejme, že žiaden občan EÚ, ktorý sa prisťahuje do Veľkej Británie nemá zaručené a bezpodmienečné právo na sociálne benefity alebo služby.

---

<sup>1</sup>Univerzálny kredit - je platba, ktorej cieľom je pomôcť tým, ktorí majú problém so životnými nákladmi. Vypláca sa mesačne. Môže ho získať každý, ak má nízky príjem, resp. je nezamestnaný či ma iné relevantné dôvody, prečo nemôže pracovať. Nahradil v posledných rokoch všetky možné príspevky pre nezamestnaných. Nárok naň majú aj pracujúci, pokiaľ nezarábia mesačne viac ako 1300 GBP. S výnimkou prídavku na dieťa, na ktorý si nárokovalo 6 z 23 účastníkov s nezaopatrenými deťmi. Dĺžka pobytu vo Veľkej Británii sa značne líšila; polovica účastníkov bola vo Veľkej Británii viac ako 5 rokov; 22r. muž bol v krajine 9 mesiacov. U ostatných sa dĺžka pobytu pohybovala od 3-5 rokov.

Masívna vlna pracovnej migrácie do Veľkej Británie sa začala v roku 2004, kedy Slovensko vstúpilo do Európskej Únie (Gallová Kriglerová, Chudžiková, 2013).

I keď prvotné malé skupiny Rómov prichádzali do Veľkej Británie už po roku 1945 (Horton a Grayson, 2008). Každopádne, počet migrantov stúpol po roku 1989, kedy množstvo Rómov migrovalo nie len zo Slovenska ale aj z iných krajín strednej a východnej Európy. V období od 1990 do začiatku 2000 počet migrantov narástol a dôvodom boli žiadosti o azyl. Po vstupe Slovenska a aj ďalších 9 krajín v roku 2004 do EÚ už bol motívom voľný pohyb v rámci EÚ. V dôsledku toho boli tí, ktorí boli kedysi „nútenými“ migrantmi, považovaní za "dobrovoľných" migrantov. Niektorí autori však naznačujú, že Rómovia stále spadajú do "šedej zóny" medzi "nútenou" a dobrovoľnou migráciou (Poole, 2010). Počet rómskych migrantov do Veľkej Británie stúpol, no odhadované počty sa značne líšia a pohybujú sa v rozmedzí od 300 000 - 800 000 osôb.

Migrácia Rómov bola založená na rodinných sieťach a predstavuje príklad reťazovej migrácie založenej na vzájomnej pomoci rodinných sietí (Grill, 2015). Okrem vlastných príbuzných mali na ich príchod do Veľkej Británie dôležitý vplyv aj iní rôzni rómski sprostredkovatelia (Hájska, 2017). Podobne ako iní migranti, aj Rómovia vnímajú migráciu ako príležitosť na osobnú sociálnu mobilitu smerom nahor (Grill 2012, 2016) a na zabezpečenie lepšej budúcnosti pre svoje deti (Pantea, 2012). Avšak ako sme už vyššie spomínali, kampaň za odchod Veľkej Británie z Európskej únie mala pomerne silný a negatívny anti-rómsky naratív o motívoch migrujúcich Rómov z iných členských štátov, ktoré mali byť spočívať v zneužívaní sociálneho systému a sociálnych benefitov.

Stereotypné videnie, nálepkovanie ako turisti za benefitmi a pod. to všetko si Rómovia museli vypočúť a zažiť pri etablovaní sa na trh práce, či do miestnej komunity.

Nie všetky štúdie nasvedčujú tomu, že tieto predsudkové a stereotypné názory, či dokonca teórie sa zakladajú na objektivite a pravde. Podľa "teórie o sociálnom magnetu" sú veľkorysé sociálne štáty údajne negatívne ovplyvnené imigráciou, pretože migranti môžu byť motivovaní vysokými sociálnymi dávkami alebo službami. Stručne povedané: čím vyššie sú výhody, tým vyšší je počet (nekvalifikovaných) prisťahovalcov prichádzajúcich do krajiny (Borjas 1999).

Empirické dôkazy o vplyve štedrosti sociálneho štátu na migračné toky v rámci EÚ sú však pomerne nejasné. De Giorgi a Pellizzari (2009) nachádzajú slabé dôkazy o sociálnych magnetoch, iní odmietajú hypotézu magnetu a tvrdia, že príležitosti a siete na trhu práce vo veľkej miere určujú migračné toky (Giulietti a Wahba 2012; Zimmermann et al. 2012; Giulietti et al. 2013; Skupnik 2014). Spreckelsen a Seeleib-Kaiser (2016) poukazujú na vysokú mieru zamestnanosti mladých

migrujúcich občanov EÚ vo Veľkej Británii, ako aj na nízku pravdepodobnosť, že budú dostávať príspevok pre uchádzačov o zamestnanie, keď budú nezamestnaní.

Výskumy doteraz nevenovali veľkú pozornosť skúsenostiam migrujúcich občanov EÚ z reálneho sveta, ktoré nám môžu poskytnúť tvrdé dôkazy týkajúce sa mechanizmov spojených s teóriou magnetov blahobytu (Spencer 2007, Kremer 2016). Ako to vlastne je? Je hlavnou motiváciou Rómov pre odchod zo Slovenska využívanie sociálneho systému inej krajiny a v našom prípade Veľkej Británie? Naše zistenia silne naznačujú, že znalosť výhod má minimálny význam pri rozhodovaní o migrantoch v rámci EÚ prichádzajúcich do Veľkej Británie (Hudson et al. 2011, Dagilyte a Greenfields 2015). Čistá dostupnosť alebo štedrosť sociálnych dávok a služieb nie je dostatočná na odôvodnenie teórie magnetu sociálneho zabezpečenia, keďže migranti z EÚ nie iba Rómovia by tiež museli mať podrobné vedomosti o tom, čo by mali k dispozícii na stanovenie príčinného mechanizmu a príčinnej súvislosti. V nadväznosti na tézu k jej logickému záveru by tiež museli vykonať porovnávacie hodnotenie výhod a služieb, ktoré by dostali vo Veľkej Británii v porovnaní s tým, čo by mohli získať v iných členských štátoch (Ehata, Seeleib-Kaiser, 2017).

Pozitívne hodnotené rozmery zdôraznené účastníkmi (zamestnanosť, systém dávok) sú však tiež tie, ktoré zvyčajne podporujú negatívne vnímanie verejnosti vo Veľkej Británii v súvislosti s migráciou a migrantmi. Zamestnanosť, aj keď je často neistá a niekedy dokonca nebezpečná, bola vnímaná ako základný rozmer emancipácie, prostriedok hospodárskej nezávislosti, budúceho plánovania a sebestačnosti. Rómski migranti mali tendenciu viac si vážiť "sociálne väzby" (spojenia v rámci rómskej komunity) namiesto budovania "sociálnych mostov" (interakcie s členmi iných komunít) a "sociálnych väzieb" (interakcie a komunikácia so službami miestnych orgánov). Rómska "diaspóra" vo Veľkej Británii bola vnímaná ako kľúčový podporný faktor migrácie a skorého osídlenia. Predsudky a diskriminácia boli vykresľované ako problémy v krajine pôvodu, ale menej vo Veľkej Británii. Bagatelizovanie predsudkov a diskriminácie vo Veľkej Británii môže znamenať, že rómski migranti neuznávajú a neoznamujú diskrimináciu, vykorisťovanie alebo sa sťažujú a spochybňujú nekalé praktiky (Tileaga, a kol., 2019). Výpovede našej vzorky boli rôznorodé. Avšak väčšina vyjadrila, že za odchodom do Veľkej Británie bola vidina lepšieho života, nádej na kvalitnejší a dôstojnejší život ako doma na Slovensku a v neposlednom rade boli spomenuté i zlé vzťahy či priame skúsenosti s diskrimináciou na Slovensku:

*Po revolúcií v 1988 sme začali so švagrom podnikať, mali sme rodinnú reštauráciu, ale vydržali sme len pár rokov. Veľmi sa nám nedarilo. Následne po smrti manželky v roku 1996 som sa rozhodol*

*s dvoma mladšími deťmi odísť do Veľkej Británie ako žiadateľ o azyl. V tých rokoch to bol na východe Slovenska, najmä v okolí mesta Michalovce trend, tak som sa pridol k odchádzajúcim Rómom. Nemal som už z čoho žiť na Slovensku a hrozilo, že prídem aj o rodinný dom“.*

*(Muž, 66r., pracuje v pekárni na trvalý pracovný pomer, Bradford)*

*„Na Slovensku som nikdy nepracoval. Rodičia pracovali v Čechách, tak som sa k nim v 18 rokoch pridol a niekoľko rokov pracoval v jednej továrni na vysokozdvížnom vozíku. Nemali sme tam však dobré skúsenosti, bol tam veľký rasizmus. Tak sme sa vrátili domov. No na Slovensku som nemal šancu, žil som z podpory v nezamestnanosti v tom čase, ale bolo to málo. Už som mal rodinu, deti. Nestačilo nám to na pokrytie základných vecí. Nevedel som, čo skôr zaplatiť. Tak som sa rozhodol kontaktovať príbuzných v Anglicku a odcestovali sme s rodinou pred 9 rokmi.*

*(Muž, 56r., pracuje občas ako cleaner, Shipley)*

*„Študovala som sociálnu prácu a ešte po skončení bakalára som sa u nás v meste uchádzala o miesto terénnej sociálnej pracovníčky. No neuspela som a na to miesto bola prijatá pani, bez VŠ vzdelania, ktorá pracovala ako kuchárka. Tak ma to silno demotivovalo a znechutilo. Nakoniec som po štátniciach odišla do Anglicka za rodinou, ale zatiaľ iba na návštevu a hlavne pomôcť otcovi s angličtinou pri hľadaní si práce. Pôvodne, som si myslela, že tam pobudnem dva tri mesiace. Už som tu 11 rok a neplánujem sa vrátiť na Slovensko“.*

*(žena, 36r., poradkyňa a kontaktný bod pre Rómov v komunitnom centre, Bradford)*

Keďže poskytovanie oficiálne uznávaných dôkazov o konzistentnom zamestnaní je kľúčovou súčasťou procesu zabezpečenia statusu usadenej osoby po Brexite, skúmanie pracovnej histórie je dôležité pre pochopenie toho, ako mnohé populistické štúdie pred Brexitom prehánali, keď tvrdili, že Rómovia nechcú pracovať a že zneužívajú sociálny systém.

### III. Výsledky a diskusia

#### Skúsenosti s hľadaním práce na Slovensku

Z údajov z prieskumu EU-MIDIS II vyplýva, že celkovo sa 54 % Rómov na Slovensku cítilo diskriminovaných v súvislosti so svojim rómskym pôvodom v posledných piatich rokoch aspoň v jednej oblasti života a 30 % v uplynulých mesiacoch. Väčšina Rómov sa cíti diskriminovaná, keď si hľadá prácu. To je v súlade so zisteniami Inštitútu finančnej politiky (2014), ktorý ukázal, že žiadatelia s rómskymi menami mali menej ako polovičnú šancu byť pozvaní na pracovný pohovor ako účastníci s nerómskymi menami, hoci obe skupiny - Rómovia i nerómovia mali rovnaké profesionálne charakteristiky vrátane dosiahnutého vzdelania. Ďalšou oblasťou, ktorá výrazne ovplyvňuje možnosti nájdenia si trvalejšieho zamestnania si u Rómov žijúcich najmä v marginalizovaných komunitách je nízka úroveň ich vzdelania. Chýbajúcu kvalifikáciu si Rómovia musia často nahradzovať praxou, aj tu sa však stretávajú s chýbajúcimi sociálnymi sieťami, takže aj bežné životné situácie sú pre nich často vážnym problémom.

V kontexte trhov práce EÚ sa Slovensko neustále umiestňuje na poslednom mieste z hľadiska postavenia nízko kvalifikovaných pracovníkov na trhu práce. Napriek všetkým zlepšeniam v posledných rokoch však Slovensko naďalej dosahuje najhoršie výsledky v miere nezamestnanosti s nízkou kvalifikáciou v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ28.

Pri realizovaní polo štruktúrovaných rozhovorov sme sa zaujímali o to, akú mali Rómovia skúsenosť s hľadaním si zamestnania na Slovensku predtým, ako sa rozhodli odsťahovať sa do Veľkej Británie

*„O skúsenostiach s hľadaním práce na Slovensku radšej nebudem hovoriť. Bolo to hrozné“.*

*(žena, 38r., asistentka v základnej škole, Bradford)*

*„Na Slovensku som nikdy nepracovala. Kamkoľvek prídete sa spýtať, tak Vám povedia, že nemajú pre Vás prácu. Lebo vidia, že ste cigánka“*

*(žena, 37r., nezamestnaná, Bradford)*

Masová nezamestnanosť Rómov v produktívnom veku je najčastejšie vnímaná ako otázka ponuky na trhu práce a vysoká miera nezamestnanosti sa pripisuje neschopnosti Rómov nájsť si zamestnanie z dôvodu ich nízkej úrovne vzdelania; neaktuálnych pracovných zručností a odpútania sa tak od trhu práce. Aj preto, že veľké časti rómskej komunity stratili počas hospodárskej a priemyselnej reštrukturalizácie ku ktorej došlo počas prechodu od komunizmu. Tieto faktory nepochybne vytvárajú veľmi reálne prekážky, ktoré znižujú zamestnateľnosť a vylučujú mnohých Rómov z práce, ale je tu aj iný rozmer – diskriminácia – ktorá výrazne zhoršuje situáciu a spôsobuje systémové vylúčenie z povolania pre obrovské množstvo Rómov v produktívnom veku.

Väčšina z 23 respondentov mala nejakú pracovnú skúsenosť na Slovensku. Okrem dvoch žien, ktoré sa vyjadrili, že nikdy doma nepracovali a jedna pracovala iba na aktivačných prácach. Tieto respondentky boli zároveň z marginalizovaných lokalít a absolvovali iba základným vzdelaním. Traja muži mali na Slovensku skúsenosť s podnikaním, dvaja respondenti boli ako absolventi štúdia neúspešne hľadajúci zamestnanie. Zvyšok pracoval väčšinou v nejakej továrni. Rovnako nás zaujímalo, do akej miery naši respondenti prišli na Slovensku do styku s nejakou podpornou aktivitou, či službou poskytovanou Úradom práce, alebo inou inštitúciou.

Aktívne politiky trhu práce zahŕňajú širokú škálu opatrení počnúc ponukami inštitucionálneho vzdelávania a školení zamestnancov cez nepriame stimuly zamestnanosti (držanie pracovných miest, delené pracovné miesta, dotácie na nábor pracovníkov) až po vytváranie chránených pracovísk a podporovaného zamestnávania alebo poskytovanie stimulov na priame vytváranie pracovných miest (programy verejných prác) a stimulov pre startupy. Aktívne politiky trhu práce pomáhajú zabezpečiť, aby sa nezamestnaní čo najrýchlejšie vrátili do zamestnania, ktoré bude pre nich čo možno najvhodnejšie, a to tak, že im poskytujú podporu, ktorú potrebujú na úspešný návrat na trh práce. Prostredníctvom opatrení zameraných na rekvalifikáciu a zvyšovanie kvalifikácie môže aktívna politika trhu práce prispieť aj k tomu, aby sa ľudia nasmerovali do oblastí, v ktorých chýbajú zručnosti. Aktívne politiky trhu práce tvoria kľúčovú zložku tzv. aktivačných stratégií a zvyčajne sú prepojené so systémami poistenia/podpory v nezamestnanosti prostredníctvom podmienenosti dávok (Martin, 2014).

Na Slovensku však nemáme dostatok dát o tom, do akej miery sa dostávajú informácie o týchto opatreniach medzi Rómov žijúcich v marginalizovaných komunitách a tých, ktorí majú nízke resp. žiadne vzdelanie.

Úspech aktívnych politík trhu práce nezávisí iba od výšky výdavkov, ale najmä od koncepcie opatrení a od spôsobu ich realizácie. Jedným z najbežnejších opatrení APTP je poradenstvo a pomoc pri hľadaní práce. Toto opatrenie je väčšinou užitočné pre krátkodobo nezamestnaných, no môže byť cenné aj v iných prípadoch, ak je súčasťou individualizovaného alebo „prispôbeného“ prístupu uplatňovaného pri podpore nezamestnaných. Individualizácia podpory zahŕňa poradenstvo v kombinácii s celým radom potenciálnych typov podpory vrátane odbornej prípravy, pomoci pri hľadaní pracovného miesta, „motivačných“ kurzov a sociálnej podpory, podľa posúdených potrieb uchádzača o prácu.

*„Na Slovensku mám strednú zdravotnícku školu s maturitou. Keď som si tam hľadal prácu, tak to bolo niečo strašné na Úrade práce. Myslím tým prístup úradníkov v porovnaní s tým, čo som zatiaľ zažil tu v Anglicku. Doma musíte stať niekoľko hodín v rade kým si niečo vybavíte. Prístup zamestnancov ÚP bol odmeraný, k Rómom sa bežne správali ako k niečomu podradnému a veľmi bolo zjavné, že všetkých posudzovali rovnako bez rozdielu, ale v tom negatívnom zmysle.“*

*(muž, 22r., vykladač tovaru, Bradford)*

*„Pred rokmi som na Slovensku zrušil živnosť (nedarilo sa mi v podnikaní v stavebnej oblasti) a následne som bol registrovaný na ÚP. Až tam som sa dozvedel, že som si mal platiť dobrovoľne fond v nezamestnanosti. A keďže som o tom nevedel, tak som nemal nárok na podporu v nezamestnanosti. Možno som si mohol lepšie overiť všetky informácie sám pri začiatku podnikania, ale bol som mladý, neskúsený, netušil som o tom nič.“*

*(muž 42 r., kuchár v nemocnici, Harrogate)*

Dávky v nezamestnanosti, ako napríklad Sociálny príspevok pre uchádzačov o zamestnanie, sú základným prvkom záchranej siete krajiny a poskytujú hospodársku podporu tým, ktorí si nemôžu nájsť prácu. Pokiaľ ide o ich vplyv na trh práce, v štandardnej hospodárskej analýze sa dospelo k záveru, že dávky v nezamestnanosti zvyšujú nezamestnanosť znížením motivácie nezamestnaných pracovníkov hľadať si prácu. Na druhej strane dávky v nezamestnanosti môžu tiež zvýšiť selektívnosť pracovníka pri prijímaní novej pozície, čím sa zvýši kvalita pracovných miest z hľadiska mzdy a priemerného trvania. Vo Veľkej Británii existujú dva typy tohto príspevku: príspevok založený na

príspevkoch a založený na príjmoch. Sociálny príspevok založený na odvodoch patrí do kategórie sociálneho poistenia. Je obmedzený až na 182 dní a nárok na neho majú len pracovníci, ktorí v posledných dvoch zdaňovacích obdobiach zaplatili dostatok príspevkov na národné poistenie triedy 1. Presné množstvo prijaté sa líši práve v závislosti od veku: osoby mladšie ako 25 rokov dostávajú týždennú sumu 57,35 GBP a osoby staršie ako 25 rokov dostávajú 72,40 GBP. Po vyčerpaní tohto príspevku, založeného na odvodoch si osoba môže uplatniť príspevok založený na príjmoch, ak je oprávnený. Sociálny príspevok, založený na príjmoch je formou sociálnej pomoci, a preto je testovaný prostriedkami: na jej získanie musí mať domácnosť úspory vo výške menej ako 16 000 libier, čiže jednotlivec si prácou vie zarobiť mesačne 1300 GBP a menej. V tomto prípade dostávajú slobodní jednotlivci mladší ako 25 rokov týždennú sumu 57,35 GBP slobodní jednotlivci nad 25 rokov a osamelí rodičia 72,40 GBP a páry 113,70 GBP týždenne.

Vyššie uvedené sumy uvádzame iba pre ilustráciu so sumou, ktorú majú nezamestnaní k dispozícii v závislosti od toho či sú posudzovaní ako jednotlivec, alebo dvojica s nejakým počtom detí. V prípade jednotlivca ide o sumu 68,80<sup>1</sup> Eur mesačne a maximálna dávka v hmotnej núdzi ak ide o dvojicu s viac ako štyrmi deťmi činí 241,30 Eur mesačne.

Kým jednotlivec na Slovensku poberajúci dávku v hmotnej núdzi nemá šancu samostatne prežiť, platiť napr. nájom a pokryť si z danej sumy nevyhnutné náklady na život, vo Veľkej Británii je to pre jednotlivca až 288 GBP, čo je o štyrikrát viac finančných prostriedkov pre živobytie. Ak sa k tomu priráta príspevok na bývanie, ktorý si nezamestnaný v rámci sociálnej dávky vo Veľkej Británii uchádzač o zamestnanie vie vybaviť, tak životný štandard je nepochybne vyšší a motivačnejší v prospech odchodu zo Slovenska.

Dôkazy od respondentov dokazujú viaceré črty neistej práce, ktorú mnohí Rómovia žijúci vo Veľkej Británii zastávajú, a to aj dlho po prvom príchode. Pre časť vzorky bolo neisté zamestnanie normou, nikdy nemali formalizované zamestnanie vo Veľkej Británii. Z dvadsiatich troch oslovených bolo 17 v čase pohovoru "aktívnych" na trhu práce a zvyšok bol alebo nezamestnaný, alebo pracoval iba sporadicky.

<sup>1</sup> 01.01.2022 nadobudlo účinnosť Opatrenie MPSVR SR č. 494/2021 Z. z o úprave súm pomoci v hmotnej núdzi, ktorým sa upravujú sumy dávky v hmotnej núdzi a príspevkov poskytované podľa zákona č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Link: [https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina/socialne-veci/pomoc-v-hmotnej-nudzi-nahradne-vyzivne-statne-socialne-davky-a-dotacie-pre-deti/pomoc-v-hmotnej-nudzi/sumy-davky-a-prispevkov-od-01.01.2022.html?page\\_id=1145426](https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina/socialne-veci/pomoc-v-hmotnej-nudzi-nahradne-vyzivne-statne-socialne-davky-a-dotacie-pre-deti/pomoc-v-hmotnej-nudzi/sumy-davky-a-prispevkov-od-01.01.2022.html?page_id=1145426)

Typ zamestnania bol u respondentov prevažne na pracovnú zmluvu. Zvyšok tvorili nezamestnané ženy, ktoré nepracovali z dôvodu starostlivosti o deti, alebo pre zlý zdravotný stav intenzívne hľadanie si práce a súčasne absolvovanie kurzu angličtiny a práce s počítačom poskytnuté cez Job Center. Všetci deväti muži pracovali na trvalý pracovný pomer.

Práca s potravinami a konkrétne s pečivom v pekárni prevládala u zamestnaných. Jednou z nich bola 35 ročná žena, matka troch dospelých detí, ktorá sa s firmou dohodla, že bude pracovať iba nočné smeny, aby mohla byť cez deň doma pri deťoch. Veľmi si pochvaľovala túto možnosť zo strany zamestnávateľa. Starší pán po absolvovaní kurzu pre získanie certifikátu na upratovačské práce pracuje už niekoľko rokov na plný pracovný úväzok ako cleaner v základnej škole, kde si veľmi vychvaľoval vzťahy medzi kolegami a nadriadenými. Minimálne traja zamestnaní, ktorí sú v Británii minimálne 5 rokov majú skúsenosť, že v práci, kde mali dobré výsledky a tzv. supervízori boli s nimi spokojní, mali možnosť postúpiť na vyššiu a často lepšie ohodnotenú pracovnú pozíciu. Niektorí, tu možnosť využili. Iní, nie z dôvodu vyššej zodpovednosti v práci, ktorej sa skôr obávali. Okrem asi troch respondentov, ktorí využili pri hľadaní práce služby a poradenstvo Job Centier, si všetci ostatní našli prácu priamo vo firme či fabrike. Prípadne sa obrátili na pracovnú agentúru vo svojom okolí, ktorá im pomohla často nájsť prácu na mieru, resp. aj za podmienky, že nie je nutná aktívna znalosť angličtiny. Následne sa viacerí po získaní práce zapísali aj na college, či iné jazykové školy, aby sa naučili komunikovať po anglicky.

Všetkých účastníkov sme s pýtali, aké majú skúsenosti s inštitúciami vo Veľkej Británii pri hľadaní práce, či vybavovaní potrebných dokumentov pre pobyt, najmä tých povinných v súvislosti s tzv. Brexitom. Prekvapivo všetci oslovení vyjadrili skôr pozitívne skúsenosti, resp. maximálnu mieru spokojnosti s typom prístupu úradníkom, s úrovňou zaobchádzania s nimi ako ľuďmi, na ktorých niekomu záleží. Viacerí respondenti porovnávali skúsenosti vo Veľkej Británii s tým, čo zažívali pred odchodom doma na Slovensku. Najmä respondenti bez vzdelania a žijúci v segregovaných osadách sa sťažovali, že na Slovensku nezažili dobre zaobchádzanie, vľúdnych a ochotných úradníkov a snahu pomôcť im zamestnať sa.

*„Mal som dojem, že úradníci na Slovensku sú nasmerovaní k tomu, aby čo najmenej ľudí dostalo podporu alebo aby uchádzačovi nejako ináč pomohli. Ako keby to robili z povinnosti a nezáležalo im na človeku. Vo Veľkej Británii som sa stretol väčšinou s ochotou, snahou pomôcť a vysvetliť. Veľa vecí som si zistil sám cez internet, alebo známych. No u pracovníkov úradov som nezažil nejaké*

*pohrdavé správanie, neochotu alebo niečo podobné“.*  
(muž, 42r., kuchár v nemocnici, Harrogate)

*„Upratujem v materskej škôlke, prácu som si našla cez agentúru. Tu v Anglicku, nie je problém nájsť si prácu. Nikto sa nestará o to, či ste cigánka. Všetci tu pomáhajú. Najprv sme žili v Liverpoole, tam bol väčší rasizmus, viac Angličanov.“*

*(žena, 37r., cleanerka v materskej škôlke, Bradford)*

*„Tu všade na mňa pozerajú ako, že som tiež človek, ktorý potrebuje pomôcť. Je to iný prístup ako u nás doma“.*

*(žena, 60r., nezamestnaná, Bradford)*

Celá výskumná vzorka sa vyjadrila, že je vo Veľkej Británii napriek všetkým počiatocným, či pretrvávajúcim ťažkostiam spokojná, resp. spokojnejšia a žije sa im lepšie ako na Slovensku. Zo skúsenosti pri hľadaní práce všetci oceňovali humánnejší, slušnejší prístup úradníkov či zamestnancov agentúr. Neprítomnú diskrimináciu či pocit nerovného zaobchádzania s nimi pri hľadaní práce z dôvodu príslušnosti k rómskej menšine. V neposlednom rade všetci, ktorí hľadali prácu ocenili jej dostupnosť a flexibilitu. Mnohým vyhovovala i práca cez agentúry, ktoré ponúkajú najčastejšie typy prác, ktoré sa nekonajú pravidelne a uchádzač zaregistrovaný v agentúre čaká na oznámenie cez email alebo sms, kedy a na aký čas bude najbližšie pracovať. Viacerí respondenti pozitívne hodnotili možnosť vzdelávať sa bezplatne cez Job Center, prípadne cez danú prácu vo vybranom odbore. A v neposlednom rade všetci pracujúci spomenuli možnosť postupu v práci, čo pre nich bolo veľmi motivačné z hľadiska vyššieho príjmu, ale aj zlepšeného postavenia, zvýšenia sebavedomia a ďalšieho kariérneho rozvoja.

Vyššie uvádzané odpovede našej výskumnej vzorky hovoria v neprospech teórie o magnetu blahobytu. Ani jeden z respondentov neuviedol motiváciu či spoliehanie sa na sociálne dávky. Viacerí mali nejaké príspevky, resp. dočasnú pomoc, avšak všetci sa v prvom rade snažili nájsť si a udržať si prácu. Niekoľko uchádzačov malo spočiatku skúsenosť s krátkodobými pracovnými miestami, resp. s nie príliš priaznivými pracovnými podmienkami. Zhodli sa však vo výpovediach na tom, že následne sa im podarilo nájsť si lepšiu prácu.

Na základe rozhovorov sme v neposlednom rade identifikovali niekoľko charakteristík, ktoré respondenti označili za najpozitívnejšie vo vzťahu k hľadaniu si práce v porovnaní so skúsenosťami zo Slovenska:

- humánny, slušný, rešpektujúci prístup úradníkov Job Centier, či iných verejných inštitúcií,
- dostatok práce aj pre ľudí bez vzdelania či znalosti angličtiny,
- možnosť vzdelávať sa v oblasti, kde si uchádzač nájde prácu,
- ochota zamestnávateľov dať šancu a posudzovať osobu podľa výkonu, disciplíny, či dochádzky a nie podľa toho, či patrí k nejakej menšinovej skupine,
- supervízia v práci - motor k vyššiemu výkonu a zodpovednosti za dochádzku, disciplínu a dobrý pracovný výkon a zároveň možnosť kariérneho postúpenia a zvýšenia mzdy.

#### IV. Záver

V posledných rokoch, keď sa začalo hovoriť o Brexite, médiá a niektorí autori predpokladali, že Rómov vo Veľkej Británii čaká neistá budúcnosť. Odhady Rady Európy (Európska komisia, 2018) naznačujú, že vo Veľkej Británii žije približne 225 000 Rómov, čo predstavuje 0,36 % celej populácie. Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA, 2012) však tvrdí, že ide až o 500 000 až 1 000 000 ľudí, pričom značná časť pochádza z východnej Európy. Rôzne výskumy hovoria o tom, ako rómski migranti čelia diskriminácií v oblasti zamestnanosti, vzdelávania, bývania či zdravia. A po Brexite sa objavila aj neistota v súvislosti s právnym postavením vo Veľkej Británii (Morris, 2016).

Ako je to teda možné, že sa vo Veľkej Británii Rómom žije lepšie ako na Slovensku, kde nevzdelaní Rómovia majú minimálnu šancu nájsť si prácu? Štrukturálny rasizmus existuje v nejakej podobe v každej krajine. Z výpovedí respondentov však je zrejme, že aj menej platená práca, nie úplne priaznivé pracovné podmienky, dočasnosť práce, nie vhodné typy kontraktov a pod. sú pre nich prínosnejšie a majú pozitívnejší dopad na kvalitu ich života ako nie pozitívna či žiadna pracovná skúsenosť zo Slovenska.

Niektorí Rómovia, veľmi pravdepodobne tí s nízkym vzdelaním alebo úplne nevzdelaní v nejakej forme aj vo Veľkej Británii zažívajú oproti väčšinovému obyvateľstvu chudobu, neistotu, nízke mzdy. Avšak vždy to podľa výpovedí vplynulo pozitívnejšie alebo v zmysle, že im to až tak neprekáža, resp. vidia a veria v možnosti časom svoju situáciu životnú situáciu zmeniť a zlepšiť. Vysvetľujú to dostupnosťou pracovných príležitostí. V neposlednom rade sa zdá, že všetky identifikované pozítiva pre Veľkú Britániu sa dajú aplikovať cez existujúce aktívne opatrenia na trhu

práce aj na Slovensku. Veľkou nevýhodou však je, že do súčasnosti neexistuje pravidelné monitorovanie kvality z výstupov zo všetkých opatrení zavedených na Slovensku. Verejné služby zamestnanosti majú kľúčovú úlohu pri opätovnom začleňovaní nezamestnaných. Dôvodom je skutočnosť, že verejné služby zamestnanosti majú najlepšie predpoklady na to, aby oslovili rôzne skupiny nezamestnaných.

Na to, aby verejné služby zamestnanosti fungovali správne, podľa výstupov Európskeho parlamentu, zverejneného v Tematickom informačnom prehľade z roku 2016, potrebujú dostatočný počet zamestnancov s odbornou prípravou zameranou na zvýšenie kvality služieb (riešenie diskriminácie, ponuka dôstojných pracovných miest, riešenie citlivých prípadov a pod.); rovnako sú dôležité aj integrované služby, ktoré účinne spolupracujú s inými štátnymi službami, najmä s tými, ktoré súvisia so vzdelávaním, zdravotníctvom, bývaním a inými sociálnymi službami. V neposlednom rade je to solídne vybudovaný systém hodnotenia a následnej kontroly aplikovania opatrení v praxi.

### **Pod'akovanie/Financovanie**

Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-17-0141 Analýza prístupu k pracovným príležitostiam pre marginalizované skupiny obyvateľstva: Vybrané regióny Slovenska v sociálno-ekonomickej, geografickej a sociálnej-antropologickej perspektíve.

### **Literatúra**

1. Borjas, G. J. 1999. Immigration and welfare magnets', *Journal of Labor Economics*, 17(4), 607–637.
2. Dagilyte, E. - Greenfields, M. 2015. United Kingdom welfare benefit reforms in 2013–2014: Roma between the pillory, the precipice and the slippery slope', *Journal of Social Welfare and Family Law*, 37(4), 476-495.
3. De Giorgi, G. - Pellizzari, M. 2009. Welfare migration in Europe, *Labour Economics*, 16(4): 353-363.
4. Ehata, R. - Seeleib-Kaiser, M. 2017. Benefits tourism and EU migrant citizens: Real-world experience. Oxford Institute of Social Policy University of Oxford. *Social policy Review 29: Analysis and Debate in Social Policy*, 2017. Policy Press.
5. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). 2012. The situation of Roma in 11 EU Member States Survey results at a glance. Luxembourg.
6. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). 2016. EU-MIDIS II: Second European Union Minorities and Discrimination Survey Roma – Selected findings. Luxembourg, 2016. Dostupné na internete: <<http://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>>.

7. Gallová Kriglerová, E. - Chudžíková, A. 2013. There Is No Life Here. Migration of Roma From Slovakia to Canada. In: Vidra, Zs. (Ed.), Roma Migration to and from Canada: The Czech, Hungarian and Slovak Case. Center for Policy Studies, Central European University: Budapest.
8. Grill, J. 2012. Going up to England: Exploring Mobilities among Roma from Eastern Slovakia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(8), 1269–1287.
9. Grill, J. 2015. Historické premeny štruktúry medzikultúrnych vzťahov. Formy spolužitia v prípade Tarkoviec na východnom Slovensku. In: Čierno-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti. SAV: Bratislava, 2015, p. 146–162.
10. Grill, J. 2016. Endured Labour and Fixing Up Money: The Economic Strategies of Roma Migrants in Slovakia and the UK. In: M. Brazzabeni, M. I. Cunha, M. Fotta (Eds.), *Gypsy Economy: Romani Livelihoods and Notions of Worth in the 21st Century*. New York, Oxford: Beghahn, p. 88–10.
11. Giulietti, C. - Wahba, J. 2012. Welfare migration, IZA Discussion Paper series, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, 6450.
12. Giulietti, C. - Guzi, M. - Kahanec, M. - Zimmermann, K. F. 2013. Unemployment benefits and immigration: evidence from the EU', *International Journal of Manpower*. Dostupné na internete: <<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/01437721311319638/full/html>>.
13. Horton, M. - Grayson, J. 2008. Roma New Migrants: Local Research in the U.K. and European Contexts. A Conference Report of Roma New Migrants: A Research and Information Day, Burngreave Vestry Hall, Burngreave, Sheffield.
14. Hudson, M. - Radu, D. - Phillips, J. 2011. European migrant workers understanding and experience of the Tax Credits system, HM Revenue & Customs Research Report 114, Bristol: Policy Studies Institute.
15. Inštitút finančnej politiky. 2014. Bez práce nie sú koláče. Komentár, Inštitút finančnej politiky, Bratislava. Dostupné na internete: <<http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=9887>>.
16. Kremer, M. 2016. Earned citizenship: Labour migrants views on the welfare state, *Journal of Social Policy*.
17. Kofman, E. - Lukes, S. - D'Angelo, A., - Montagna, N. 2009. The equality implications of being a migrant in Britain. Manchester: Social Policy Research Centre (Equality and Human Rights Commission).
18. Martin, J.P. 2014. Activation and Active Labour Market Policies in OECD Countries: Stylized Facts and Evidence on Their Effectiveness. Strategic document. 2014. Dostupné na internete: <[https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file\\_import/european-semester\\_thematic-factsheet\\_active-labour-market-policies\\_sk.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_active-labour-market-policies_sk.pdf)>.
19. Morris, M. 2016. Roma communities & Brexit. Integrating & empowering Roma in the UK. London: Institute for Public Policy Research.

- 
20. Pantea, M. C. 2012. From making a living to getting ahead: Roma women's experiences of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(8), 1251-1268.
  21. Poole, L. 2010 'National Action Plans for Social Inclusion and A8 migrants: The case of the Roma in Scotland', *Critical Social Policy*. Dostupné na internete: <<http://csp.sagepub.com/content/30/2/245.full.pdf>>.
  22. Skupnik, C. 2014. EU enlargement and the race to the bottom of welfare states, *IZA Journal of Migration*, 3(15).
  23. Smith, J.P.2000. Policy responses to social exclusion towards inclusion? OPEN UNIVERSITY PRESS Buckingham. 2000  
Dostupné na internete:  
<<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.519.6751&rep=rep1&type=pdf>>.
  24. Spencer, S. - Ruhs, M. - Anderson, B. - Rogaly, B. 2007. Migrants lives beyond the workplace: The experiences of Central and East Europeans in the UK, York: Joseph Rowntree Foundation.
  25. Spreckelsen, T. - Seeleib-Kaiser, M. 2016. Dimensions of labour market integration among young EU migrant citizens in the UK, Barnett Papers in Social Research no. 11, Oxford: Department for Social Policy and Intervention, University of Oxford.
  26. Tileaga, C. - Aldridge, J.- Popoviciu, S. 2019: Drivers of Roma migration: Understanding migration in politically uncertain times. Loughborough University. Report. Dostupné na internete: <<https://hdl.handle.net/2134/37916>>.
  27. Zimmermann, K. F. - Kahanec, M. - Barrett, Giulietti, A.C. - Maitre, B. – Guzi, M. 2012. Study on Active Inclusion of Immigrants. IZA Research Report 43.

## THE DECISIONS OF ROMA FROM MARGINALISED LOCALITIES ABOUT TRAVELLING TO WORK IN THE FORM JOB MOBILITY OR COMMUTING

Erik Šatara<sup>1</sup> Zuzana Havírová<sup>2</sup>

### Abstract

The decision-making process of Roma from marginalised backgrounds to travel to work is a complex phenomenon influenced by socio-economic, personal and environmental aspects. The aim of the article is to identify the different aspects that determine the individual decision-making of Roma about the travel to work in the form of job mobility or commuting. We look at the decision-making process both through the lens of rational choice theory, and also through the theory of the capital model of decision-making, which elaborates on the different aspects determining the process of individual choice. It is based on the social, economic, territorial and personal resources available to the decision-makers. Aspects of decision-making of Roma from marginalised communities were mapped in the framework of the integrated research project APVV 17-0141. In the quantitative part, we collected data through a questionnaire method, where we approached n=842 respondents, of whom n=375 were currently travelling for work. For the qualitative part, we collected data through semi-structured interviews, where we were able to reach 40 participants who have experience of job mobility or are considering this option. We used descriptive statistics and interpretative phenomenological analysis to process the data. The results showed that job mobility in both forms occurs under the influence of adverse socioeconomic situations, which can lead people to act suboptimal. In choosing the location of mobility, the availability of information and the experience of close people facilitates the decision-making process. In some cases, they can become a guaranteed system, represented by working and wage conditions. In addition to the influence of social networks, it is important to stress the key role of the family. In the case of poor households, we can even speak of decision-making at family level. The family and the availability of work at the regional level is a key aspect that leads to differences in decision-making between mobility and commuting. If work is available in the region, they choose commuting to provide the necessary economic resources for themselves and the household.

### Keywords

Job mobility. Commuting. Decision-making. Roma. Social capital

### I. Rozhodovanie o pohybe za prácou

Pohyb za prácou predstavuje individuálny akt racionálne uvažujúceho jednotlivca. Pri pohybe jednotlivcov, ktorých sa dotýka chudoba, je pracovná mobilita nástrojom minimalizácie jej rizík. Táto minimalizácia rizík predstavuje kľúčový aspekt v procese rozhodovania sa pre pohyb za prácou. S myšlienkou racionálnej voľby korešpondujú východiská mnohých konvenčných teórií výberu, ktoré predpokladajú, že človek má vedomosti o alternatívach a na základe nich môže urobiť racionálny výber smerujúci k minimalizácii rizík, napr. chudoby (Henig, 2007; Banister, 2008). V poslednom období sme zaregistrovali, že vo vedeckej komunite nastal záujem o túto tému. Na proces realizácie výberu môžeme nazerať v dvoch rovinách:

<sup>1</sup>Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, FZVaZ, Ústav romologických štúdií, Kraskova 1, 949 74 Nitra, Slovensko. eriksatara@gmail.com

<sup>2</sup>Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, FZVaZ, Ústav romologických štúdií, Kraskova 1, 949 74 Nitra, Slovensko. havir.zuzana@gmail.com

1. automatické a do značnej miery aj nedobrovoľné myslenie, ktoré využívajú migrujúci a dochádzajúci pracovníci pri každodennom rozhodovaní o chodení do práce;
2. pozornejšie, premyslenejšie rozhodovanie, ktoré používajú jednotlivci rozhodujúci sa o pohybe za prácou pri zložitých myšlienkových procesoch, ako je napr. napísanie žiadosti o prijatie do zamestnania, oslovenie známych, aby im sprostredkovali túto možnosť alebo výber, do ktorej z dostupných prác sa rozhodne jednotlivec nastúpiť (Kahneman, 2012).

Samotný proces rozhodovania o pracovnej mobilite prechádza niekoľkými fázami, ktoré sú späté s individuálnymi miestnymi charakteristikami a situáciou v domácnosti jednotlivca zvažujúceho túto možnosť. Môžeme ho rozdeliť do štyroch fáz. Prvou fázou je rozhodovanie o pohybe, kedy jednotlivec zvažuje prínosy a limity tohto rozhodnutia. Pri rozhodovaní o pohybe za prácou uvažuje v rámci svojich individuálnych miestnych charakteristík a prihliada na situáciu v domácnosti. Druhá fáza je rozhodovanie, kam odísť za prácou, t. j. miesto určenia, ktoré si jednotlivec v procese výberu zvolí. Tretia fáza predstavuje rozhodovanie o presune. Tu zvažuje jednotlivec, akým spôsobom zvládne vzdialenosť medzi miestom, kde sa zdržiava a miestom výkonu práce. Aj tu zohrávajú kľúčovú úlohu miestne a individuálne charakteristiky v kombinácii so situáciou v domácnosti. A štvrtá fáza zahŕňa rozhodovanie koľko a akým spôsobom do migrácie investovať, opäť vzhľadom na situáciu domácnosti, miestne a individuálne zdroje (Litchfield a kol., 2015).

Proces rozhodovania Rómov z marginalizovaného prostredia o pohybe za prácou je odlišný. Minimalizácia spomínaných rizík a chudoby nie je pod vplyvom marginalizácie a diskriminácie jednoduchou stratégiou, keďže ide o obyvateľstvo, ktoré je vylučované na okraj spoločnosti a z trhu práce s absenciou väzieb na majoritnú populáciu (Radičová, 2001; Marcinčinová, 2014). Stratégie marginalizovaných Rómov sú odlišné od stratégií strednej triedy, pretože mnohí žijú v podmienkach, kde nemajú možnosť urobiť racionálny výber. Súčasne sú Rómom pripisované vlastnosti s negatívnou konotáciou a na základe nich sú nihilizovaní, čo ovplyvňuje ich možnosť výberu z viacerých možností (Rusnáková, Rochovská, 2016; Kóczé, 2018). Ešte je tu aj ďalší aspekt, ktorý bezprostredne súvisí s pracovnou mobilitou. Ak sa marginalizovaní Rómovia uplatnia na trhu práce v dôsledku migrácie, môže dôjsť k ich priestorovej koncentrácii a faktickej segregácii aj v mieste výkonu práce. A tak naďalej, aj napriek rozhodnutiu odísť za prácou do iného regiónu, zotrvávajú v neprekonateľných cykloch stigmatizácie (New, 2011; Mohino, Ureña, 2020). Vysvetlenie, prečo dochádza k takémuto rozhodnutiu a konaniu, nachádzame v teórii migračných sietí, ktorá spočíva v tom, že ľudia pomocou vytvorenej migračnej siete znižujú osobné investície do migrácie a adaptácie na novom mieste. Pokiaľ je to možné, migrujú tam, kde sú migranti, ktorí tvoria vhodnú sieť a ktorí im môžu uľahčiť život v novom priestore. Existujúce siete migrujúcich pracovníkov zohrávajú dôležitú úlohu pri rozhodovaní o migrácii za prácou (Franc, 2006; Uherek, 2007; Beine a kol., 2011; MejLiu, 2013).

## II. Teoretický rámec teórie racionálnej voľby a kapitálového modelu rozhodovania

Teóriu racionálnej voľby považujeme za najsystematickejšiu klasickú teóriu, ktorá napomáha vysvetliť proces rozhodovania ľudí, ktorí zvažujú odchod za prácou. Počiatky tejto teórie siahajú do 18. storočia a za pôvodcu je považovaný filozof Adam Smith, ktorý už vo svojej eseji „Skúmanie povahy a príčin bohatstva národov“ z roku 1776 hovoril, že tendencia ľudí dosahovať vlastné záujmy vedie k prosperite. Do popredia sa dostala v 50. a 60. rokoch 20. storočia vďaka sociológom G. C. Homansovi, P. Blauovi a J. Colemanovi, ktorí ju rozpracovali v kontexte sociálnej výmeny (Witztum, 2005; Scholtz, 2015). Historický kontext nami zvolenej teórie veľmi úzko súvisí so sociálnou prácou a spoločenskými vedami, pretože slúži na konceptualizáciu ľudského konania a vysvetlenie komplexných javov na základe individuálnej ľudskej činnosti. Ľudské konanie charakterizujeme ako

zámerné a cieľavedomé, ktoré je charakterizované túžbou a presvedčením jedinca. Oba pojmy sú činiteľmi, ktoré vplývajú na vykonanie akcie a voľby (Herfeld, 2021).

Teória racionálnej voľby predstavuje dôležitý teoretický koncept pre sociálnych pracovníkov. Táto teória môže pomôcť sociálnym pracovníkom porozumieť procesom rozhodovania sa a motivácie svojich klientov. Pomocou teórie racionálnej voľby môžu sociálni pracovníci skúmať, ako sa ich klienti rozhodujú. Východiská tejto teórie sa následne aplikujú aj v terapeutickvej rovine. Zameriavajú sa na determinanty individuálnych volieb a metódy sociálneho správania, ktoré sú založené na rozhodnutiach jednotlivých aktérov. V širšom kontexte je individuálna voľba základom takmer všetkých mikroekonomických analýz, s ktorými pracujú spoločenské vedy, ale aj ekonomický model rozhodovania. A ten vníma racionálnu voľbu ako proces definovania možností, ktoré má človek k dispozícii a na základe ktorých potom vyberá najpreferovanejšie podľa kritérií (Scott, 2000; Levin, Milgrom, 2004; Henig, 2008; Banister, 2008; Dietrich, List, 2013; Burns, Roszkowska, 2016; Özdemira, Tanhana, Özdemira, 2018; Bosco-Ruggiero, 2021). Ganti (2021) označil za jej silné stránky pre spoločenské vedy to, že je flexibilná. Zastáva ústrednú pozíciu v teoretickej a aplikovanej oblasti vedy, no napriek svojim výhodám má aj limity (Herfeld, 2021).

**Tabuľka 1: Výhody a nevýhody teórie racionálnej voľby**

<i>Výhody teórie racionálnej voľby</i>	<i>Limity teórie racionálnej voľby</i>
Pomáha porozumieť individuálnemu a kolektívnemu správaniu (určiť prečo ľudia a skupiny smerujú k určitým rozhodnutiam)	Konanie ľudí často ovplyvňujú rôzne faktory (napr. emócie). <b>Etický rozmer</b> ovplyvňujúci ľudské konanie (morálne a amorálne konanie)
Pomáha vysvetliť zdanlivo iracionálne konanie (každé konanie je racionálne, na každý typ konania možno nazerať z hľadiska kladných racionálnych motívov).	Limitom tejto teórie je, že nezohľadňuje <b>intuitívne uvažovanie</b> (ide o rozhodnutia, ktoré sa musia urobiť okamžite, ktoré ovplyvňujú prežitie, nie vždy musí mať jedinec čas na zváženie nákladov a prínosov).
Pomáha porozumieť, prečo sa ľudia (klienti) správajú určitým spôsobom.	Jedinci nemajú vždy prístup k <b>rôznorodým informáciám</b> , ktoré by potrebovali na to, aby urobili najracionálnejšie rozhodnutie.
Skúma význam vzťahov človeka, vrátane skupín priateľov.	Teória sa zameriava na <b>individuálnu činnosť</b> , aj keď by sme mohli povedať, že individuálne konanie je ovplyvnené sociálnymi štruktúrami.
Pomáha porozumieť zdrojom a ich umiestneniu tak, aby jedinec pochopil ich úžitok, ktorý z nich plynie.	

Zdroj: Vlastné spracovanie (Lovett, 2006; Appelrouth, Edles, 2015; Burns, Roszkowska, 2016; Bosco-Ruggiero, 2021, Ganti, 2021).

Vzhľadom na tieto uvedené limity prinášame pohľad na skúsenosti s pracovnou mobilitou doplnený o kapitálový model rozhodovania. Kapitálový model rozhodovania vychádza z teórie racionálneho výberu a bližšie rozpracúva jednotlivé aspekty, ktoré súvisia s rozhodovaním. Práve tento model je možné aplikovať pri výskume v podmienkach, ktoré sú charakteristické chudobou alebo, ak ide o ľudí, ktorí žijú v jej bezprostrednej blízkosti. Kapitálový model rozhodovania hovorí, že dôležitý sociálny kapitál vplývajúci na rozhodovací proces obsahuje:

- **ekonomické zdroje** - zahŕňajú veci, ktoré určujú individuálny finančný stav, príjem, finančné aktíva, dedičstvo a nárok na čerpanie prostriedkov zo systému sociálnej pomoci, podpory;
- **environmentálne zdroje** - zahŕňajú prostredie, kde človek žije (bytové podmienky, podmienky v komunite), sú prepojené so štrukturálnou nerovnosťou, ale spravidla ako dôsledok chudoby a jej potenciálna príčina (Gandy a kol., 2016);
- **sociálne zdroje** - bežne vnímané ako sociálne prepojenie alebo siete, založené na vzájomnej dôvere a reciprocite, boli skúmané aj z ekonomického hľadiska. Tí, ktorí sú súčasťou komunity alebo siete s vysokou dôverou, profitujú z informácií, ktoré z nich plynú. Sociálny kapitál je interdisciplinárny koncept, ktorý sa zameriava na dôležitosť sociálnych sietí a vzťahov pre jednotlivca, komunity a celú spoločnosť. Žiadna komunita a jej členovia nemajú kapacitu trvalo sa rozvíjať, ak sú izolovaní od ostatných komunit. Sociálny kapitál pozostáva zo sociálnych sietí, ktoré M. Granovetter (1973) rozdeľuje na silné a slabé väzby. Silné väzby predstavujú spojenie medzi ľuďmi, ktorí sa veľmi dobre poznajú (napr. rodina, blízki priatelia) a slabé väzby, označované aj ako premostovacie, predstavujú spojenia s ľuďmi mimo miestnych skupín (Halpern, 2005; Dale, Newman, 2008; Hunter, 2016; Wan, Du, 2022). Leonard a Onyx (2003) zdôraznili, že slabé väzby, ktoré zapríčiňujú premostenie, považujeme nielen za formu prepojenia ľudí ale aj sociálneho kapitálu, ktorý môže byť zdrojom pomoci a podpory. Siete sa však môžu stať aj zdrojom bariér, ktoré vplyvajú na udržateľný rozvoj komunity. Hlavne, ak hovoríme o úlohe dôvery a reciprocite, ktoré určujú, či sú väzby homofilné alebo rôznorodé (Newman, Dale, 2005; Newman, Dale, 2007);
- **Ľudské (osobnostné) zdroje** - zahŕňajú dosiahnuté vzdelanie, vedomosti a zručnosti, často sa spomínajú v súvislosti s výskumom nerovností. S ľudským kapitálom súvisia aj kognitívne schopnosti a charakterové rysy. Niektorí autori ich popisujú individuálne, hlavne v spojitosti s rozhodovaním (Gandy a kol., 2016).

### III. Metodika

Proces rozhodovania sa o pohybe za prácou v prípade marginalizovaných Rómov súvisí s viacerými aspektmi, ktoré majú podporný alebo limitujúci charakter. Naším cieľom bolo zistiť, ktoré dôvody odchodu za prácou subjektívne identifikujú a interpretujú marginalizovaní Rómovia. Zamerali sa konkrétne aspekty, na základe čoho sa rozhodli odísť za prácou. Výskumný projekt APVV – 17-0141, ktorého sa autori tohto článku zúčastnili, mapoval prekážky v prístupe na trh práce marginalizovaných Rómov na Slovensku s osobitým dôrazom na pohyb za prácou v podobe pracovnej mobility a dochádzania. V nasledujúcich častiach prinesieme výsledky získané z kvantitatívnej a kvalitatívnej časti výskumu s dôrazom na kvalitatívne dáta. V centre našej pozornosti boli jednotlivci žijúci v tzv. marginalizovaných rómskych komunitách situovaných na okraji obce, v obci vo vzdialenosti od obce.

Kvantitatívna časť bola realizovaná od roku 2019 do roku 2021 prostredníctvom dotazníka, vďaka ktorému sa autorskému kolektívu podarilo osloviť 842 respondentov, z ktorých bolo aktuálne v pohybe za prácou 375 (44,53%) respondentov, z toho 237 mužov (63,20%) a 138 žien (36,80%). Medzi výberové kritériá výskumného súboru patrili:

- lokalizácia bydliska (typológia bývania Rómov, napr. Mušinka a kol., 2014), marginalizované rómske komunity v troch krajoch (Banskobystrický kraj, Prešovský kraj, Košický kraj). Z hľadiska socio-ekonomických ukazovateľov sú považované za najviac marginalizované a zároveň patria medzi regióny s najvyšším podielom chudobných a vylúčených rómskych komunit (Poláčková, Potomová, 2009).

- etnická príslušnosť k rómskej národnostnej menšine a demografické charakteristiky (vek, rod a pracovný status).

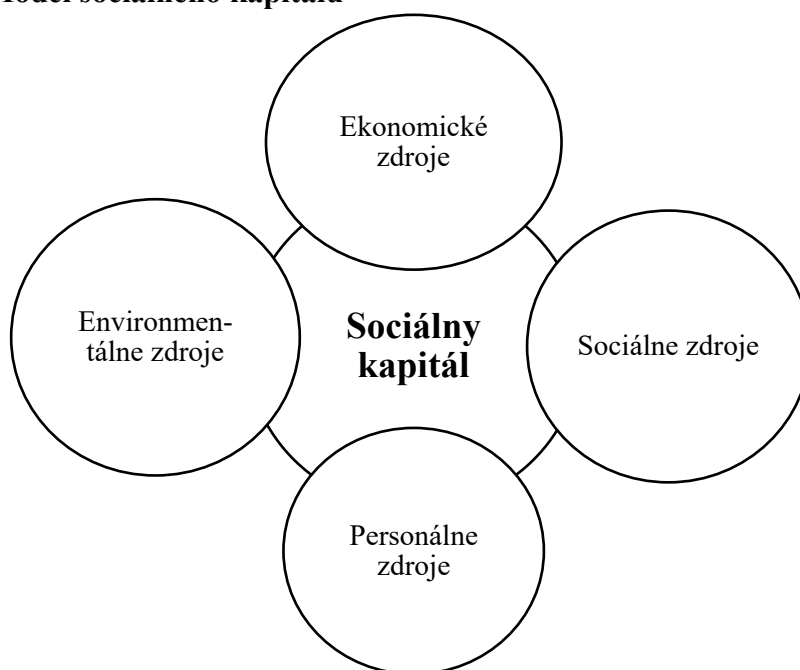
V článku sme použili z dotazníka dáta, ktoré zachytili zdroje informácií, na základe ktorých sa marginalizovaní Rómovia zamestnali ako pracovní migranti alebo dochádzajúci.

V kvalitatívnej časti sme zbierali dáta prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov, kde sme oslovili celkovo 46 participantov. Medzi výberové kritériá sme zaradili príslušnosť k marginalizovanej rómskej komunite (v zmysle kritérií v aktuálnej Stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030), etnickú príslušnosť. Ďalším výberovým kritériom bol pracovný status, kde sme vyberali Rómov, ktorí aktuálne migrujú alebo dochádzajú za prácou, poprípade majú s pohybom za prácou priamu skúsenosť. Rozdiel medzi migráciou a dochádzaním spočíva v tom, že za pracovnú mobilitu považujeme migráciu minimálne 50 km vzdialenú od miesta bydliska a spojenú s bývaním v mieste výkonu práce. Dochádzanie do zamestnania je spojené s každodenným návratom domov. Pri vymedzení rozdielu medzi pracovnou mobilitou a dochádzaním sme vychádzali zo zákona 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti. Podarilo sa nám osloviť aj nezamestnaných jedincov, ktorí mali predchádzajúcu skúsenosť alebo názor na mobilitu a dochádzanie za prácou. V prípade participantov sme oslovili Rómov, ktorí pochádzajú z vyššie uvedených podmienok a krajov. Popri marginalizovaných Rómoch sa nám podarilo osloviť aj Rómov, ktorí žijú v rozptyle medzi majoritou. Získané dáta sme spracovávali a analyzovali pomocou deskriptívnej štatistiky a interpretatívnej fenomenologickej analýzy.

#### IV. Výsledky

Teória racionálnej voľby a hlbšie rozpracovaný kapitálový model rozhodovania pomáhajú porozumieť tomu, ako sa jednotlivci rozhodujú o pohybe za prácou a čo môže ich výber ovplyvniť. Kapitálový model rozhodovania nazerá na jednotlivé aspekty, ktoré súvisia s pohybom za prácou cez zdroje sociálneho kapitálu, ktorými disponuje každý jedinec rozhodujúci sa o pohybe za prácou. Práve tento model je možné aplikovať, ak hovoríme o podmienkach pohybu za prácou v prípade ľudí, ktorí žijú v chudobe alebo v jej bezprostrednej blízkosti (Gandy a kol., 2016).

**Obrázok č.1: Model sociálneho kapitálu**



Zdroj: Vlastná tvorba

Kapitálový model rozhodovania nám umožnil kategorizovať jednotlivé aspekty rozhodovania sa marginalizovaných Rómov v kontexte zdrojov, s ktorými sú prepojené a ktoré pracovnú mobilitu a dochádzanie podnecujú.

### Ekonomické zdroje

Výskum, v ktorom Sheehy-Skeffington a Rea (2017) venovali prioritne pozornosť nedostatku ekonomických zdrojov, upriamil našu pozornosť na skúsenosti jednotlivcov, ktorí odchádzajú za prácou z prostredia chudoby. Podľa nich byť a žiť v chudobe znamená žiť bez dostatočných ekonomických zdrojov (finančných prostriedkov). Život v chudobe je sprevádzaný nestabilitou a neistotou v dostupnosti:

- potrawy a prístrešia: „*Chudoba je tu. Človek musí...keby bola tu robota, tak by som tuostal, ale ja chodím aj do Bystrice, do Bratislavy, kde treba.*“ (muž 58 rokov, segregované osídlenie situované na periférii obce);

- vzdelania: „*Zobrali ma na strednú školu, nakoľko ma moja mama nechcela pustiť, nešla som ďalej. Nemali sme peniaze.*“ (žena, 47 rokov, osídlenie situované na periférii obce);

- a zamestnania, ktoré sú vnímané ako stresujúce faktory, ktoré ovplyvňujú rozhodovanie.

Proces racionálneho výberu môže v takomto prípade spustiť zmeny vo fungovaní jednotlivca v sociálno-psychologickej a kultúrnej rovine. Jednotlivci a ich domácnosti, ktorí sa nachádzajú v zlých sociálno-ekonomických podmienkach, sa o pohybe za prácou rozhodujú za účelom saturácie ich potrieb ako celku, nie len jednotlivca. V kontexte nedostatku môže dôjsť k situácii, kedy je pohyb za prácou jedinou možnosťou, ako získať prostriedky.

„*Hovoril som si, že musím niečo spraviť, predsa som hlava rodiny. Musím sa postarať. Každý, s kým so sa rozprával povedal, že ide na slepo. Zbalil som sa a odišiel som do Bratislavy, nedalo sa nám vyžiť, ťažko sme na tom boli, bol som zúfalý, nemohli sme si kúpiť veci. Dlho som stál na stanici v Bratislave a napokon som tam stretol cudzieho človeka. Prišiel ku mne a pýtal sa, čo sa stalo. Zobral ma do Petržalky a pomohol mi s prácou, to bol môj cieľ, zavolať domov, že mám prácu!*“ (muž 38, segregované osídlenie na okraji obce)

Rusnáková (2009) zdôraznila, že obyvatelia geograficky izolovaných komunít majú málo príležitostí na vstup do „iného“ prostredia, čo limituje ich životné plány, možnosti a ciele. Nepriaznivá sociálno-ekonomická situácia môže v ich prípade viesť k tzv. neoptimálnemu konaniu, kedy sa pohyb za prácou stáva jedinou možnosťou, ako získať potrebné ekonomické zdroje. Za neoptimálne a kontraproduktívne označili takéto konanie a ekonomické správanie Bruijn, Antonides (2021). Teória racionálneho výberu v kontexte kapitálového modelu rozhodovania hovorí o tom, že aj vtých prípadoch, keď sa nám javí, že konanie jednotlivcov je iracionálne, môže byť racionálne, pretože je jedinou možnosťou, ako získať zdroje potrebné na prežitie. Takéto tvrdenia majú oporu aj v teóriách, ktoré sa venujú životným stratégiám chudobných ľudí (Rusnáková *akol.*, 2011). Javí sa nám, že v mnohých prípadoch môže ísť o rozhodovanie o prežití a pracovná mobilita je jediným dostupným východiskom v limitujúcich možnostiach marginalizovaných Rómov.

„*Chudoba je tu. (...) keby bola tu robota, tak by som tu ostal, ale ja chodím aj do Bystrici, do Bratislavy, kde treba.*“ (muž 58 rokov, segregované osídlenie situované na okraji obce).

Primárnym motívom odchodu za prácou môže byť riešenie nepriaznivej finančnej situácie domácnosti.

„*Som sa chcel mať lepšie, deti, žena.*“ (muž 56 rokov, segregované osídlenie mimo mesta)

Tak môžeme koncept rozhodovania rozšíriť z rozhodnutia jednotlivca na rozhodnutie celej rodiny. Ak sa domácnosť/rodina ocitne v nepriaznivej, nestabilnej a stresujúcej situácii, dochádza k akceptácii a podpore rozhodnutia opustiť prirodzené prostredie a dať sa do pohybu za prácou. Spoločné rysy ekonomických zdrojov a rozhodovania sme identifikovali aj v prípade dochádzajúcich jednotlivcov, ktorí tiež považujú pohyb za prácou za nástroj riešenia nepriaznivej sociálno-ekonomickej situácie rodiny.

*„No určite áno, aby som zabezpečil rodinu.“ (muž 38, osídlenie situované na okraji obce)*

### Environmentálne zdroje

Environmentálne zdroje reprezentujú hlavne vybavenie domácnosti a podmienky, v ktorých človek žije (Gandy a kol., 2016). Priestorová lokalizácia miesta, kde človek žije, úzko súvisí aj so širšími regionálnymi podmienkami. Podmienky pracovnej mobility a dochádzania by sme mali vnímať nielen cez lokálny priestor, ale aj v širšom sociálno-ekonomickom charaktere regiónu. Environmentálne zdroje sú úzko prepojené na ekonomické zdroje a súvisia s regionálnymi nerovnosťami, ktoré sa premietajú do (ne)dostupnosti práce a môžu byť príčinou, prečo jednotlivec zvažuje odísť za prácou do iného regiónu.

*„Ono je tam strašne málo pracovných príležitostí. Aspoň ja nemám šťastie sa tam zamestnať.(...) Musela som odísť za prácou. (...) Tam je všetko po známosti. (...) Keby som mala prácu aj za minimálnu mzdu, tak som doma.“ (žena, 39 rokov, segregované osídlenie v obci).*

Geografická mobilita jednotlivcov je dôsledkom nedostatku pracovných príležitostí v regióne, kde jednotlivec žije. Ako sme zistili, ak majú jednotlivci dostatok pracovných príležitostí v okruhu, kde žijú, radšej si volia túto možnosť. Ukazuje sa, že sa jedná o vzdialenosť približne do 50 km, ktorú zvládajú pri ceste za prácou. Výnimkou môžu byť skupiny pracovníkov, ktorí pôsobia napr. v stavebníctve a pohyb za prácou prispôsobujú zákazkám. Tento druh pohybu je každodenne fixovaný, je pomerne pružný, dokonca môže viesť ku krátkodobej mobilite. To znamená, že ak je práca príliš vzdialená, zostávajú v regiónoch, kde pracujú počas celého týždňa a domov sa vracajú počas víkendu.

Regionálne nerovnosti v prístupe na trh práce sa začínajú ukazovať aj v prípade dochádzajúcich. Nehovoríme o regiónoch, v ktorých nie sú žiadne pracovné príležitosti. Oni existujú, ale buď sú neadekvátne, napr. slabo finančne ohodnotené, alebo sú „uzamknuté sieťami“. V regiónoch môže dôjsť k tomu, že keďže je veľa pracovníkov a málo miest, zamestnávateľi si vyberajú svojich zamestnancov na základe odporúčaní. Ak je komunita izolovaná v prostredí, kde sa takáto informácia nedostane, je jasné, že aj prípadné voľné miesta sú pre jej obyvateľov nedostupné. Je zrejmé, že takýto výber je z pohľadu zamestnávateľa ekonomicky a aj časovo menej náročný. Zamestnávateľi nemusia využiť formálne prostriedky, či vynaložiť úsilie.

Vráťme sa však k podstate rozhodovania o pohybe za prácou v podobe dochádzania. Častým dôvodom, prečo si ľudia volia túto možnosť, je kontakt s rodinou, ktorý môžeme považovať za výhodu dochádzania. Ak dáme do kontrastu aspekty, ktoré zvažujú pracovní migranti, zdá sa, že kvôli kontaktu s rodinou sú ochotní akceptovať aj menej výhodné pracovné podmienky (nižšia mzda). Ak je možnosť pracovať v okolí bydliska, volia možnosť dochádzania do zamestnania.

*„Ak nebude už žiadna iná možnosť, asi áno. (...) Je to všetko o možnostiach.“ (žena 32 rokov, osídlenie situované v obci, medzi majoritou).*

Avšak v prípade, že by tieto možnosti zanikli a nemali by dochádzajúci zamestnanci inú možnosť, museli by zvažovať odchod za prácou.

„Viete čo, rozmýšľal som, že pokým máme doma prácu, nerozmýšľal som. Bol som aj vonku, viete čo to je.(...), ste od rodiny preč.“ (muž 38 rokov, osídlenie situované na okraji obce, medzi majoritou).

To, že niektorí nenašli prácu v regióne, zapríčinilo, že mohli urobiť aj zdanlivo iracionálne rozhodnutie a odísť za prácou tam, kde vedeli od známych a priateľov, že sa im pracovne darí. Vo výskume sme sa stretli s participantmi, ktorí odišli za prácou bez toho, aby si vybavili ubytovanie a mali vopred dohodnuté zamestnanie.

Je pochopiteľné, že si jedinci hľadajú zamestnanie čo najbližšie k domovu. Podľa nás môže ísť o snahu eliminovať ekonomické náklady na dopravu alebo občasné ubytovanie v prípade dochádzajúcich, ktorí menia lokality podľa toho, kde pôsobia.

### Sociálne zdroje

Sociálne zdroje predstavujú kontakty, ktoré podporujú šírenie informácií o možných pracovných príležitostiach vo forme pracovnej mobility alebo dochádzania a teda sú formou sociálneho kapitálu. O tom, že sociálne zdroje pozostávajúce z kontaktov a sociálnych sietí sú formou sociálneho kapitálu, hovorili autori už v minulosti (napr. Massey a kol., 1993). Obsahom, ktorý v sebe sýtia, dokážu podporiť, ale aj limitovať mobilitu pracovníkov. Hlavne, ak ide o delegované („zdedené“) sociálne zdroje, ktoré sú uprednostňované, ak si chcú pracovníci ľahšie nájsť prácu (Bentolila, Mechelacci, Suarez, 2020).

Sociálne zdroje reprezentované sociálnymi sieťami konkrétnych jednotlivcov sprostredkujú informácie o pracovných pozíciách a vzájomne prepájajú ľudí.

„Jeden kamarát od nás tam už robil. On nám volal, aby sme tam išli. Poznal som ho. On mi len volal, aby som išiel, zobral deti a ženu, že nás tam zoberú.“ (muž 48 rokov, segregované osídlenie mimo obce)

Sociálne siete (rodina, blízki priatelia, ľudia v blízkom susedstve) pôsobia ako garančný systém, ktorý má jednotlivcom garantovať, že v pohybe za prácou nedôjde k nevyplateniu miezd.

„On mi volal a hovorila mi žena, aby som išiel. Ja som vedel, že ma neoklame. On mi bol rodina.“ (muž 48 rokov, segregované osídlenie mimo mesta)

Taktiež sa ukázalo, že niektorí respondenti majú skúsenosti napr. s nevyplatením mzdy za vykonanú prácu.

„Mám, tam ma oklamali. Kopali sme, ako aj tu. Bez zmluvy. Povedal, že nám vyplatí každý týždeň. Týždeň sme robili, a keď nás mal vyplatiť, chlapa nikde.“ (muž 56 rokov, segregované osídlenie na okraji obce)

V niektorých prípadoch môže ich dôveru znižovať fakt, že sa nejedná o štandardné zamestnanie, pri ktorom máte podpísanú zmluvu priamo so zamestnávateľom, ale so sprostredkovateľmi a organizáciami, ktoré pôsobia v tejto oblasti. Rovnako významnú úlohu môžu zohrávať aj negatívne skúsenosti so životom na mieste výkonu práce.

„Synovia chodili vonku, lebo tu prácu nenájdu. Dakedy prišli aj pookrádani, ukradli im telefóny, nevyplatili ich.“ (muž 58, segregované osídlenie mimo mesta)

Na základe uvedených aspektov môže byť odporúčanie známej osoby a príbuzného dôležitým aspektom z hľadiska dôveryhodnosti zamestnania. Sociálne siete sa tak spájajú s pojmom „dôvery“ medzi členmi rodiny, priateľmi a ľuďmi v susedstve.

„Tak presvedčil ma kamarát, lebo tam robil, že je to dobrá robota, zálohy dávajú.“ (muž 38, segregované osídlenie na okraji obce)

Dochádza k výmene informácií, ktoré sú podložené individuálnymi skúsenosťami sprostredkovateľov, ktorí informácie o práci prinášajú do komunity. Pri rozhodovaní o pohybe za pracuumohli mať osoby nepriaznivé skúsenosti s prácou alebo limitované informácie, ako funguje v súčasnosti trh práce. Mať niečo garantované a podložené skúsenosťou blízkych ľudí saturuje pocit bezpečia a istoty a tiež eliminuje strach z neúspechu alebo podvodu zo strany zamestnávateľov.

„Brat, on tam robil. Povedala som mu, aby mi vybavil tú robotu, že aj ja chcem ísť tam. Brat prišiel pre mňa a ja som s ním išla.“ (žena 18 rokov, segregované osídlenie mimo obce)

Kontakty sú dôležitým zdrojom, ktorý využívajú pri hľadaní práce aj aktuálne nezamestnaní jednotlivci.

„Jeden od nás z hora tam robí, už je tam v automobilke. Tak mi povedal, že keď prídem, že on ma bude čakať.“ (žena 53 rokov, osídlenie situované na okraji mesta, medzi majoritou)

Z kvantitatívnych dát nám vyplýva, že neformálne zdroje pozostávajúce z rôznych sociálnych kontaktov s blízkymi ľuďmi, rodinou, priateľmi a známymisú v marginalizovanom prostredí významných zdrojov distribúcie informácií. Môžeme vidieť, že až 164 (43,97%) migrujúcich pracovníkovsi svoju prácu našlo cez neformálne zdroje, konkrétne 52(13,94%) pracovných migrantov a 112 (30,03%) dochádzajúcich. Ak sa pozrieme na formálne zdroje (obecný úrad, úrad práce, pracovná agentúra, sociálni pracovníci), môžeme vidieť, že len 98 (26,27%) migrujúcich pracovníkov si našlo takýmto spôsobom prácu.

**Tabuľka 2: Zdroje informácií o pracovných ponukách podľa formy pohybu za prácou**

	Formálne zdroje	Neformálne zdroje	Vlastná iniciatíva	Spolu
	n= (%)	n= (%)	n= (%)	n= (%)
<b>Pracovní migranti</b>	15 (4,02%)	52 (13,94%)	26 (6,97%)	93 (24,93%)
<b>Dochádzajúci</b>	83 (22,25%)	112 (30,03%)	85 (22,79%)	280 (75,07%)
<b>Spolu</b>	98 (26,27%)	164 (43,97%)	111 (29,76%)	373 (100,00%)

Vysvetlivky: Formálne zdroje – obecný úrad, úrad práce, pracovná agentúra, sociálni pracovníci, škola; Neformálne zdroje – rodina, priatelia, sused, známi; Vlastná iniciatíva – internet, inzercia, priamo u zamestnávateľov, živnosť.

Zdroj: Vlastná tvorba

V priebehu analýzy dát sa nám prejavil zaujímavý aspekt v rámci dochádzania. Týka sa mladých ľudí, ktorí pracujú vo firmách, kde pracujú, alebo ktoré vlastnia ich rodičia. Zatiaľ sme ho zachytili u Rómov žijúcich v integrovanom prostredí. Títo využívajú priaznivé pracovné zázemie vytvorené rodičmi. Ukázalo sa, že v niektorých prípadoch sú dokonca ochotní akceptovať horšie pracovné podmienky (minimálna mzda na zmluve) v záujme fungovania rodinnej firmy. V zahraničí napr. Kramarz a Skans (2014) vo svojom výskume zistili, že pri silných väzbách reprezentovanými rodičmi je vysoká pravdepodobnosť, že sa ich deti zamestnajú na tom istom mieste, kde pracujú ich rodičia, resp. rodinní príslušníci. Stretli sme sa s tým v jednom prípade, kedy participant začal pracovať vo firme svojho otca, neskôr z nej odišiel a našiel si prácu v inej spoločnosti, avšak napokon v nej dal výpoveď a vrátil sa do firmy svojho otca. A to i napriek tomu, že sa jednalo o menej ekonomicky výhodnú prácu. Pozitívom takéhoto rozhodnutia sú možno pracovné podmienky, ktoré sú v rodinnej firme menej striktné a tolerantnejšie.

Je dôležité podotknúť, že sme nezaujali negatívny postoj k sieťovému vplyvu. Často je to jediný spôsob, ako si prevažne v segregovanom prostredí ľudia nachádzajú prácu. Našou snahou je zdôrazniť nielen prínosy, ale aj limity, ktoré môžu z takéhoto rozhodovania plynúť. Mali by sme venovať pozornosť takýmto efektom, obzvlášť, ak hovoríme o podpore a rozvoji podmienok zamestnávania obyvateľov z marginalizovaných rómskych komunit. S týmito zisteniami by mali pracovať sociálni pracovníci, ktorí sa zaoberajú otázkami inklúzie, napr. na novom mieste. Mali by vedieť, ako ich klient myslí, ako sa rozhoduje a tieto aspekty následne analyzovať. Táto rovina teórie racionálneho výberu je veľmi etablovaná a často využívaná v zahraničí. Obohatenie o poznatky z teórie sociálnych sietí môže zrozumiteľným spôsobom vysvetliť dôvody, prečo sú migračné vzorce nerovnomerné a majú tendenciu vytvárať migračné režimy, čo znamená, že viac migrujúcich pracovníkov sa presúva na jedno konkrétne miesto, pretože tam majú vytvorené siete a je to priestor, kde im sociálna štruktúra poskytuje najväčšie príležitosti na úspech (Faist, 2006).

### Personálne zdroje

Okrem pozície vplyvu sociálnych sietí, sociálno-ekonomických a environmentálnych podmienok môžu pohyb za prácou podporiť aj osobné aspirácie a ciele jedincov, ktoré zaraďujem medzi osobnostné aspekty rozhodovania sa. Na úrovni jednotlivcov a ich domácností slúžia ako nástroj zlepšenia životných podmienok, hlavne so zameraním na bytové podmienky.

*„Ja nedokážem byť doma, nedokážem vydržať bez práce. (...) robím si autoškolu (...) chcem si postaviť dom.“* (muž 21 rokov, osídlenie situované v obci, medzi majoritou)

Osobné aspirácie a zlepšovanie pracovných podmienok sme zaregistrovali aj v prípade dochádzajúcich jednotlivcov.

*„Keďže sme s manželom chceli dom, tá sme si museli nájsť prácu, aby sme si zobrali pôžičku.“* (žena 32 rokov, osídlenie situované priamo v obci, medzi majoritou)

Pri pohybe na trhu práce, či už vo forme pracovnej mobility alebo dochádzania, musíme v kontexte personálnych zdrojov spomenúť vzdelanie ako dôležitý sociálny faktor. Vzdelanostná štruktúra Rómov, ktorí migrujú alebo dochádzajú za prácou ukázala, že mobilní pracovníci majú ukončené základné vzdelanie (migranti 7,47%, dochádzajúci 30,60%) stredoškolské bez maturity (migranti 6,75%, dochádzajúci (18,55%) a stredoškolské s maturitou (migranti 4,10%, dochádzajúci 10,60%). V oboch skupinách ľudí prevláda základné vzdelanie a stredoškolské bez maturity.

Kvalitatívna sekvencia ukázala, že vzdelanie súvisí s mobilitou a dochádzaním. Hlavne, ak hovoríme o prístupe k pracovným príležitostiam, ktoré vyžadujú špecifické znalosti a vedomosti. Príkladom sú napr. Rómovia zo segregovaného prostredia. Viacerí z nich majú neukončené alebo ukončené základné vzdelanie. Vzhľadom na to sa uchádzali o profesie v poľnohospodárskom odvetví, kde vykonávali fyzicky náročnú a sezónnu prácu. Absencia ďalšieho vzdelania obmedzuje ich možnosti nájsť si prácu v iných oblastiach, napr. nemajú vodičský preukaz, výučný list, maturitné vysvedčenie. Ich možnosti sú limitované.

*„Vzali by nás aj na zmluvu, potrebovali sme papiere zo školy, od doktora, že môžeme robiť na traktore, my nemáme vodičáky.“* (muž 21 rokov, segregované osídlenie mimo obce)

Pri analýze procesu rozhodovania sa o pohybe za prácou v prípade marginalizovaných Rómov musíme prihliadať na to, že jednotlivé zdroje sa môžu kombinovať a nemusia sa vyskytovať izolovane. To, do akej miery sú dominantné, môže nútiť jednotlivcov robiť rozhodnutia založené na limitovaných zdrojoch. Ide o to, že ak nemajú dostatočne saturované potreby, môžu sa k nim dostať informácie, ktoré sú neoptimálne a často jediné. Už sme uvádzali vyššie, že ak nemajú na výber, musia v záujme prežitia brať to, čo je k dispozícii.

## V. Záver

Pracovná mobilita je v súčasnosti vnímaná v európskom kontexte ako nástroj zvyšovania flexibility na trhu práce a nástroj riešenia chudoby, čo ju stavia do centra pozornosti záujmu sociálnych vied. Zámerom nášho článku bolo charakterizovať aspekty rozhodovania sa, ktoré marginalizovaní Rómovia zvažovali a ktoré ovplyvnili ich výber pracovnej pozície (z možností, ktoré mali k dispozícii) spojenej s mobilitou alebo dochádzaním. Dostupnosť a definovanie jednotlivých možností ako aj samotný proces výberu konkrétnej možnosti je ovplyvnený sociálno-ekonomickými faktormi, ktoré podmieňujú hlavne rozsah možností, z ktorých si marginalizovaní Rómovia môžu vybrať. Nie je ojedinelým javom, že mobilita a dochádzanie pracovníkov sa v priestore segregovaných rómskych komunít stávajú jedinými možnosťami, ako získať nevyhnutné ekonomické zdroje na život pre seba a svoju domácnosť. Jednotlivé aspekty výberu pracovnej mobility alebo dochádzania súvisia s aktuálnymi zdrojmi, ktorými jedinec disponuje. Tieto aspekty ovplyvňujú celý proces výberu od rozhodnutia odísť za prácou, cez miesto, formu až po rozsah prostriedkov, ktoré môžu do tohto výberu investovať. Aspekty determinujúce rozhodovanie o mobilite sme kategorizovali podľa kapitálového modelu rozhodovania v závislosti od zdrojov, ktoré danú voľbu ovplyvňujú. Išlo o ekonomické, environmentálne, sociálne a ľudské zdroje, z ktorých človek čerpá potrebné stimuly pre rozhodnutie odísť za prácou do inéhovzdialeného regiónu. Ukázalo sa, že v procese výberu možnosti migrácie a dochádzania dochádza k výberu konkrétnej možnosti na úrovni rodiny. Môžeme hovoriť o rozhodnutí celej rodiny a nielen rozhodnutí jednotlivca, ktorý sa rozhodol pre pohyb za prácou. Ide o súvis medzi získavaním prostriedkov a saturáciou nevyhnutných potrieb jednotlivca a domácnosti. Pri získavaní informácií a následnom rozhodovaní zohrávajú dôležitú úlohu aj sociálne zdroje tvorené sieťou kontaktov, sociálnych vzťahov s blízkymi, rodinou, priateľmi, známymi a ľuďmi v susedstve, medzi ktorými dochádza k distribúcií informácií na základe solidarity medzi členmi komunikácie. Informácie sprostredkované a overené skúsenosťou člena komunity sú následne považované za dôveryhodné, čo uľahčuje rozhodovanie a smerovanie pohybu za prácou, či už vo forme mobility alebo dochádzania za prácou.

## PodĎakovanie/Financovanie

Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-17-0141 Analýza prístupu k pracovným príležitostiam pre marginalizované skupiny obyvateľstva: Vybrané regióny Slovenska v sociálno-ekonomickej, geografickej a sociálnej-antropologickej perspektíve.

## Literatúra

- BANISTER, D. (2008). The sustainable mobility paradigm. *Transport Policy*. 15(2), 73-80.
- BEINE, M. a kol. (2011). Diasporas. *Journal of Development Economics*. 95(1), 30-41.
- BENTOLILA, S., MICHELACCI, C., SUAREZ, J. (2010). Social Contacts and Occupational Choice. *Economica*. 77, 20-45.
- BERG, J. G., UHLENDORF, A. (2018). Economic Job Search and Decision-Making Models. In: Klehe, Ch. U., Hoof, E. (2018). *The Oxford Handbook of Job Loss and Job Search*. Oxford : Oxford University.
- BRUIJN, E., ANTONIDES, G. (2021). Poverty and economic decisionmaking: a review of scarcity theory. *Theory and Decision*. 90(2), 5-37.
- BOSCO-RUGGIERO, S. (2021). Rational Choice Theory in the Behavioral Science and Clinical Work. Dostupné z <https://www.onlinemswprograms.com/social-work/theories/rational-choice-theory/> (29.04.2022).

- BURNS, T., ROSZKOWSKA, E. (2016). RationalChoiceTheory: Toward a Psychological, Social, and MaterialContextualization of HumanChoiceBehavior. *TheoreticalEconomicsLetters*. 6(7), 195-207.
- DALE, A., NEWMAN, L. (2008). Socialcapital: a necessary and sufficientconditionforsustainablecommunitydevelopment?*CommunityDevelopmentJournal*. 45(1), 5-21.
- DIETRICH, F., LIST, Ch. (2013). A Reason-BasedTheory of RationalChoice. *NOÛS*. 47(1), 104-134.
- FAIST, T. (2006). Thetransnationalsocialspaces of migration.*COMCAD WorkingPapers*. 10, 213-247.
- FAGGIAN, A. (2014). JobSearchTheory. In: Fisher, M. M., Nijkamp, P. (2014). *Handbook of regionescience*. Heidelberg: Springe.
- FRANC, A. (2006). Hlavní tendence ve vývoji pracovních migrací v České republice: výzkumná správa. Brno: Centrum výzkumu konkureční schopnosti české ekonomiky, 27 s.
- GANDY, K. a kol. (2016). Poverty and decision-makingHowbehavioral science canimproveopportunity in the UK: výzkumná správa. JRF, 2016. 123 s.
- GANTI, A. (2021). RationalChoiceTheory. Dostupné z <https://www.onlinemswprograms.com/social-work/theories/rational-choice-theory/> (29.04.2022).
- GRANOVETTER, M. (1973). TheStrengthofWeakTies. *AmericanJournalof Sociology*. 78(6), 1360-1380.
- HALPERN, D. (2005).*SocialCapital*. Cambridge: Polity Press.
- HENIG, D. (2007). Migrace. *AntropoWebzin*. 2-3.
- HEFRFELD, C. (2021). Revisitingthecriticismsofrationalchoicetheories.*PhilosophyCompas*. 17(1), 1-20.
- HUNTER, B. A. (2016). SocialCapital: Models and Efforts to Build and RestoreamongMarginalizedIndividuals and Communities. In: Greenberg, A. G. a kol. (2016). *SocialCapital and CommunityWell-Being*. London :Springer.
- KAHNEMAN, D. (2012). *Thinking, Fast and Slow*. New York :Farrar.
- LEONARD, R., ONYX, J. (2003). Networkinthroughloose and strongties: anAustralianqualitative study. *JournalofVoluntary and Non-Profit Organizations*. 14(2), 189-203.
- KÓCZÉ, A. (2018). Race, migration and neoliberalism: distortednotionsofRomaimmigration in European public discourses. *SocialIdentities*. 24(4), 459-473.
- KRAMARZ, F., SKANS, N. O. (2010). Whenstrongties are strongNetworks and youthlabor market entry. *ReviewofEconomicStudies*. 81(3), 1164-1200.
- LEVIN, J., MILGRON, P. (2004).Introduction to ChoiceTheory. *Lecture Notes in MicroeconomicTheory*. 1(1).
- LITCHFIELD, J. a kol. (2015). Migration and SocialNetworks: Evidence fromBangladesh : výzkumná správa z projektu financovaného vládou Veľkej Británie, 23 s.
- MARCINČIKOVÁ, E. (2014). Rómovia a trh práce : výzkumná práva. Bratislava : CEIT, 29 s.
- MASSEY, S. D. a kol. (1993). Theoriesof International Migration: A Review and Appraisal.*Population and Development Review*. 19(3), 431-466.

- MEJ LIU, M. (2013). Migrant Networks and International Migration: Testing WeakTies. *Demography*. 50(4), 1243-1277.
- MOHINO, I., UREÑA, M. J. (2020). Mobility, housing and labourmarkets in timesofeconomiccrises. *RegionalStudies*. 2, 443-449.
- MUŠINKA, A. a kol. (2014). *Atlas rómskychkomunit na Slovensku 2013*. Bratislava: UNDP.
- NEW, W. (2011). Stigma and Roma EducationPolicyReform in Slovakia. *EuropeanEducation*, 43(4), 45-61.
- NEWMAN, L., DÁLE, A. (2007). Homophily and Agency: CreatingEffectiveSustainable Development Networks.*Environment Development and Sustainability*.9(1), 79-90.
- NEWMAN, L., DÁLE, A. (2005). The Role ofAgency in SustainableLocalCommunity Development.*Local Environment*.10(5), 477-486.
- ÖZDEMİR, G. P., TANHAN, F., Özdemir, O. (2018). RationalChoiceTheory in Psychiatry. *CurrentApproaches in Psychiatry*. 10(4), 494-505.
- POLAČKOVÁ, L., POTOMOVÁ, J. (2010). Problematika vymedzovania marginálných regiónov v plánovacích dokumentoch SR. *GeographiaCassoviensis*. 4(1), 135-139 s.
- RADIČOVÁ, I. (2001). *Hic SuntRomales*(1<sup>st</sup>ed.). Bratislava: Svetová Banka.
- RUSNÁKOVÁ, J., ROCHOVSKÁ, A. (2016). Sociálnevytlúčenie, segregácia a životné stratégieobyvateľovrómskychkomunit z pohľaduteóriezdrojov. *Geografický časopis*, 68(3), 245-260.
- RUSNÁKOVÁ, J. (2009). *Objektívne a subjektívne charakteristiky chudoby v rómskychkomunitách*: dizertační práca, FSVaZ v Nitre.
- RUSNÁKOVÁ, J. a kol. (2011). *Životné stratégieobyvateľovrómskych osídlení*. Nitra: UKF v Nitre.
- SCOTT, J. (2000). RationalChoiceTheory. In. Browning, G. a kol. (2000). *UnderstandingContemporary Society: TheoriesofThePresent*. London: SAGE Publications,
- SCHOLTZ, H. (2015). RationalChoiceTheory in Comparative Sociology.*Erschienen in: Comparative Sociology*.14,587-608.
- SHEEHY-SKEFFINGTON, J., REA, J. (2017). *Howpovertyaffectspeople'sdecision-makingprocesses*: výskumná správa, JRF 79 s.
- WAN, Q., DU, W. (2022). SocialCapital, EnvironmentalKnowledge, and Pro-EnvironmentalBehaviour.*InternationaJournalofEnvironmentalResearch and Public Health*. 19, 1443.
- WITZUM, A. (2005). SocialCircumstances and Rationality: SomeLessonsfrom Adam Smith WhyWe May Not All Equally Sovereign.*TheAmericanJournalofEconomics and Sociology*. 64(4), 1025-1047.
- UHEREK, Z. (2007). Rómskamigráciazo Slovenska v kontexte európskychmigračnýchtrendov. *Sociologický časopis*. 43, 2-5.
- Zákon NR SR 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplneníniektorýchzákonov.*